

21e JAARGANG No 1

15 JULI 1976 — *f* 3,—

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

"Het goede
dat wij nu doen,
is het batig slot voor
hen die na ons komen."
Tjalie Robinson.

1956 - Jubileumnummer - 1976

TWINTIG JAAR, EN LATER

Het is nu wel een jubileum-jaar maar eerlijk gezegd kan ik de juiste geest en toon niet vinden om er over te schrijven, zoals U misschien van me verwacht. Twintig jaar is een lange tijd. Jaren kunnen dan net als uren, weken en maanden als schaduwen heenvlieden, deze twintig jaar hebben zich van week tot week "voltrokken". Met om de andere week een kerfje op de lat voor elk nieuw Tong-Tong nummer dat werd geboren. Jaar in, jaar uit, zonder mankeren. Twintig jaar lang.

Wat moet ik doen? Een résumé geven van alles wat Tjalie in, met en door zijn blad heeft gepresteerd? Er zijn velen onder U die misschien meer weten van die eerste jaren dan ik. De eerste 10 jaar ben ik volstrekt buitenstaander geweest, ik woonde met de kinderen in Amsterdam, Tjalie met zijn zorgenkind Tong-Tong in Den Haag. Ik werkend voor ons bestaan, hij vechtend voor ZIJN bestaan.
Want Tong-Tong is Tjalie Robinson, Tjalie is Tong-Tong. Als ik nu zou zeggen w a s, dan is dat niet waar. Als U de bijdragen leest van Nieuwenhuys, Fabricius, Brandt en anderen, verderop in dit nummer, dan leest U hun mening die door duizenden onderschreven zullen worden.
Kunt U zich Nederland 1956 nog herinneren? Een landje met een zwellende welvaartsdroom, daarbij zwaar gehinderd door een smak repatrianten zo uit de klapperbomen geplukt, die nog een grote mond hadden over eigen identiteit, jawel mijnheer!
De weinige week-ends dat Tjalie het zich veroorloofde in Amsterdam door te brengen, zag ik dat hij op een heel andere manier tot leven kwam. Een ander soort energie opbrengend dan die hij nodig had om in Djakarta een paar kolom te vullen voor de Nieuwsgier. Een ander soort energie die hij opbracht om in Borneo bij een lampoe templek, geattaqueerd door een leger muskieten, gesiloh op de grond zijn "Tjies" af te typen.
Eens keek ik hem na uit het raam van de tweede étage van onze flat in Slotermeer. Weer op weg naar Den Haag, zijn werk. Sorry, je begrijpt het wel ja? Ik wist, dat hij ziek was. Voor hij de hoek omsloeg, draaide hij zich om, om naar ons te wuiven. Ik zag hem even wankelen. Was het omdat hij zich te snel had omgedraaid? Als een blok beton viel de waarheid in mijn hart: Tong-Tong is Tjalie's leven, het zal ook zijn dood zijn. Wie heeft gezegd, dat een zekerheid beter is dan een onzekerheid?
Maar tussen dat moment en zijn heengaan lagen nog 14 jaren.
Tegenstanders? "Ik heb er meer dan je vermoeden kunt", zei hij altijd vluchtig om mij niet te verontrusten. Zonder dat hij ze ooit genoemd heeft, kon ik de namen raden. Tjalie streed als de bokser, die hij eens geweest is, met "bobbing and waving", dat is het meegaan met de slag (dan kan die nooit zo hard aankomen) en het wegduiken. Alleen slechte boksers laten zich nodeloos aframmelen", leerde hij me. Eerlijk gezegd geloof ik nooit dat je een vrouw boksen kunt leren, wel incasseren en goed raken. Ik ben nog steeds lerende.
"Tong-Tong zal mij en zichzelf overleven", zei Tjalie ook. "Deze onschatbare gegevens en historisch materiaal, dat zal toch nooit verloren kunnen gaan?"
Er is genoeg geschreven over het ontstaan en de ontwikkeling van ons tijdschrift, ik zou er geen woord meer aan toe kunnen voegen. Alleen dat ik nog verbaasd ben over de volharding, de "semangat" en de daadkracht van die mensen om Tjalie heen, die het presteerden om die paar pagina's overeind te houden. Met practisch geen inkomsten, geen vooruitzichten, niets. Want wat is er ontzettend veel gedaan in en buiten Tong-Tong, waar Tjalie zich voor inzette.
In ieder nummer dat verscheen las ik over nieuwe plannen, nieuwe ideeën. Een bouwfonds voor Indische bejaardentehuizen. Hoe kun je Indische oudjes voor de rest van hun leven opsluiten in een keiharde, onverschillige, vreemde omgeving, hoever moet onze assimilatie gaan? Hij tierde en raasde nooit, hij reageerde altijd af door plannen te maken. En direct uit te voeren.
El Atabal, een tehuis in de zon, voor Indische mensen. Eenvoudige betaalbare huizen voor mensen met een pensioentje.
Een Pasar Malam, ouderwets, eenvoudig, kostelijk vertier voor mensen uit de tropen. Geen "culturele manifestatie", gewoon plezier hebben, winst of winstje besteden aan nieuwe plannen voor volgende keer.
Een Indische Kunstkring. Iedereen mopperen over het totaal gebrek aan interesse voor de dingen die WIJ nu eens mooi en interessant vinden. D o e er dan wat aan lui, ajo! Een Indisch toneelstuk "Paria van Glodok", geweldig succes, goed zo Tjalie, nog meer! Tjalie komt op ideeën, organiseert, helpt op weg...... en is dan weer weg, verwachtend dat men zelf verder gaat. Hij was te groot, te creatief voor één idee, hij wilde dat anderen het van hem overnamen, afmaakten. Niets is

lees verder volgende pag., 1e kol. onderaan

BIJ DE VOORPLAAT

Deze bestaat ditmaal uit de afbeelding van het Tong-Tong jubileumbord, dat tekenares Ine Kleinhoonte van Os-Kimmijser op ons verzoek ontwierp. Het bord is uitgevoerd in Delfts aardewerk in de kleur die ons kenmerk is: bruin. In het dessin dat ons van kindsbeen af het meest vertrouwd en dierbaar is geweest: batikmotieven van oude kains. De tekst is gelicht uit een artikel dat Tjalie lang geleden schreef, maar waarvan de betekenis tot op de dag van zijn dood gegolden heeft: zorg voor de komende generatie. Waaruit "het goede" moet bestaan, zal voor iedereen, jong en oud, voor elke periode in ons leven, opnieuw moeten worden bepaald. Misschien nu meer nog de zorg om het behoud van innerlijke beschaving en tevredenheid dan om culturele en maatschappelijke ontplooiing. Niettemin een opdracht waaraan wij dagelijks herinnerd moeten worden. En onze kinderen na ons.

*

Dit muurbord is om zijn exclusiviteit vrij kostbaar, daarom lieten wij er (voorlopig) maar een gering aantal van maken. U kunt het bestellen of zelf afhalen bij onze toko aan de Prins Maurislaan 36.
(Zie advertentie op pagina 39)

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. - 21 JAARG. No. 1

Opgericht en geleid door
TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54 55 00/54 55 01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, Ch. J. A. Manders, Rogier, G. H. Bartman, L. Ducelle.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 2,25. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 11,50, halfj. *f* 23,—; jaar *f* 46,—. Abt. Europa: jaar *f* 44,—.
Buiten Europa: jaar *f* 54,—.
LUCHTPOST:
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 94,—; Indonesië *f* 78,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 78,—; Canada en Ver. Staten *f* 66,—; Maleisië, Singapore en India *f* 78,—; Suriname en Antillen *f* 66,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD
ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

Directie en redactie behouden zich het recht voor om grondige redenen aanvragen voor abonnementen te weigeren, of deze te beeindigen. Hierover zal de betrokkene altijd van te voren in kennis worden gesteld.

*

De redactie behoudt zich het recht voor copy te weigeren dan wel te bekorten of te wijzigen met toestemming van de inzender. Over genomen beslissingen zal niet in details worden gecorrespondeerd.

Het correspondentie- en betalingsadres voor Amerika is Mrs. R. Cohen-Top, 13740 Avion Drive, La Mirada, California 90638.

Wat Tjalie schreef

LEZERS VAN TONG-TONG

Wees trots op Uw blad, hoe klein en onaanzienlijk het (nu nog) is. Want het is uniek.
In geen enkel blad in Nederland staat te lezen, wat hier te lezen staat. Dit is het enige vrije blad van Indische Nederlanders OOIT GEMAAKT. Dit is het enige Nederlandse blad, dat met dankbaarheid en trots spreekt van een historie, die de rest van Nederland liever vergeten wil.

Het gezamenlijk maken van Tong-Tong is een GROTE ZAAK, niet zo maar een onderneminkje voor zo maar een krantje.

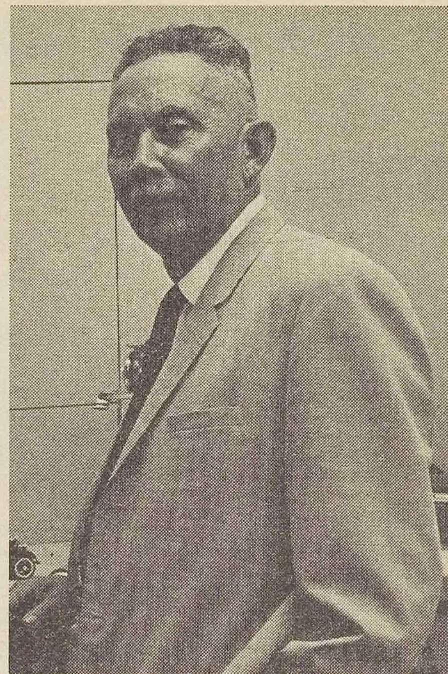
Tong-Tong schrijft de historie VAN HET NEDERLANDSE VOLK, niet van een stelletje vreemde kolonisten zoals men hier denkt. De havens, die wij bouwden, de wegen, die wij aanlegden, de woeste gronden, die wij ontgonnen, de mijnen die wij groeven, de veldslagen die wij vochten, zij horen thuis in de NEDERLANDSE geschiedenis, omdat wij NEDERLANDERS waren (en zijn en blijven zullen.) Daarom verdienen onze culturele, economische en wapenfeiten een plaats naast dezelfde feiten op Nederlands grondgebied. En omdat niemand hier deze feiten wil of kan schrijven, zullen WIJ ze MOETEN schrijven.
Wij zijn geen gestudeerde historici. Wij schrijven gewoon wat wij deden. Daar is dus van alles bij. Maar elk schilderij, ook de Nachtwacht, bestaat uit grote en kleine strepen en vlakken, helle en matte kleuren. Wij kunnen niets missen. Tong-Tong, zoals het er nu uit ziet, is maar een flauwe schets, maar zij komt meer en meer "uit de verf". Dus: poekoel teroes!
In de wetenschappelijke wereld ziet men belangstellend toe. Geleerden zijn nuchtere mensen zonder vooroordeel. Dat blad "Tong-Tong" kan nog wat worden, zeggen zij. Wij hopen zeer binnenkort in Tong-Tong van deze zijde nog wat te kunnen melden. Maar intussen, lezers van Tong-Tong: werft steeds meer abonné's en SCHRIJF ZELF.

December 1958

*

Als TONG-TONG dood gaat, verwijt U Uzelf niets. En verwijt de gangmaker Tjalie Robinson niets. Wij zijn inderdaad Oost-Indisch-dom. Omdat wij niet nuchter en glashard genoeg willen denken. Als ik, Tjalie, dat deed, zou ik lekker alles vergeten en lekker onderwijzer zijn. Dat betaalt goed, weet U. Ik heb een radio en een televisie en een frigidaire en een auto - en loop verder maar naar de bliksem met dat oude Indië.
Ik heb het geprobeerd, maar het lukt niet, weet U. Ik heb geen rust bij die televisie en ik haat die auto. U ook, ja? Er moet wat anders gemaakt worden: een strijdgeest, een élan vital, een Ding dat Leeft. Voor de komende generaties moet de wereld weer opengegooid worden, net zo wijd als in de dagen van Roggeveen en Tasman tot in de dagen van de laatste planter en de laatste rimboe-soldaat toe. Dàt is Groot Nederland. En WIJ moeten het doen.
Boeang Balikpapan, lezers, masoek Balikdompet. Opdat 1959 blijve voortbestaan in de geschiedenis van Nederland als het Jaar van Vernieuwing. Zet 'm op!

December 1958

---

geworden, zoals hij het zich gewenst had, hij is er nooit teleurgesteld om geweest, hij ging alleen weg, zonder wrok of bitterheid.
Waar hij nooit van wegging, was Tong Tong. Ook het gaan naar Amerika is geen weggaan geweest. Voor mij wel, hoe verder weg van Holland, hoe beter, maar als het in die ene ster geschreven staat dat het toch Holland moet worden, dan gaan we terug. Hoe dichter bij Tjalie hoe beter. Pas in 1966 leer ik Tong Tong echt kennen. Weet ik wat een krankzinnig moeilijke taak mijn man op zijn schouders heeft geladen. Dat het niet allemaal glorie-halleluja is geweest, bewondering, vriendschap, loyaliteit en medewerking. Maar ook laksheid, roddelarij, jaloezie, baatzuchtigheid, tegenwerking uit onbegrip. Misschien is de Amerika-tijd toch goed voor ons geweest. Na een paar makkelijke jaren weer te moeten vechten, rechtzetten, opruimen. En leren met weinig rond te komen. Tong-Tong stond er niet zo best voor.

Een poosje terug zag ik ergens een vreselijk leuk mopje. Een werkgever tot een sollicitant: "We zoeken iemand die genegen is onderaan te beginnen. En daar te blijven". Een grapje? Dit is het werken bij Tong-Tong, onderaan blijven. Je wordt er niet rijker door, je leert werken om de vreugde van het werken zelf. Je moet wel, want je koopt van een salaris bij Tong-Tong geen boerderijtje op de Veluwe. En als je het goed bekijkt is dit het sterke punt van ons bestaan: wie er zit, houdt van Tong-Tong, een andere reden kan er niet zijn. O, dierbare werkers van Tong-Tong in al die 20 jaren. Zovelen hebben er met de dood opgezegd, zoveel. Jullie leven nog, met elke Tong-Tong die verschijnen zal.....
Er is veel veranderd tussen 1956 en 1966. De mensen zijn anders, er zijn geen idealen meer, alleen wensen en harde eisen. De maatschappij is harder, veeleisender, duurder geworden. Tong-Tong is geen blad meer van plannen en dromen, maar van uitvoerbare werkelijkheden. Zo roeien we door met toko, boekhandel, uitgeverij en af en toe gaat een zeiltje op, als de wind meezit. Tjalie blijft Tong-Tong, met hart en ziel en alle warmte die hij aan alles en iedereen kan blijven geven.

Maar terwijl het met Tong-Tong weer iets beter wordt, gaat iets anders in Tjalie dood. Zijn vertrouwen in een betere toekomst. Hij wil preserveren, beschermen, maar deze wegwerpmaatschappij werpt ook geestelijke waarden weg. In 1971 trekken we ons geheel terug uit de Pasar Malam. Trekt Tjalie zich geheel terug uit de Stichting Tong-Tong. Met beide zaken heeft hij, heeft Tong-Tong niets meer van doen. Tjalie trekt zich terug uit het openbare leven. Geen lezingen, geen interviews, geen publiciteit meer. Alleen Tong-Tong, de enige plek die hij onderhoudt en wiedt als een kostbaar kruidentuintje. Nog een jaar, nòg een jaar, en nog één jaar......
Wat is twintig jaar? Véél, weinig? De spanne tijds tussen geboorte en een nieuw geborene, een generatie. De vredestijd tussen wereldoorlogen, een derde van een mensenleven. Of een héél mensenleven, zoals dat van Tjalie?
Wat kan ik meer zeggen?
We gaan gewoon door. Samen.

LILIAN DUCELLE

Onze Tjalie was en blijft....

een **Baken**, een **Vuurtoren**, die met zijn lànge **zwaai-armen**, de **kleine schepen uit de nacht ving** en in **zijn licht vasthield.**
Tjalie was ook precies diè MAN, die Rudyard Kipling in zijn beroemd gedicht "If" ("Indien") zò treffend heeft beschreven, die zijn Ideaal met het grootste doorzettingsvermogen heeft trachten te bereiken met véél goede resultaten voor vele Tong-Tong-lezers.
Zo zàl Tjalie in mijn herinnering blijven voortbestaan.

H. J. O. van Haagen

Dank, Tong Tong Medewerkers

Tong Tong is altijd een blad geweest, dat niet alleen vóór maar ook dóór zijn lezers werd geschreven. Misschien is dit wel de enige kenmerkende eigenschap die in deze 20 jaar van zijn bestaan zich heeft weten te handhaven.

In een der eerste nummers van Tong Tong stelde Tjalie in de kop dat het blad stond "onder redactie van Tjalie Robinson en alle abonnee's als actieve medewerkers". De tijden veranderen, Tjalie en vele anderen zijn ons ontvallen maar nog altijd wordt Tong Tong geschreven door zijn lezers. Ook wie met minder hooggestemde idealen dan Tjalie door het leven gaat, zal moeten toegeven dat zijn formule heeft gewerkt en dat nog doet. Juist daardoor is Tong Tong zo'n authentiek, boeiend en "levend" tijdschrift geworden en gebleven. Het geeft in zijn totaliteit een overzicht van het leven in Indië zoals het geweest is in de laatste decennia van zijn bestaan als kolonie van Nederland en heeft als zodanig ook historische en sociaalpsychologische betekenis.

Onder de schrijvende lezers, "doodgewone mensen" waren en zijn nochtans ook die ruimer bekendheid genieten dan onze meestal anonieme of zich achter een pseudoniem verbergende medewerkers. Neem, als U die nog in Uw bezit hebt, bijvoorbeeld de "Kerstsurprise" van Tong Tong die eind 1958 verscheen, nog eens ter hand. Men vindt in 64 pagina's bijdragen van Maria Dermoût, Han Friedericy, E. Breton de Nijs (Rob Nieuwenhuys), Leo Vroman, Willem Brandt, "Ouwe Jan" en zijn zoon Johan Fabricius, W. A. Brasem, Fred Belloni, Dolf Verspoor, G. L. Tichelman en hiermede is de lijst nog niet compleet. Sedert zijn verscheidene illustere namen uit het levensdagboek geschrapt, maar zij zijn vervangen door weer andere, die wij met vreugde in ons midden ontvangen, onze Indonesische medewerkers niet te vergeten. Wij zijn hen allen erkentelijk. Zij hebben meegeholpen een traditie te vestigen.
Tong Tong is geworden wat Tjalie wenste: "Het enige Indische blad ter wereld".

JHR.

Tot besluit drukken wij hierbij opnieuw af twee gedichten van een onzer trouwste vrienden, Willem Brandt, die verschenen in Tong Tong van 30 september 1958.

DE REPATRIANT

Aeolusharpen van de tropennacht
verborgen in de lalang en de palmen,
het zoete ruisen van de padihalmen,
sonore fluittoon uit de
bamboeschacht......

Onder de stilte van dit winterland,
mijn vaderland? blijf ik Uw stemmen
horen,
in 't calvinistisch galmen van de toren
beklaagt mijn hart het overzeese strand.

Gevangen achter de bevroren ruit,
tussen behang en kolenkist verbannen,
droom ik de Indonesische savannen
en 'k hoor de soeleng die zijn
liedje fluit

over de vlakten, tot over de kam
der tomeloos gevormde bergmassieven,
De melkboer komt. Dè krant.
Alweer geen brieven
Allah vergeve mij en Amsterdam.

AQUARELLEN

De buffel, het zwartglanzend silhouet,
spiegelt zijn beeld reeds in de
natte voren;
de naakte tors van wie kracht aanzet
gloeit bronzend in het morgenlicht;
de koren
der vogels hebben hun nerveus discours
al vroeg hervat en in de dessa branden
de vuren nog over de heuvelranden
penseelt de zon een karmozijnen floers.
Het water wiegelt zich veelkleurig waar
de witte beken naar de oevers zwellen;
de sawahs zijn fragiele aquarellen,
de groene aarde trilt als aan een haar.
Landlieden, licht over de paden verend,
zeggen hun simpele groet; waarheen?
Naar daar.
Geluk dan in de morgen, gaand en
kerend.
Hier bloeit de Morning-glory
duizend jaar.

WILLEM BRANDT

BLIJ MET TONG TONG

De Indo-gemeenschap (als ik het zo noemen mag) weet niet hoe gelukkig het zich mag prijzen met zo'n blad als Tong-Tong, dat hen zo'n onschatbaar waardevolle lectuur levert, als geen enkel blad in Nederland en ook niet in het buitenland hen kan geven. Bovendien niet te vergeten adviezen, tips, hereniging van familie en vrienden mogelijk maakt, die elkaar in geen jaren meer gezien hebben.
Ik heb in Penang, waar we vanaf 1973 woonden, echt de activiteiten van de Eurasian community meegemaakt en gade geslagen, maar dat stelt niets voor. Er zijn op dat kleine eiland alleen al 2 Eurasian societies i.p.v. alleen maar één. Wat zouden ze blij zijn met zo'n blad als Tong-Tong......

A. Blomberg-Peelen
New Zealand

WEERZIEN MET TJALIE

Nu Tong Tong twintig jaar bestaat moet ik er aan denken hoezeer het pas gisteren lijkt dat Tjalie bij mij in de tuin zat, ik woonde destijds in Amstelveen en het was zonnig en zomer, toen hij sprak over zijn plan om een soort Indische krant in Holland op te richten. Het leek een droom, maar een droom die in dit tijdschrift toch op wonderbaarlijke wijze verwezenlijkt is.
En nog steeds blijft Tjalie daar altijd wezenlijk in aanwezig, al nam hij afscheid van deze wereld een paar dagen nadat ik via de telefoon met hem had afgesproken dat we elkaar spoedig weer eens moesten zien.
En dat gebeurde ook, hoe vreemd het klinken mag; niet spoedig maar toch betrekkelijk korte tijd daarna.

Ik ging naar Indonesië, voor 't eerst weer na twintig jaar, en wandelde er door Pasar Ikan en langs de oude haven met zijn grote houten prauwen waar nog niets veranderd lijkt. Achter mij verrezen de torenhoge flatgebouwen, kantoren en hotels van het moderne Jakarta, langs brede boulevards met een waanzinnige stroom auto's. Deze nieuwe stad zei mij niets meer. Maar hier, bij de oude haven en vooral op Pasar Ikan, hangt nog de sfeer van voorheen, de geuren, het trage gewemel van mensen, de warongs, de kleine smalle straatjes. Het was daar dat ik Tjalie terugzag.
Hij scheen voor mij uit te lopen, met zijn veerkrachtige jagersgang, smal en lenig. Keek hij om, om mij te groeten? Ik volgde hem, telkens verdween hij weer om een hoek. Ik versnelde mijn pas. Het was nu of hij zweefde, een schim, die even wenkte, daar waar de haven begint, met de schepen. Toen was hij plotseling verdwenen. Ergens in zee? Ik wist zeker dat het Tjalie geweest was.
Het is een vreemde ervaring, maar later las ik een verhaal van F. C. Terborgh, eenmaal een vriend van Slauerhoff en als schrijver sterk met hem verwant, over een eendere ontmoeting nadat "Slau" al jaren geleden gestorven was.
Terborgh vertelt in dat verhaal (Het Laatste Afscheid) hoe hij in Peking een figuur volgt, een gestalte in kimono, waarvan hij zeker meent dat het Slauerhoff moest zijn, teruggekeerd naar het land van zijn verlangen: China.
De geheimzinnige gestalte schijnt hem te wenken, te leiden, naar een heuvel, waar hij als in een nevel verdwijnt.
Slauerhoff leeft nog voor wie zijn werk kennen en liefhebben, niet als een stuk literatuur maar met een ademende aanwezigheid. Zo groot en indringend waren de dingen die hij te zeggen had, zo persoonlijk, en zo echt.
En ook Tjalie leeft nog, om dezelfde redenen. Ik heb hem weergezien op Pasar Ikan, in het land en op de plaatsen van zijn verlangen.
En als ik Tong Tong in handen neem, het enige tijdschrift dat ik letter voor letter blijf lezen, is het alsof ik zijn stem hoor fluisteren in het geritsel van het papier.

WILLEM BRANDT

Willem Brandt ✯ *Harryet Marsman* ✯ *Lin Scholte*

KLEINE KEDJER.

Ongemerkt kwam 't binnen, een klein, kleurloos vlindertje. Op zijn bleekbruine vleugeltjes dartelde 't de ene kamer uit, de andere in. Totdat 't eindelijk een plekje vond dat hem leek. Daar zette 't zich neer, even nog trillend met de vleugeltjes en dan was er de hele verdere morgen alleen nog maar een onopvallend rechthoekig driehoekje tegen de muur; anderhalf bij drie.
"Een kedjer" zei mijn moeder, "dat betekent bezoek van goede vrienden, of anders brengt de post ons prettig bericht."
En 't was frappant zo dikwijls als dát uitkwam. Later, in de bergen, waar zelden of nooit de gasten onaangekondigd binnen kwamen vallen, beschouwde ik dat kleine vlindertje zelfs als 't vriendje dat met goede bedoelingen me op kwam zoeken in de eenzaamheid.
Hoé en wanneer precies Tong Tong bij ons binnen kwam dwarrelen weet ik niet meer; 't is al zo lang geleden. Hij wás er en is sindsdien regelmatig blijven komen. Met voor mij altijd een prettige boodschap; van de ene mens uit Indië aan de andere.
Hij heeft oude bijna vergeten vrienden bij mij terug gebracht, hij bezorgt me nieuwe.
Hij stelt me in de gelegenheid met de oude en nieuwe van gedachten te wisselen. Hij hoort me aan als ik vertel over de goede oude tijd. Sommigen noemen 't "heimwee-praat". Er komt geen heimwee aan te pas, ik heb hier immers genoeg om tevreden mee te zijn. Maar gewoon omdat nog altijd " 't harte er vol" van is. En alleen maar goed, dat je je, in deze verarmde tijd realiseert, hoé rijk, hoé waardevol 't leven was.
Onze trouwe Tong Tong heeft in zijn twintigjarig leven al heel wat moeilijkheden 't hoofd geboden. En zal er ongetwijfeld nog veel moeten overwinnen.
Een woord van lof en dank aan Lilian en haar staf voor hun branie en ondernemingsgeest is dan ook volkomen op zijn plaats. Dat nog heel veel jaren Tjalie's kleine, pretentieloze Kedjer door de brievenbussen naar binnen komt glippen, overal waar hij van harte welkom is.

PLANTERSVROUW

POEKOEL TEROES, NOG LANG !

Geslameteerd lieve mensen, met Tong Tongs twintigste verjaardag! Ik kende haar al toen ze nog een kleine adik "De Brug" was, en nu tot een "taaie rakker" uitgegroeid, is ze me nog even lief.
Tong Tong is als een vriendenhand die je uit de verte toegestoken wordt, waar ook ter wereld en in welke uithoek je ook zit; Tong Tong vormt een waardevolle band van Indische mensen tot in alle uithoeken van de aarde, een vriendenkring, hoe dan ook. En al mag ons aller Tjalie er lijfelijk niet meer zijn, dat zijn geest nog steeds in Tong Tong leeft is duidelijk merkbaar. Daar kunnen we zijn vrouw Lilian niet erkentelijk genoeg voor zijn. Vertrouwend dat we over twintig jaar nog eens kunnen zeggen: poekoel teroes maar door, voor ons nageslacht!

LIN SCHOLTE

HERKENNING

Ik ben iemand die heel ambivalent staat tegenover zijn verleden en dat verleden ligt in Indonesië toen het nog Nederlands-Indië heette, dat wil zeggen, toen het nog "kolonie" was. Ik ben in Indië geboren en grootgebracht, maar naarmate ik ouder werd ben ik gaan twijfelen aan de koloniale verhoudingen. Op mijn twintigste jaar zag ik die niet meer als vanzelfsprekend. Dat heeft - laten we het maar ronduit zeggen en een ieder mag erover oordelen zoals hij wil - mij een tijdlang vervreemd van het "Indische" en van al wat daarmee verband hield, en tòch bleek ik er onherroepelijk aan verbonden te zijn. Ook al had ik het gewild - maar ik wil het allang niet meer - dan had ik het "Indische" in mij nooit kunnen onderdrukken, en hier in Holland minder dan ooit. Dan had ik mezelf moeten verloochenen, mijn geliefden en dierbaren, mijn liefdes en affiniteiten, dan had ik Nènèk Tidjah en mijn moeder moeten verloochenen, en dat kàn en dat wìl ik niet.

Nènèk Tidjah is al een mensenleven geleden gestorven (maar het is niet moeilijk voor mij haar geuren in mijn herinnering op te snuiven) en ook mijn moeder is al jaren overleden, ruim tien jaar geleden. Alleen de hemel kan weten hoeveel beiden voor mij betekend hebben. Mijn moeder uiteraard het meest omdat zij mijn leven het langst begeleid heeft. Zij heeft mij als "Indische jongen" bepaald. "Jij bent een Indische jongen", hield zij mij voor, al moest ik van háár, en **niet** van mijn totok-vader ("God vrouw, laat die jongen toch zelf kiezen......") naar een echte Europese school gaan (de CAS natuurlijk). Ze was inconsequent, want ze was in alle opzichten een Indische, ook in deze onconsequentie. Al het Indische van haar **in mij** is veel sterker dan het Hollandse van mijn vader, van wie ik overigens veel gehouden heb. Achter mijn Europees uiterlijk en mijn schijnbaar Europese manier van doen verbergt zich de Indische jongen. Alleen als Indische jongen ben ik eigenlijk pas geheel mezelf. Ik bezit hier in Holland, om het eens fraai te zeggen, een Indische identiteit en een identiteit heb je nodig om jezelf te zijn.

In dit opzicht heeft Tjalie een grote invloed op mij gehad. Tegenstribbelend soms - maar het duurde nooit zo lang - moest ik hem in dit opzicht gelijk geven. En hij heeft het er bij mij ingehamerd. Ik weet niet helemaal hoe Tjalie later over mij dacht en wàt hij van mij dacht, maar ik ben hem meer verschuldigd dan hij waarschijnlijk ooit geweten heeft. Achteraf verwijt ik het mij dat ik dit niet meer heb laten blijken. Het is welbeschouwd niet weinig wat hij mij gegeven heeft: het leren leven tussen of liever **in** twee vaderlanden tegelijk. Zonder het ene voor het andere te verloochenen. Ik heb dank zij Tjalie mijn Indoschap in mijn persoon verwerkt. Tegenover de tafel waaraan ik dit stukje schrijf, hangt aan de muur een Javaans masker, ruw gesneden en grof beschilderd, echte volkskunst. Het ene deel van het gelaat is zwart, het andere wit. In dit masker vind ik mezelf terug. Dat ben ik, die beide tegelijk heeft: een Indo-europeaan.

Waarom schrijf ik dit nu allemaal op bij een herdenking van **Tong-Tong?** Omdat **Tong-Tong** Tjalie is en omdat **Tong-Tong** mij herinnert en altijd herinneren zal aan dit éne: dat ik aan

(lees verder volgende pagina)

Rob Nieuwenhuys ★ Johan Fabricius ★ Hoegeng

KOSTBARE BAGAGE

"Net val ik na een bloedhete zwerftocht door midden-Frankrijk weer m'n deur binnen, of daar vind ik je brief waarin je me de volwassenwording van Tong Tong meldt, dit kleine strijdvaardige blad, misschien wel het meest curieuze dat Nederland rijk is. Wat verschrikkelijk jammer dat Tjalie er niet meer is om "de kroon op zijn werk geplaatst te zien"! Maar **jij** bent er nog, Lilian, met om je heen een groepje getrouwen, echte panakawans in de oud-Javaanse zin, en in de geest leeft Tjalie nog onder jullie voort, zodat mijn gelukwensen ook naar hèm uitgaan, naar deze unieke figuur, deze exotische vogel, die van tijd tot tijd weer eens zijn vleugels moest uitslaan en wegvliegen, wanneer Nederland hem te benauwd geworden was. Tot zijn eigen verrassing was hij, oer-Indische jongen, een man van twee vaderlanden geworden: waar zijn ziel woonde was duidelijk, maar hij had zijn geest in twee culturen gedrenkt. Wat een prachtig begin was zijn "Tjies", dat Nederland verrast deed opkijken: een heel nieuw geluid, zo min voor nabootsing vatbaar als hijzelf. De "Piekerans van een straatslijper" waren de Hollanders - niet vertrouwd met het verrukkelijk Djakartaas straat-bargoens - wat te machtig, maar met TJIES wandelde Tjalie triomfantelijk de Tuin der Nederlandse Letteren binnen, nonchalant, blootshoofds, blootsvoets, een sigaretje rokend.

Ik heb Tjalie horen zuchten onder dat ellendige Hollandse klimaat, onder gebrek aan licht en lucht, aan ruimte en rust, aan wijsgerige overgave aan het Lot, zoals hij die uit het Oosten had meegebracht: kostbare bagage die door geen douane te achterhalen viel en waarvan hij gul uitdeelde aan wie zich de tijd gunde om een uurtje met hem te zitten bomen. Ik zie hem nog Indisch-gemakkelijk achteruit hangen in zijn stoel, een van zijn lange benen over een leuning geslagen; zijn lichte ogen, vreemd kleurend in zijn gebruinde kop, tuurden dan dromerig voor zich uit.

Door zijn authenticiteit was hij een bron van inspiratie voor elke andere "Indische" auteur; in elk woord, in de klank van zijn stem riep hij het verre land op.

Je zult het misschien niet meer horen - wat weten wij overigens omtrent het mysterie van leven en dood - maar: slamat, oude sobat, met het voortgezette succes van je blad waarin jij zo vaak als beschermer, vaderlijke vertrooster optrad voor een groep mensen, die zich hier ook in figuurlijke zin in de kou voelde staan, en steun en raad verwachtend, opkeek naar TJALIE."

JOHAN FABRICIUS

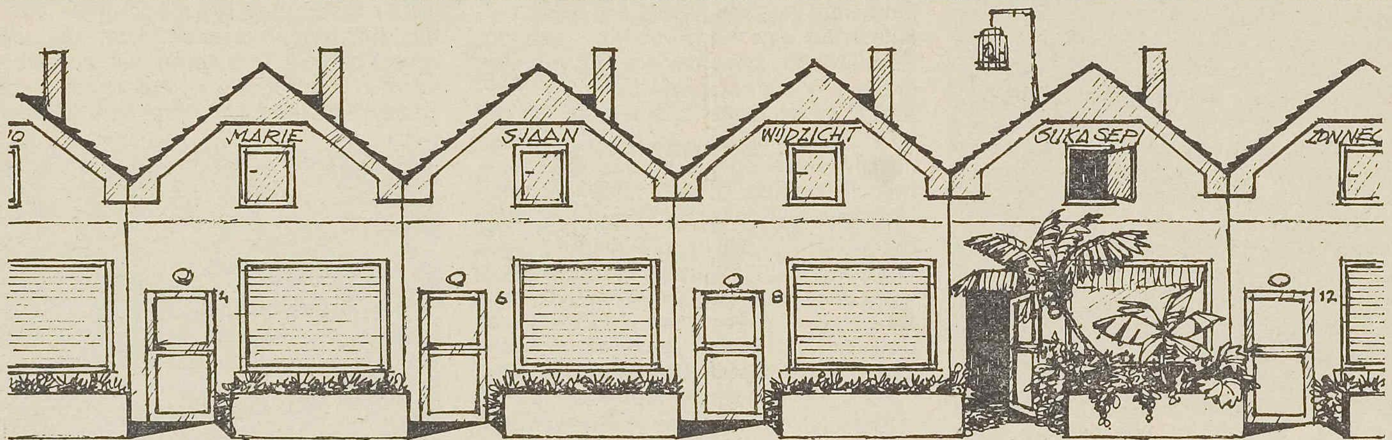
"Onze Tong-Tong al 20 jaar, maaar geluidnja nog steeds geweldig!" (gelijkenissen met bepaalde personen en/of overeenkomsten met gebeurtenissen berusten geheel op enz. enz.)

PUKUL TERUS !

Ter gelegenheid van Tong-Tong's 20-jarig Jubileum zou ik hierbij mijn allerbeste wensen willen aanbieden aan de Redactie van het ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD. En tevens spreek ik de hoop uit:
"Semoga Tuhan Yang Maha Esa senantiasa memberi Taufik dan Hidayatnya kepada semua anqqauta Keluarga Besar Tong-Tong, dimana-pun mereka berada !
En als vriend van Tjalie Robinson wil ik hierbij zijn leuze herhalen:
"PUKUL TERUS !"

HOEGENG
Jakarta, 23 juni 1976

POIRRIÉ

POIRRIÉ 529

Indië vastzit, met alles wat eromheen is aan liefde, aan haat, aan sentimentaliteit, aan weemoedigheid of wat je ook noemen wilt. Welke onzekerheden, welke weifelingen en twijfelingen ik ook gekend heb - het is nu eenmaal moeilijk tussen twee vaderlanden te leven - ik wéét het nu. In **Tong-Tong** vind ik iets van mezelf terug.

Ik ben **Tong-Tong** dan ook nooit ontrouw geweest. Ik behoor tot de abonnees van het eerste uur. Ik ben misschien een van de weinigen die het eerste begin van **Tong-Tong** heeft meegemaakt, zelfs toen het nog geen **Tong-Tong** heette. Onvergetelijk zijn voor mij de eerste bijeenkomsten in Amsterdam geweest. Een zaal vol Indische mensen in de A.R. Falckstraat, in een schoolgebouw, terwijl het buiten vroor. Het Indische cabaret, de zang en de dans - o, die Ben Snijders! - maar vooral die gelukkig stralende mensen als er weer een stukje van hún wereld herkenbaar werd. Het was aanstekelijk. Een groep saamhorigen! Daarna gingen Tjalie en Lilian naar Den Haag. Ze bleven doorgaan met hun werk. Toen kwam de grote bijeenkomst in de Haagse Dierentuin. Hier ligt de eigenlijke geboorte van **Tong-Tong**, dat eerst nog **De Brug** voortbracht, maar daarna het tijdschrift dat tot op de dag van heden is blijven bestaan en dat nog altijd dezelfde functie verricht. Wat betekent **Tong-Tong** voor mij? In de allereerste plaats een herkenningsteken, het teken van onze identiteit, dat wil zeggen: het besef ons zelf te kunnen zijn.

Deze bijdrage is héél anders geworden dan ik oorspronkelijk gedacht had. Veel te persoonlijk misschien, met teveel nadruk op mijzelf, maar toch is het niet onmogelijk dat ik met dit persoonlijk getuigenis iets geformuleerd heb van wat voor velen **Tong Tong** betekent, voor ons allen: een monument van onze saamhorigheid in een land waarin we op z'n minst aangepast zijn, op z'n best geïntegreerd, maar nooit geassimileerd. Een tijdschrift met een eigen gezicht, uniek in Nederland.
Dat is wat ik te zeggen heb, lieve mensen!

ROB NIEUWENHUYS

OVERBRENGING BEGRAAFPLAATS KOBONG

Uit het dagblad "Sinar Harapan" d.d. 24 juni 1976 ontlenen wij het volgende bericht:
Het gemeentebestuur van Semarang zal aanstonds de begraafplaats Kobong ontruimen binnen de reeds vastgestelde periode van 3 maanden nadat in juni 1976 het besluit officieel is bekend gemaakt. De ontruiming zal dus in **september 1976** plaatshebben. De Volksvoorlichtingsdienst van de stad Semarang deelt mede dat na de opgraving de stoffelijke overschotten overgebracht zullen worden naar de streek Kedungmundu. Om een plaats te krijgen op dit gebied met een oppervlak van 12.5 ha. ten zuid-oosten van Semarang, wordt van de nabestaanden geen betaling geeist.

De betaling voor het overbrengen wordt in principe overgelaten aan nabestaanden, het Stadsbestuur is echter bereid hulp te verlenen voor wat de onkosten betreft n.l. Rp. 5650,— voor gewone graven, Rp. 8150,— voor graven met tombe en Rp. 9150,— voor graven met groot bouwwerk.

Voor nadere inlichtingen wende men zich tot het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag, afd. Begraafplaatsen.

Mr. J. A. JONKMAN †

In Den Haag is op 84-jarige leeftijd overleden Mr. J. A. Jonkman, de laatste voorzitter van de Volksraad voor Nederlands-Indië, minister van Overzeese Gebiedsdelen in het eerste volgens de regelen der constitutie optredende na-oorlogse kabinet, vervolgens lid en later voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Een veelbewogen leven dus, gewijd aan het algemeen belang. In het in 1971 verschenen eerste deel van zijn memoires, onder de titel "Het oude Nederlands-Indië" kan men de geschiedenis lezen van zijn Indische carrière, die begon bij de rechterlijke macht en wel bij het Openbaar Ministerie; het tweede deel, waarnaar velen reikhalzend uitzagen, zou de geschiedenis van zijn leven na zijn vertrek uit het Jappenkamp bevatten. Reikhalzend uitzagen en nog uitzien, want wie belangstellen in de geschiedenis zijn benieuwd naar hetgeen de radicaal Jonkman, eenmaal aangekomen ter plaatse waar hij wezenlijk invloed kon uitoefenen, namelijk op het Plein, heeft ondernomen ter verwezenlijking van zijn idealen. Als voorzitter van de Volksraad had hij zich moeten bepalen tot het uiten van wensen en verlangens - als minister had hij de kans zichzelf en zijn denkbeelden op een heel wat hoger plan en met veel groter kracht te manifesteren. In Indië ontpopte hij zich als een Stuwman, als minister faalde hij, naar alle uiterlijke feiten te oordelen. Zijn apologie moet de verklaring brengen van dit falen, althans daartoe bijdragen. Dit tweede deel van zijn memoires is vrijwel - of misschien wel volledig - voltooid en zal, naar ik hoop, dan toch nog wel het licht zien, al zal hij de verschijning niet meer bijwonen. Jonkman had, alvorens zijn politieke carrière begon, zich in Indië reeds zekere reputatie verworven door zijn optreden in de zaak-Margadent, de bestuursambtenaar die naar zijn mening ten onrechte terzake van verduistering was veroordeeld - een opzienbarende kwestie, die de ouderen onder ons zich nog wel zullen herinneren. Zijn politieke sympathiën bleken door zijn aansluiting bij de Stuw-groep en zijn optreden als lid van de Volksraad. Ondanks deze duidelijke stellingname benoemde de regering hem tot voorzitter, en 'n bekwaam voorzitter was hij ongetwijfeld. Want behalve van progressieve denkbeelden was Jonkman ook een man van recht en orde, al bracht hij op zeker ogenblik de landvoogd Van Starkenborgh door sommige van zijn uitspraken tot de vraag aan één zijner medewerkers: "Weet u, wat die man bezielt!?". Jonkman bleef op zijn post, werd met grote schade aan zijn gezondheid geïnterneerd na de Japanse inval, maar herstelde en was de aangewezen kandidaat van de socialisten voor de functie van minister als opvolger van Logeman. Ook hij heeft, ik zei het reeds, gefaald een oplossing te vinden voor het conflict in tropisch Nederland. Dit te constateren betekent nauwelijks kritiek. Hij had het nog moeilijker dan Van Mook, want terwijl de rechtlijnig denkende en handelende luit.-GG maar zijdelings te maken had met het Nederlandse politiek gescharrel stond Jonkman er midden in. Overigens werd de situatie nog gecompliceerd door het feit, dat deze beide Stuw-aanhangers van weleer elkander niet lagen.

Na het vertrek van Logeman geen amice-briefjes meer tussen Batavia en Den Haag. Dat was ook niet te verwonderen: Jonkman zag er bepaald niet tegenop in het middelpunt van het spotlicht te staan, Van Mook bleef altijd de "Indische jongen", wat in zichzelf teruggetrokken, wars van ceremonieel en plichtplegingen, wat schuw en verlegen haast.

Wederom heeft dus een der acteurs in het drama van het na-oorlogse conflict het toneel verlaten. Men zal zich zijner blijven herinneren als een volkomen integre, sterk overtuigde - of zoals men tegenwoordig zegt: Gemotiveerde - figuur, die evenmin als zijn medespelers het onmogelijke kon verrichten.

JHR.

BIJ EEN DOODSBERICHT

In het Fatmawati-ziekenhuis in Jakarta is overleden de heer F. Joel. Hij is 75 jaar geworden. Men zal zich afvragen, welke overwegingen er ons toe brachten, van zijn dood melding te maken - want deze Joël was toch niet zo'n belangrijke figuur? Neen, dat was hij inderdaad niet. Dat wij zijn verscheiden hier vermelden is, omdat hij een van die tragische gevallen is van Indische Nederlanders, die tussen de wal en het schip gevallen zijn. Zijn broer, H. F. Joël, genoot als Indisch journalist grote bekendheid; hij is enige jaren geleden in Nederland overleden. F. Joël, ook betrokken bij het krantenvak - hij was jaren corrector bij het Bataviaasch Nieuwsblad, verkoos na de souvereiniteitsoverdracht in Indonesië te blijven. Hij werd warga negara. Hij kwam echter in Indonesië niet meer aan de slag en verpauperde langzaam. De dood moet voor hem een verlossing zijn geweest. Wij hebben hem, uit de Bruine Bus, jaren lang een zakcentje kunnen sturen, maar wat was dat meer dan een druppel op een gloeiende plaat? Zijn overlijdensbericht voerde echter onze gedachten opnieuw terug naar de hoge nood van zovelen in Indonesië, die van het land niet scheiden konden maar...... er ook niet meer kunnen leven.

J.H.R.

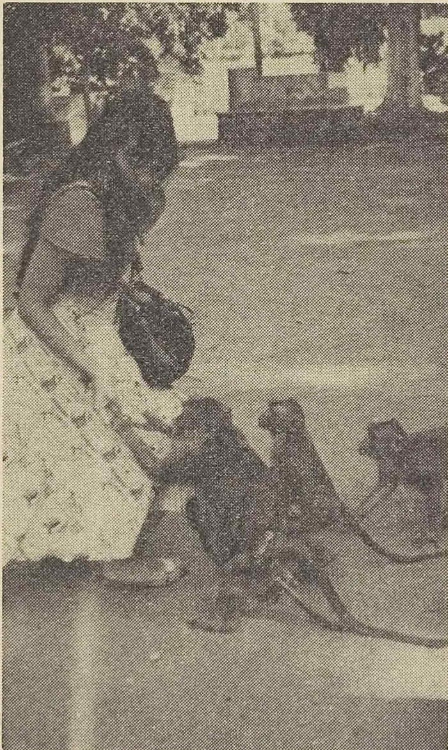

POEKOEL TEROES POT

Ons reservefonds voor moeilijke dagen!

Tong-Tong wil geen subsidie. Het wil voortbestaan alleen als U dat wilt. Met uw steun poekoelen wij teroes! giro 6685 t.n.v. Ind. Tijdschrift Tong Tong.

WEERZIEN MET INDONESIE FOTO SERIE

WENDITS BRUTALE APEN

Naar Indonesië gaan betekent altijd een weerzien met iets dat je gekend, waar je van gehouden hebt. Of misschien ook waar je nooit van gehouden hebt. Apen bijvoorbeeld. Was U daar ook zo bang voor? Blijft U dan maar weg van badplaats Wendit (bij Malang), want ze zijn er nog, meer dan ooit, die brutale ketèks! Ze trekken aan je rokken, rukken je tas los op zoek naar alles wat eetbaar is. Die koude wriemelende handjes, adoe zo griezelig. Wattemeer als het opperhoofd zich met de fourage gaat bemoeien! Loop niet te hard weg, want ze rennen je na. Kalm blijven, net als Astrid Ceuleers hier. Koop bij de ingang van Wendit een paar pintjoeks katjang reboes of wat pisang en deel al voortwandelend uit. Naar het meer, want dat is er ook nog, net als vroeger. Helder water, koel, romantisch. Bootje huren en spelevaren net als vroeger.

Zo'n stukje "weerzien met Indonesië", dat vraagt om een foto natuurlijk. Astrid Ceuleers zond ons van haar jongste reis naar Java (dat ze nooit gezien heeft, ze werd op Nieuw Guinea geboren) deze foto's

Zulke plaatjes zouden we nu van U ook willen hebben. Uw weerzien met Indonesië, met de plekjes die U gekend of nieuw ontdekt heeft. Momenten die U met anderen zou willen delen. We plaatsen die momentopnamen graag! Niet alle kleuren-foto's zijn geschikt voor reproductie in zwart-wit, het moeten scherpe, contrastrijke plaatjes zijn. Niet de negatieven maar de afdrukken sturen. En niet meer dan 3. U krijgt ze na gebruik retour en daarvoor graag een aan uzelf geadresseerde, gefrankeerde enveloppe meezenden. Elk kwartaal wordt de aardigste foto uit deze "weerzien met Indonesië" serie met *f* 50,— beloond.

WE WACHTEN VOL NIEUWSGIERIGHEID OP UW BIJDRAGEN!

Redactie Tong-Tong, Pr. Mauritslaan 36, Den Haag

20 Jaar, een mijlpaal met een bloemetje! Maar bloemen verwelken, daarom hebben we maar een paar praktischer en duurzamer artikelen gemaakt als herinnering aan ons herdenkingsjaar.

"Sweet twenty en nog niet gekist", staat er op die stevige glazen asbak met groene opdruk. Een variant op het bekende "Sweet seventeen en never been kissed". Dat laatste is voor deze tijd een sterk verouderd begrip, maar onze Tong-Tong is op haar 20ste nog om te zoenen! Asbak *f* 6,— porto *f* 2,75.

*

Het plastic liniaaltje is evenveel centimeters lang als Tong-Tong oud is: 20. En dat was goed voor de slagzin: "Nauwkeurig uitgemeten, maar nog niet uitgeteld!" Gokje wie langer zal leven, tijdschrift of liniaal? 75 cent. Handig dingetje.

*

We hebben nooit een hamer nodig gehad om te "poekoel teroes", daarom horen bij deze spijkervormige ballpoints ook geen hamer. Alleen de drang en de lust om voor Tong-Tong te blijven schrijven. Cadeau bij iedere aankoop in onze winkel. Zolang de voorraad strekt!

*

Omdat Tjalie Robinson zo trots was op zijn Indo-schap, omdat U dat misschien ook bent en zich zo voelt, deze opvallende, vrolijke auto (brommer, tas, deur, etc.)-sticker in rood-wit-blauw. *f* 1,— plus 55 cent porto. Koop er meteen méér, voor vrienden en kennissen. Porto blijft hetzelfde!

*

Plastic boodschaptassen in opgewekt groen-wit opdruk "Tong-Tong 20 - 1956/1976". Bij alle aankopen gratis in Juli, Augustus, September.

STOTTEREN

Voor half Nederland is de naam Tong-Tong nog steeds een raadsel. Waarom tweemaal tong, als je met één toch al aardig wat af kunt babbelen.
Maar zie, we krijgen navolging! in Amsterdam is een boekendistrubutiedepot dat Boek-Boek BV heet. Wie een factuur van deze firma aan ons hardop leest, gaat twijfelen aan zijn spraakvermogen, hoor maar: Door Boek-Boek aan Tong-Tong geleverd 10 exemplaren...... Of wordt het weer tijd voor een nieuwe bril?

Indische Politie-herinneringen

(IX)

De vermeende zwangerschap van de Ratoe Mas

door C. H. Groen

Boze tongen in Solo beweerden, dat de Soenan kinds was, maar ik heb dat nooit helemaal geloofd, hoewel ik toch ook wel tekenen onderkende, die daarop wezen. Hij deed veel goed. In de Kraton leefden, behalve zijn uitgebreide familie, op zijn kosten, een 25-tal blinden en een mij niet bekend aantal invaliden.

Wat weer op een bepaalde debiliteit wees, dat was, dat hij, bij elke Pasar Malam, die hij vrijwel elke avond bezocht, zich ook wel door die blinden liet volgen, hen in draaimolens en andere kermis-attracties plaatste en de volgende morgen, naar de verhalen gingen, hen liet vertellen, wat ze allemaal meegemaakt hadden.
Bij die bezoeken aan de Pasar Malam liet hij zich, soms vergezellen door de Ratoe Mas, maar altijd door zijn zes hoofdvrouwen, en, in een autobus, door zijn bijvrouwen, waarvan ik het aantal nooit heb kunnen vaststellen, want in die autobus kon men wel door de ramen naar buiten kijken, maar van buiten niet naar binnen.

Het verhaal ging (Solo gonsde altijd van "de verhalen") dat hij minstens 60 bijvrouwen had, en dat, wanneer één van die vrouwen in verwachting was, hij zich van een van de hoofdvrouwen liet scheiden (in de Mohammedaanse wereld een eenvoudige zaak), en dan met het bewuste vrouwtje trouwde. Het kind, dat dan, later, ter wereld kwam, was dan door hem geecht. Later werd weer van die vrouw gescheiden en de hoofdvrouw weer aanvaard.
Ik heb, in dit verband, een episode in Solo meegemaakt waarvan de hele stad maandenlang op zijn kop stond. Er kwam namelijk het gerucht, dat de Ratoe Mas in verwachting was. Aanvankelijk wilde niemand in Solo die geruchten geloven. Zo'n oude man, dat is toch uitgesloten? Maar de geruchten hielden aan, werden van lieverlede bevestigd en zelfs gevolgd door verhalen over de datum, waarop de bevalling kon worden verwacht.
En toen die datum in zicht kwam, werden in de Benteng de kanonnen al opgesteld, om de saluutschoten af te vuren als de geboorte zou hebben plaats gevonden.
De Europese vrouwen waren in de grootste staat van opwinding. Ze ondernamen talloze tochten naar Semarang, sommigen zelfs naar Batavia, om zich een daverend avondtoilet aan te schaffen. Gelukkig was mijn vrouw tevreden - althans dat meen ik - met een kostbaar stofje bij de Bombayer. De officieren uit de Benteng hadden al botje bij botje gelegd en voor de boreling een gouden rammelaar aangeschaft.
En toen - het duurde maar en duurde maar. De datum, die ieder in zijn hoofd had was al lang verstreken, en er was nog steeds geen geboorte.
Nu was het zo, dat de mannelijke artsen, die in de Kraton kwamen, de Ratoe Mas niet lichamelijk mochten onderzoeken. Zij mochten alleen maar hun oordeel vellen, wanneer zij, geheel gekleed, voor hen stond.
Maar tenslotte, waarschijnlijk ten einde raad, haalde men de enige vrouwelijke arts, die Solo rijk was, erbij. Zij mocht de Ratoe Mas wel lichamelijk onderzoeken en haar conclusie was: "Er is niets aan de hand". De hele "verwachting" zou berusten op een vergissing.
En hoe toen die Solose gemeenschap reageerde! Er werd natuurlijk meteen rondverteld dat het kind onmiddellijk na de geboorte zou zijn gedood, want het kon nooit van de Soenan zijn. De kanonnen van de Benteng werden weer weggehaald, de dure avondjaponnen in de mottenballen gelegd, voor een volgende receptie, en de officieren, met hun gouden rammelaar hebben die ingeruild voor een gouden poederdoos voor de Ratoe Mas, blijkbaar als troostprijs.
Hoe anders was het bij de Mangkoenegaro. Een zeer vriendelijke, betrekkelijk nog jonge man, die perfect Hollands sprak, (hij had de opleiding gevolgd aan de K.M.A. in Breda), en die men, zonder meer, op kon bellen, wanneer men hem spreken wilde. Dat was altijd goed.
Op zijn recepties begroette hij altijd alle gasten, maakte een praatje met hen en zo'n salaris-onderscheid als in de Kraton van de Soenan kende hij niet. Het was er gemoedelijk en plezierig.
Toch heb ik, op één van zijn recepties een raar geval meegemaakt. Mijn vrouw en ik hadden in het paviljoen bij ons huis, om onze kosten wat te verlichten, ook nog een ongetrouwde collega opgenomen. Er was een receptie bij de Mangkoe. Wij hadden, gedrieën een taxi besteld. Die kwam wel maar bleek kapot. Eindelijk kregen wij toch nog een andere wagen maar waren toen veel te laat voor de receptie. Er werd immers van ons verwacht, dat wij vóór de Plaatselijk Militaire Commandant, en in elk geval vóór de Gouverneur aanwezig zouden zijn.
Toevallig had de Plaatselijke Militair Commandant zich voor die avond verontschuldigd. Hij kon niet komen. Dat was verzuimd aan het orkest door te geven. De Gouverneur was al binnen. Het "Wilhelmus" was dus al gespeeld en men wachtte op het inzetten van het "Wien Neerlands Bloed".
En daar reed toch nog een auto het erf op, waarop het orkest prompt het "Wien Neerlands Bloed" inzette, niet wetend, dat in die auto maar twee jonge commissarissen en de vrouw van één hunner zaten.
Mijn vrouw raakte volkomen in paniek en riep: "Ik stap niet uit. Waarop ik antwoordde: "Je stapt wel uit, want iedereen heeft ons toch al gezien". Ze ging, liep als op eieren. De Mangkoe kwam ons van achter zijn pendopo tegemoet, verwelkomde ons, alsof het de gewoonste zaak van de wereld was en voerde ons dieper in de pendoppo, waar wij, links en rechts bestaard werden door de andere gasten. Ik heb natuurlijk bij de Mangkoe mijn excuses gemaakt over ons telaat-komen en ik heb hem de volgende dag nog opgebeld, om het geval precies uit de doeken te doen. Wij hebben er samen nog hartelijk om gelachen.

*

De recepties bij de Gouverneur waren van een heel ander slag. Hij was een broer van het lid van de Volksraad, welke broer, wegens zijn Christelijke beginselen, algemeen de bijnaam: "Van Hemelse Dingen" had, de Gouverneur van Solo, droeg de bijnaam: "Van Helse Dingen". Nu mag U drie keer raden, hoe die Gouverneur in werkelijkheid heette.
Hij was in Indië aan zijn laatste "torn" bezig en had blijkbaar het voornemen nog vóór zijn pensionering zoveel mogelijk "Appeltjes voor de dorst" te vergaren.
Hij kreeg, natuurlijk, van het Gouvernement, behalve zijn salaris, ook maandelijks een bepaald bedrag voor representatiekosten. In elk geval ben ik er van overtuigd, dat hij niet meer dan een fractie van het door hem getoucheerde bedrag voor representatie uitgaf.
Het ging op zijn recepties, waarvan hij er, gelukkig voor ons, nooit één zou geven, als hij er maar even buiten kon, sobertjes toe. Die recepties duurden bovendien meestal slechts kort, hetgeen ons weer scheelde in de taxikosten.
Ja, en dan zit ik toch weer op de

(lees verder volgende pagina)

DE SCHOUT VAN JOGJA

Een lezeres, dochter van de oud-schout van Jogja, C. L. J. van Ham, maakte ons, zij het in zeer bedekte termen een verwijt van het feit, dat wij vaak notitie nemen van verdienstelijke militairen, maar de politie niet laten delen in onze - en der lezers - belangstelling.

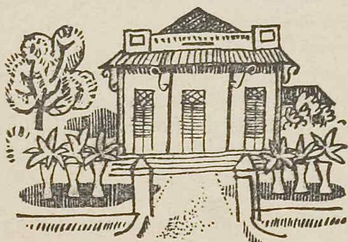
Wel, hier is dan de foto van een verdienstelijk politieman, de "schout van Jogja" C. L. J. van Ham. Hij valt eigenlijk in beide categoriën van Nederlanders die zich in het oude Indië hebben onderscheiden. Want deze in 1855 geboren politieman was eerst militair, en wel o.a. lid van het met de Willemsorde onderscheiden "leeuwenbataljon", dat in Atjeh tot grote daden kwam. Maar Van Ham genoot tenslotte de meeste bekendheid als "de schout van Jogja" in de rang van commissaris van politie. De viering van zijn zilveren jubileum bij de politie werd een grootse manifestatie van waardering van de zijde van de Jogjase burgerij. Hij overleed in 1931, 76 jaar oud.

(Vervolg: Politieherinneringen)

slechte financiële omstandigheden, waarmede ambtenaren en militairen terdege rekening moesten houden en dat konden velen niet. Wij redden ons wel, zij het in sommige maanden, met de hakken over de sloot, maar wij betaalden geregeld onze schulden af. Anderen ontbrak daar de kracht toe. Ik deed wat ik kon, om mijn mensen in dat opzicht te helpen, maar soms moest ik, zeer tegen mijn zin, daarbij kei-hard zijn.

Een probleem, samenhangend met het schuld- en woekerprobleem was dat van de kazernering van de politie van het Soenanaat en de Mangkoenegaran. Immers, de leden van deze beide corpsen woonden in de kampong en waren daar blootgesteld aan allerlei verleiding van juweliers en woekeraars. Maar de kazernering ging niet door. De Mangkoe wilde graag medewerken maar de Soenan hield het been stijf en gezien de traditionele verhoudingen kon de Mangkoe niet optreden wanneer de Soenan niet voorging. Het vraagstuk bleef dus in mijn tijd onopgelost. Ik werd overgeplaatst naar Palembang.

SOLO

Een fascinerende stad, zuiver Javaans, geregeerd door twee vorsten, de Soesoehoenan en de Mangkoenegoro. Je had voor elk artikel bijna een hele straat. Zo was er een straat van de leerbewerking, een voor de koperslagers, een voor de broodfabrieken, enz. Ook waren er diverse ambachten, gedreven door zuiver Hollanders, afgezwaaide ex-militairen, zoals een leerbewerker, Bertrand, een horlogemaker, enz.

Het welvaartspeil was er vrij laag. Voor een klein bedrag kon je altijd terecht bij een Chinees of Javaans restaurant. Bekend was Djiran. Tapte heerlijk vatbier.

De stad was altijd een en al leven, toch nooit schreeuwend lawaaierig. Je zag er het volk in hun blauwe tenoen en de adel in hun kleurige kleding, de mannen met hun korte jassen, de kris op hun rug, boven op hun hoofd de hoge kopiah. Met de sekatan was station Poerwosari heel erg druk. Het station vol dagjesmensen. Met allerlei treinen aangevoerd van heinde en ver, wachtten ze allen geduldig op de tram, onderwijl natuurlijk etend uit diverse boengkoesans. Als er een tram was geformeerd, stond iedereen plotseling op, was er een hevig gedrang om mee te kunnen. Letterlijk alles was zwart van de mensen, zelfs de locomotief. De stationschef hielp meepersen.

Ik herinner me een keer, dat de chef plotseling was verdwenen. Tot hij opeens, al vloekend, opdook uit de sarong van een vrouw. Een gejuich weerklonk en hij heeft nog dagen het geplaag moeten doorstaan. Ja, Poerwosari weet wat.

Een andere keer stond hij met zijn spiegelei klaar. Een dame, nog al décolleté, boog zich blijkbaar te ver voorover. Hij zag niets meer en de trein kon niet op tijd vertrekken.

Op Koninginnedag ging de Soenan in vol ornaat naar de Gouverneur, omringd door de adel, voorafgegaan door zijn sirihgareeldraagsters en geschenken. Aan de kant van de weg hurkten de Javanen en brachten eerbiedig hun sembah. Op een andere keer moest ik de trein begeleiden, die een karavaan zou brengen naar zijn buitenverblijf in Bojolali.

Het waren meest jonge vrouwen, volgens zeggen allemaal kinderen van hem. Hij had 40 vrouwen en hun hofhouding. De meisjes leken beschaafd en vroegen me vriendelijk om bij hen te zitten. Vergeet het maar, bij elke deur stond een onwrikbare hellebaardier, die voor niemand opzij ging.

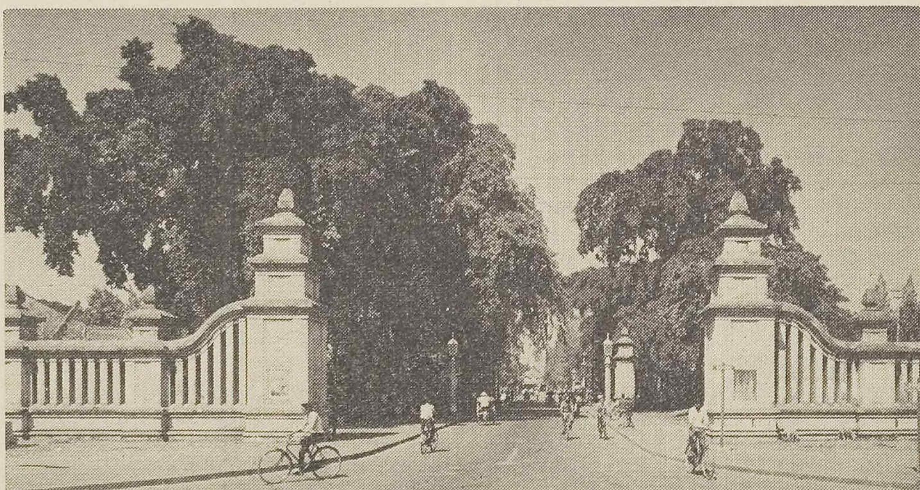
Hoe ik hier terecht kwam. Gewoon, ik was zee-officier geweest, had ontslag genomen, omdat ik tabak had van eeuwig in je vrije tijd met een paitje te zitten. Solliciteerde daarna bij de N.I.S. en werd als opzichter-machinist geplaatst in Poerwosari. Toen een kosthuis gezocht en kwam bij de familie Herrebrug. De prijs was wat hoog, voor een warme maaltijd per dag.

Het scheen goed te gaan, tot ik opdracht kreeg 's morgens mee te rijden naar Bojolali in de open cabine van de locomotief. Mijn buik zwol ineens op. De machinist keek me eens aan, gaf me een stuk brood. Dat hielp, maar toen ging mijn buik te keer. In Bojolali kocht ik wat koekjes en ging het verder normaal. Toch kreeg ik later, toen ik de echte treinen ging rijden, weer last van mijn maag. Ik kocht een paar kembens (buikbanden), heb ze nu nog, ofschoon niet meer nodig, en een speciale aktentas, ook deze leeft nog, voor mijn schrijfmachine. Zo kon ik in de trein mijn rapporten alvast maken.

Gelukkig voor mij, maakte ik via de padvinderij kennis met een moeder met zes dochters en twee zonen, die mij aanraadden bij hen te komen wonen, voor een wat billijker tarief, wat ik dan ook deed.

Ik was toen overgeplaatst naar Solo-

(lees verder volgende pagina)

Ingang van de kraton van Solo.

balapan, moest eerst mijn stokersdiploma en daarna mijn machinistendiploma halen, had het dus erg druk. En hier, voor het eerst van mijn leven, werd ik verliefd. Ik aanbad een van de dochters en zij mij. Ik was nooit eerder verliefd geweest en dit kwam dus des te heviger aan. Ik was in een Paradijs.
Het klinkt nuchter, maar dat was het voor mij niet. Voor het eerst ontdekte ik hoe onbelangrijk het "ik" was en hoe belangrijk het "Wij". Enfin, na een tijd werd ik wakker en was het Paradijs verdwenen. Het Meisje leerde dansen, tennissen, ging mee naar allerlei festiviteiten en leerde andere jongelui kennen. Ik had geen tijd hiervoor.
Ik bleef achter als woudloper. In mijn wanhoop gooide ik me voor de trein. Maar de baanvegers op de locomotief waren te degelijk en de machines stopten te vlug. Ik kwam er levend, hoewel ietwat verkreukeld af. Na drie maanden hospitaal hadden ze me weer voldoende opgelapt.
Nog begreep ik het niet. Jaren lang bleef ik hopen nogeens het Paradijs te herwinnen. Het waren jaren in de hel. Ook mijn werk werd verwaarloosd. Uiteindelijk, het was toevallig juist de malaise, werd ik op wachtgeld gesteld. Ben toen naar Bandoeng gegaan en heb het op de T.H. geprobeerd om ingenieur te worden. Dit lukte wonderwel, maar uiteindelijk verlangde ik weer naar het Meisje, dus gaf ik alles weer op en trok weer naar Solo.
Het was tevergeefs. Uiteindelijk moest ik het met de dood in het hart opgeven.
Nu, 50 jaar later, ik ben 37 jaar gelukkig getrouwd en begrijp de dingen beter. Maar toch, soms, als ik me weer eenzaam voel, komt het vage verlangen op naar die tijd. Nooit heb ik meer dat intense gevoel gehad.

ZWERVER

Blij gevoel

Ik herinner me nog onze Sumatraanse leraar in de Maleise taal. Een kleine tengere man, van middelbare leeftijd. Welgemoed fietste hij vaak van de Jongens Mulo naar de Meisjes Mulo; dat was Randoesarie - Bangkong. We hadden veel bewondering voor die tengere man, die in het zweet des aanschijns zijn brood verdiende voor vrouw en kinderen. Voor hij aan de lessen begon, moest hij altijd even op adem komen.

"Moet U zover fietsen, meneer?" vroegen we hem.
"Er is niets aan te doen, kinderen," was zijn berustend antwoord. Op een dag kregen we te horen, dat zijn vrouw heel ziek was. Och, hij was zo'n sympathieke leraar, en we hadden afgesproken zijn vrouw in het ziekenhuis op te zoeken. Er werd onderling gecollecteerd voor het goede doel. Dan maar voor een keer niet naar de bioscoop. Al draaide er een knal film van Errol Flynn en Olivia de Havilland. Toen we aan het ziekbed stonden, met de bloemen en kwee kwee, dan keken de leraar en zijn vrouw ons zo dankbaar aan, dat we voelden, dat lief zijn voor elkaar, toch iets moois was (is).

De Lagere Schooljaren kwamen wel eens in mijn herinnering. Ook daar leerden we om lief te zijn voor elkaar. Wanneer er baroe's op school kwamen, dan was hun eerste reactie altijd:
"Jullie zijn zwarte apen."
"En jullie zijn witte apen," repliceerden we.
"Witte apen bestaan niet."
"Jawel," zeiden we. "Albino's".
Er werd hartelijk om gelachen en er werd vriendschap gesloten, door samen onder de manggaboom katjang en roedjak te eten.

In 1946 werkte ik bij het Informatie Bureau Rode Kruis te Soerabaia. Behalve in de cartotheekbakken te graaien, moesten we ook op ziekenbezoek gaan; dit gold het ziekenhuis en diverse ziekenboegen. We kregen op zekere dag de opdracht om zieke en gewonde soldaten in het Karangmendjangan ziekenhuis te bezoeken. Beladen met sigaretten, merk Players en bloemen uit de tuin en versnaperingen, gingen we erheen. Maar daar werden we voor een beslissing geplaatst, die niet makkelijk was. Er werden ook gewonde Pemoeda's verpleegd. Wat te doen? Na wikken en wegen, had het goede toch gewonnen. Met een griezelig gevoel betraden we de afdeling Pemoeda's. Ze lagen keurig netjes in de frisse bedden. We probeerden een praatje met ze te maken. De ene pemoeda snauwde en grauwde en we kregen hatelijke blikken te incasseren.

Een zeer logische zaak en we namen het geval als "zoete koek" op. De andere vond de belangstelling geweldig en uitte zijn waardering hiervoor, door Hollands te gaan praten. Weer een ander was diep onder de indruk van het bezoek en zei zelfs "Allah (God) zegene U". En wij zeiden: "Banjak trima kasi."

Toen we huiswaarts keerden, waren we buitengewoon voldaan en we waren heel blij, dat we de junglewet "oog om oog, tand om tand" niet in toepassing hadden gebracht.

L. V.D. WORM-FLOHR

SRI LANKA/CEYLON

Naar aanleiding van de mededeling over Sri Lanka (Ceylon) in Uw blad van 15 mei jl. deel ik U het volgende mede.
Wij waren van 24 - 30 januari 1976 in Ceylon en bezochten behalve de stad Colombo, een aantal historische bezienswaardigheden in het binnenland, oude Boedhistische zowel als oude monumenten uit de Nederlandse (VOC) tijd. Wij reden ook langs dat kanaal waarvan in Uw blad sprake is en wij waren ook in Galle, waar een compleet Nederlands fort met alles wat er in staat, nog geheel in tact is. Ook waren wij uitgenodigd voor een bezoek aan het Clubgebouw van de Dutch Burghers Union, gelegen aan de Reid Avenue 114, Colombo 4. Wij werden er heen gebracht en rondgeleid door de heer L. A. Leembruggen (een naam die ook in Indonesia en California bekend is), een van de leden van de club, zijn stamboom die hij ons liet zien gaat terug tot 1744. De club bestaat dus nog steeds, alleen zijn er niet meer zo veel leden, nu niet meer dan ca. 230, waaronder ook mensen van andere ethnische groepen, die nu ook worden toegelaten om de zaak financieel draaiende te houden. De club werd opgericht in 1908. Het clubgebouw, dat er dus nu nog staat, kwam gereed in 1913. Er hangen veel grote portretten van eerbiedwaardige en actieve presidenten van de club. Er is een belangrijke bibliotheek, die zowel Engelse als Hollandse boeken bevat, sommige enkele honderden jaren oud en van historische waarde. We hebben er verscheidene in handen gehad.
De gehele groep Burghers telt nu niet meer dan ca. 10.000 personen, velen zijn geëmigreerd, hoofdzakelijk naar Australië en Nieuw Zeeland en Canada. Dat komt omdat deze mensen onder het Engelse bewind hoofdzakelijk ambtenaren waren en geheel Engels waren opgevoed (Nederlands kennen ze niet meer). Bij de onafhankelijkheid kwam deze kleine groep in de verdrukking, de grootste bevolkingsgroep, de Singalezen, hebben nu alle posten in handen en het Singalees is nu de officiële taal geworden. Daarom zijn vele Burghers vertrokken. De rest zal langzamerhand wel opgaan in de Singalese bevolking. Het is daarom wel de hoogste tijd dat er iets gedaan wordt om de waardevolle historische erfenis en de dragers daarvan, te redden en te conserveren.
Tijdens ons bezoek kwam direkt de gedachte bij mij op, dat er een Stichting zou moeten worden opgericht, in Nederland, met een tegenvoeter in Sri Lanka, zoals het Genootschap Nederland-Indonesia, en de Yayasan Persahabatan Indonesia Blanda. Ik had het voornemen om daarover na onze terugkeer eens contact te gaan opnemen met andere belangstellenden. Maar wat is nu gebeurd? Merkwaardige coïncidentie! Op 30 januari van

dit jaar is er hier in Nederland een Stichting Nederland-Sri Lanka opgericht met precies het doel, waarvan ik droomde. Wij kwamen hier pas mee in aanraking door de Sri Lanka week van 22-26 mei in het K.I.T. Het adres van deze stichting is Molenstraat 27, Den Haag, tel. 070 - 63 05 50, tst. 310 of 314. De secretaris-penningmeester is Mr. E. Jongens. U kunt op aanvrage de circulaire krijgen waar verdere inlichtingen in staan. Ik hoop van harte, dat er dusdanige initiatieven tot stand komen, dat de belangrijke historische schatten uit de VOC tijd, en de Dutch Burghers Union, incl. het Clubgebouw, behouden blijven.

F. J. VAN DER VEER

*

ATAPOEPOE/ATAMBOEA

Bent U weleens in Atapoepoe geweest, geachte lezer? **Ja**, geachte heer J.H.R., dat ben ik.
Toen ik vanmorgen Uw artikel in 't nummer van 15 mei zag, ben ik 't dadelijk met grote belangstelling gaan lezen.
In **1919** werden we (m'n man was toen Controleur B.B. in Niki Niki) via Koepang (ik vermoed met een Gouvernementsstomer) naar **Atapoepoe** gebracht op doorreis naar Atamboea, waar m'n man tot Ass. Resident was bevorderd. Die drie jaren tot ons verlof, waren heerlijke jaren. Een ideaal klimaat, aardig huis (eigenlijk twee aan elkaar gevoegde huizen, zodat met elke regenmoesson teilen en emmers te kort schoten om 't via een dakgoot binnenstromende water tegen te houden. Ondanks dit kleine mankement waren we erg op dit huis gesteld. Met een prachtig park en hertenkamp er omheen).
Zou er nog iets van over zijn geweest, toen U er in de vijftiger jaren kwam? Ik logeerde er bij de dokter. Wat een geluk voor ons met drie kleine kinderen nu een standplaats met dokter te hebben gekregen.
Ook in onze tijd waren de veediefstallen niet van de lucht!
Bij 't lezen van Uw artikel kwamen zovele mooie herinneringen weer boven, zodat ik behoefte voelde, dit kleine briefje te schrijven.

J. W. VAN LITH-VON SCHMIDT AUF ALTENSTADT
(geb. 1889)

Er zijn dus, naar uit de brief van mevrouw Van Lith blijkt, meer Nederlanders geweest die dierbare herinneringen hebben aan het noordelijk deel van Indonesisch Timor. Ik kan haar helaas niet inlichten over haar oude huis. Misschien is het thans de residentie van de hoogste Indonesische bestuursambtenaar in dat gebied, maar de hertenkamp heb ik nergens kunnen ontdekken. Merkwaardig is, dat ik tijdens mijn verblijf in Atamboea óók bij de dokter gelogeerd heb, al was dat voorzeker niet meer de gastheer van onze briefschrijfster. Maar wel was hij Nederlander. Ik ben zijn naam vergeten, maar herinner mij zijn gezin, man, vrouw en twee zoontjes zeer goed. Vooral deze beide jongens, die een prinsenleven leidden, de gehele omgeving hadden geexploreerd, in de kazerne van het Balisch garnizoen les kregen in dansen en aldus opgroeiden in een ideale omgeving.
Van de geestelijken die de missiestatie bewoonden waren de meesten Indonesiër geworden. De dokter was een der weinige Nederlanders en in ieder geval hoofd van het enige Nederlandse gezin ter plaatse! - JHR.

*

HERSTEL DE BEWEGING!

Het nummer van Tong Tong van 15 mei 1976 evenals andere nummers met veel genoegen gelezen.
Ik moge echter wijzen op een onjuistheid in de tekst, zowel in het artikel van JHR over Atapoepoe op blz. 8 als in het artikel over B. W. Rijk's Marinebelevenissen op blz. 10.
De Heer Ritman vermeldt op blz. 8 de Austr.-Indische troepenmacht op Timor. Inderdaad is Atapoepoe, evenals Atamboea, operatieterrein van de guerilla's geweest in 1942. Hier was het echter niet de sergeant inf. KNIL J. Tahya, deze verdiende de MWO voor heldhaftig gedrag bij Saumlaki op Jamdena, een der Tanimbar-eilanden. Op Timor was het de luit.-kol. inf. KNIL (later gen.-majoor) N. L. W. van Straten, eveneens met de MWO onderscheiden; zijn opvolger was de kapt. inf. KNIL J. Breemouer.
V.w.b. het verhaal van B. W. de Rijk over zijn Marine-belevenissen: hij heeft het over X-boten (niksboten) doch noemt de naam Dornier Wal. Mijns inziens moet het hier betreffen de Dornier Do-24, deze werden aangegeven als X-boten, de Dornier Wal (de voorganger van de Do-24) had naar ik meen de letter W als aanduiding.
Ik hoop hiermee de Redactie zowel als de lezerskring van dienst te zijn geweest. Ben overigens van mening, dat de Hr. de Rijk op bijzonder smakelijke manier kan vertellen over zijn Marine-diensttijd. Is er onder de lezers misschien iemand, die ook zo kan vertellen over zijn diensttijd bij het KNIL? Hopelijk heeft Tong Tong ook hiervoor plaats: het soldatenleven in Indië had toch ook zijn aparte bekoring naar ik meen!

H. E. TESSERS

Eenmaal een wandelaar, altijd een wandelaar

Zo ben ik toen ook geweest. Ik had deelgenomen aan diverse wandelmarsen kris-kras door Bandoeng en verder ook aan verschillende bergtochten op de Hoogvlakte van Priangan, de eerste op 4 januari 1948 en de laatste op 13 juni 1948, telkens op een hele zondag, georganiseerd door de Garnizoens-Sportofficier te Bandoeng.

In het begin liet ik mij inschrijven bij de eerste naoorlogse wandelmars in Bandoeng, georganiseerd door de N.I.A.U. (Nederlandsch Indische Atletiek Unie) op zondag 26 oktober 1947, welke startte vanaf de terreinen van de mooiste V. en W. gebouwen naar het noorden via de Dagoweg.

Later op zondag 30 november 1947 ging ik ook meelopen met de Contactwandelmars van de Bandoengse burgers en de gestationeerde militairen van de Zeven December Divisie vanaf de gebouwen van het Departement van Oorlog aan de Borneostraat. Het traject was 12½ km lang.

Na enkele keren meedoen aan diverse wandelmarsen kris-kras door de stad Bandoeng ging het mij toen vervelen en het intense verlangen kwam bij mij op om eens hogerop naar alle bergtoppen van de Hoogvlakte van Priangan te klimmen, om te beginnen de Tangkoeban Prahoe, die ik elke ochtend vroeg na het openslaan van mijn slaapkamerraam gadesloeg en de heerlijke frisse berglucht dan met volle teugen inademde.

Aldus liet ik mij inschrijven bij dezelfde Sportofficier van de Afdeling Bergbeklimming en ik werd als beginneling ingedeeld bij de zogenaamde afdeling "Lichte tochten" onder leiding van de Heer Schoo, gewapend met een groene rugzak van het KNIL en een bijbehorende ovale aluminium veldfles bekleed met dezelfde kleur (deze twee souveniers heb ik nog steeds bewaard) en spijkerschoenen. De deelnemers werden eerst heel vroeg in de morgen naar een bepaald vertrekpunt van een bergtocht buiten Bandoeng gebracht in groene Leger vrachtauto's, waarin wij altijd gedurende het transport in de laadbak rechtop bleven staan met wapperende haren, zonder enige zitmogelijkheid.

Het afladen van burgers en bewapende militairen gebeurde aan de voet van een berg, die wij gingen beklimmen en de vrachtauto-chauffeurs wachtten op ons aan de andere kant van de berg tegen de late middag voor de terugkeer. Al gauw had ik genoeg van de korte bergtochtjes van enkele uurtjes. Dus vroeg ik om deelname aan de zogenaamde "Zware tochten". Tevoren had ik geen enkele blaar aan mijn voeten gehad en ik wilde als een flinke vent nog meer kilometers verder lopen door de bergen. Zo kwam ik na goedkeuring van de Sportofficier bij de afdeling Zware bergtochten terecht onder leiding van de Heer Willem Cl. wiens naam tot mijn grote verrassing verscheen in Tong Tong van 15 februari jl.

In het daarop volgende nummer van 1 maart 1976 vond ik onder de titel Eenmaal een wandelaar, altijd een wandelaar, nogmaals een foto, rechts boven op blz. 10, die mij geheel bekend was. Wat een heerlijkheid om die foto eens terug te zien, want ik liep namelijk in diezelfde witte mieren kolonie, door de sawahs heen. Ik herinner mij nog onze wandelmeester Willem Cl. zoals hij stond op een verhoogde plaats met zijn fototoestel in de hand terwijl hij iedereen in de rij aanduidde om door te lopen, dus ik meen, dat hij deze genoemde foto heeft gemaakt. Als ik mij niet vergis, ergens ten Noordoosten van Bandoeng verderop aan het einde van de vroegere Harmsenweg, tegenwoordig de Jalan Tubagus Ismail.

Ik wist al in die tijd, dat onze wandelmeester Willem Cl. nooit zijn achternaam voluit wilde hebben, doch ik weet die heel goed. Wij noemden hem altijd Willem op onze vele zware tochten en daarbij kon hij interessante verhalen vertellen over de bergen en hun verleden. Hij droeg altijd zijn fototoestel bij zich om telkens foto's te maken van het beeldschone landschap van de Priangan Hoogvlakte, maar nooit wilde hij zelf op de foto staan, altijd nam hij zijn medevolgers op de lens, inclusief mijzelf. Zodoende had ik vele foto's door hem gemaakt, die nu nog in mijn Indische album bewaard zijn als een prachtige herinnering aan de vele bergtochten over Priangan.

Ik bezit verder ook nog het boekje met vele foto's van zulke tochten in een bruine omslag, met een voorwoord van Willem Cl., van hem persoonlijk gekocht voor anderhalve gulden.

Misschien kan hij zich de langste kerel herinneren die altijd vlak achter zijn hielen meeliep (in witte kleedij met Knil rugzak en een veldfles) om redenen, dat er geen woord gemist kon worden uit de talloze boeiende bergverhalen van Willem Cl.

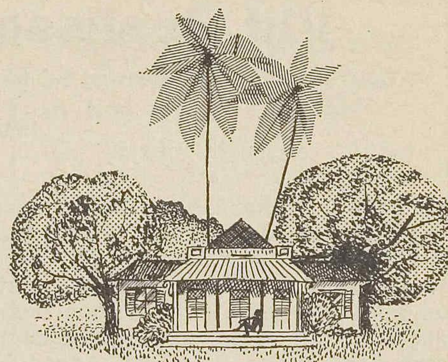
Mijn leukste herinnering is de tweedaagse Pinkstertocht naar de Wijnkoopsbaai met bezoek aan Pelaboean Ratoe onder leiding van Willem Cl. met overnachten in legertenten op het strand vol kruipende stranddiertjes. Ik meende dat zijn vrouw en dochter ook van de partij waren en wij liepen op het strand op blote voeten met doorwading van een ondiepe rivier (zie foto). Mijn meest avontuurlijke tocht was ook met Willem Cl. Op zondag 18 april 1948 naar het Tjileuntja Meer over de Goenoeng Tiloe vanaf de dessa Tjikalong ten Zuid-Westen van Bandoeng in de beruchte tijd van moorden die werden gepleegd door de zwervende extremisten. Onze wandelmeester leidde ons tot de top van de Goenoeng Tiloe telkens door het dichte oerwoud, tot wij opeens verdwaald waren. Angst hadden wij niet, want onder onze groep waren vele goed bewapende Hollandse militairen en dat gaf een goede bescherming voor de mannen en vrouwen in burgerkleding. Wij konden niet meer de juiste weg naar het meer van Tjileuntja vinden, want daar was ons eindpunt, waar de vrachtauto-chauffeurs op ons zouden wachten om de terugkeer naar Bandoeng te aanvaarden. Naarmate het donker begon te worden, besloot Willem Cl. dezelfde weg naar de top terug te vinden en terug te lopen naar het beginpunt. Op advies van hem moest een ieder een sigaret opsteken en de verlichte puntjes van de sigaretten waren te herkennen om bij elkaar in de groep te blijven in de donkere massa.

Ook moesten wij van hem elkaars handen vasthouden als 'n levende ketting via de dalende voetpaden waarbij soms 'n gil klonk, als iemand pardoes in de modder stapte en de anderen werden bespat.. Erg avontuurlijk en wij konden op een gegeven moment genieten van een overvloed van lichtjes van de bergstad Bandoeng. De terugtocht verliep heel goed en bij de eer-

(lees verder volgende pagina)

Het oude huis op Aer Karoe

Wij zijn er alle drie geboren; mijn beide zusters en ik. In het mahoniehouten bed met de mooie gedraaide poten en spijlen en de klamboe met de rode en witte motieven in kettingsteek. In die tijd kende men nog geen tule-klamboes: die kwamen pas later. In dat oude huis kwam mijn moeder als jonge bruid; een hele overgang; zo uit het vertrouwde Solo, waar alle familie woonde - vader, zusters, broers, grootma Moody, tante Kitty en oom Manoe - naar dat kleine steenkoolplaatsje aan de Ombilinrivier in de Padangse Bovenlanden. Het werden voor haar heel gelukkige jaren.

JEUGDJAREN (XIII)

Vaak heeft mijn moeder ons het verhaal gedaan van haar droom, waarin ze een prachtige Chinese begrafenisstoet zag, compleet met huilebalken, tjenghé's enz. 's Morgens vertelde zij die droom aan tante "En", naar wie ik vernoemd ben. En tante En zei onmiddellijk dat het iets heel goeds voor haar inhield. Nog diezelfde dag kwam er een brief van overzee, van mijn vader met zijn aanzoek. Dromen zijn niet altijd bedrog.
En zo kwam mijn moeder in het oude huis, vergezeld van een jong bediendenpaar, Resôh en zijn vrouw. Ook baboe Resôh kwam er aan als jonge bruid. Resôh kreeg spoedig heimwee naar zijn desa in Solo en ging terug. Waarschijnlijk had hij te weinig pioniersgeest. Baboe bleef bij ons en trouwde later met Sampan.

Ons huis stond op neuten, zodat je heerlijk onder de kolong verstoppertje kon spelen. Een brede zwarte rand van teer omlijstte het witgekalkte gebouw. Dat was tegen de rajaps en geregeld werd dat bijgehouden. Ik heb altijd graag helpen teren tot groot verdriet van mijn moeder.
In de muziekkamer had mijn moeder een fraai rood tapijt liggen met een motief van gele rozen. Als baboe Resôh slametan hield, leende zij dat mooie tapijt altijd; ze hield van decorum en liep ook altijd erg fier. Baboe had een kamer in de bijgebouwen met een eigen voorgalerijtje. Later, toen ze al getrouwd was met Sampan, kwam ook nenek bij haar inwonen.
Wij hadden een kolossale tuin; feitelijk drie tuinen. Zij lagen terrasgewijs. Waar de lange trap begon naar de straat, lag de eerste; deze was niet zo groot. Er stond een fraaie kemirieboom in en wij hadden er onze eigen tuintjes. Langs de heg had mijn moeder stokrozen geplant en verder groeiden er pisangbomen.
Als je weer een trap opging kwam je in de tuin, temidden waarvan ons huis lag. Opzij stond de djeroek bali, die mijn vader zelf geplant had. Helaas begon die pas te bloeien, toen wij moesten verhuizen, zodat wij nooit de vruchten hebben kunnen proeven. Er stonden ook twee rijk bloeiende advocaatbomen. En vóór het huis weer een kemirie. De kemiries gebruikten wij als knikkers, wanneer we gingen knikkeren met een "oetjah" (platte steen). Aan weerskanten van de trap, die naar de open voorgalerij leidde had mijn moeder melattie geplant. Ze hield van die bloempjes en legde ze wel eens op haar hoofdkussen; dan rook het bed geurig. Haar lievelingsbloemen waren de rozen; deze stonden in tonnen voor het huis; eentje heette "slordige jonge juffer". Een typische roos van roze bloemblaadjes met een hartje van groene blaadjes. Ze geurde practisch niet; toch hield ik veel van die roos. Misschien voelde ik een zekere affiniteit met haar.
Links bij het kippenhok stond de statige poeleiboom met de citroengele bloemtrossen en daarachter weer de pisangs. Bij de doorloop naar de bijgebouwen bloeiden en droegen uitbundig de djamboe-aerbomen.
In het midden van de bijgebouwen leidde een trap weer naar een hoger plateau, waar we onze moestuin hadden; de trots van mijn vader, waar de producten van zaadhandel "Droop" uit Bandoeng zeer goed gedijden.
Op de oude foto's zie je nog de boerenkool en sla. We hadden ook spruitjes in de tuin, de lievelingsgroente van mijn vader.
Een weg leidde naar de railbaan, waarover de kleine kolenwagentjes uit de mijn reden. In Sawah-Loento werd op steenkool gekookt. En onze djongos "si Tamin" moest er altijd op uit met zijn pikoelan om afval-steenkool te verzamelen. Maar vaak stond hij - gemakshalve - aan de railbaan en graaide wat uit zo'n voorbijsnellend treintje. Dat was verboden, want die kolen waren geselecteerd voor de export. Maar ze brandden het best. Zodoende......
Later hebben wij dat als kind ook wel eens gedaan. Kooltjes grabbelen uit de rijdende wagentjes. Het was niet ongevaarlijk, want die trein had een aardige vaart en ontspoorde ook wel eens. Voor een paar centen verkochten wij die kolen dan aan mijn moeder om er een kwattareep van te kopen voor onze "vrind" van de kolenstortplaats. Hij was daar werkzaam als dwangarbeider, een "orang ranté".
Van hem mochten wij vaak mee op zo'n volgeladen kolen-kiepkarretje, dat geleegd werd aan de rand van het ravijn. Heen en terug.
Mijn prille jeugd heb ik gehad in het oude huis. Vandaar ging ik ook voor het eerst naar school; heel vroeg, want de afstand tot de school in Sawah-Loento was groot. Ik zie ons nog gaan; mijn vader, mijn oudste zuster en ik, samen met de heer Davies en zijn dochter Stella. We liepen langs de railbaan, want dat was de kortste weg.
Later moest baboe Minem met ons mee. Die joegen we wel eens de stuipen op het lijf door achter op zo'n kolenwagentje te springen en een eindje mee te rijden. Dan gilde zij van angst en zorg om ons en riep: Adoeh non, djangan, djangan, bijar Minem tergiling!" En wij maar lachen, ons niet bewust van het gevaar. Mijn moeder kreeg natuurlijk het hele verhaal te horen en dan zat er wat voor ons op.
Het is allemaal al zo lang geleden. Ik geloof niet, dat het oude huis er nog staat. Of wel......misschien......?

JENNY HEETKAMP-SENSTIUS

(Vervolg: Eenmaal een wandelaar, enz)

ste dessa konden wij van de bevolking hulp krijgen om contact te verkrijgen met het garnizoen van Bandoeng. Intussen bleek, dat de vrachtauto-chauffeurs onverrichterzake naar de kazerne waren teruggekeerd en aldaar alarm hadden geslagen.
Eindelijk tot heel laat in de nacht werd iedere deelnemer heelhuids een voor een thuis gebracht. Alles was gelukkig zonder ongelukken verlopen.
Dat was mijn meest vermoeiende tocht en ik had toch blaren gekregen aan beide voeten. Na mijn laatste zware bergtocht op 13 juni 1948 met Willem Cl. naar de dessa Tikoro bij Radjamandala om de beroemde kalkgrot vol vliegende vleermuizen over de Tjitaroem rivier te bezoeken, hoorde ik bij gerucht, dat Willem Cl. en zijn gezin naar Australië waren geëmigreerd. Zou dat waar zijn???

PIET HÜBNER

Noot:
Pijl op foto wijst de schrijver van bovenstaand artikel aan. Neen, Willem is niet zóver gewandeld, tenminste van Nederland uit. W. Cl. zit nu permanent in een land waar duizenden alleen hun vacanties plegen door te brengen, Spanje. En daar zullen wel meer regenvrije dagen zijn om te kunnen wandelen. - Red.

Vijf Beslissende Minuten

De Zeeslag bij Midway 3-5 juni 1942

(SLOT)

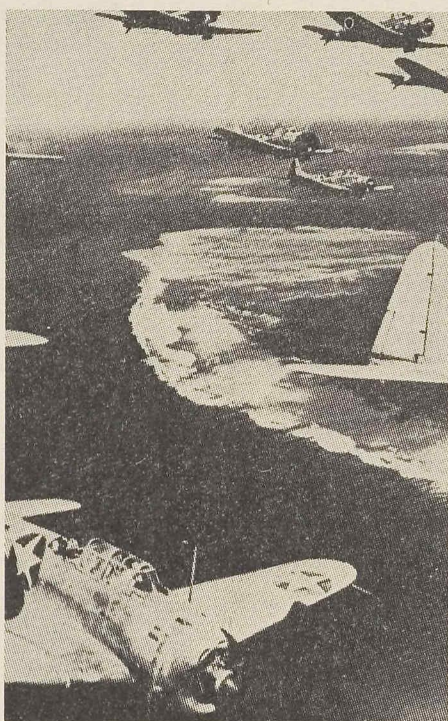
door Dr. H. J. de Graaf

Van deze Amerikaanse voorzorgsmaatregelen wisten de Japanners niets, zodat zij zelfs vermoedden, dat de vliegdekschepen zich nog in het zuidwestelijk deel van de Pacific bevonden, m.n. de Yorktown, waarvan zij aannamen, dat zij in de Koraalzee zwaar beschadigd was. Het schip had echter naar Pearl Harbour kunnen varen, waar men het door koortsachtig dag èn nacht werken nog nèt bijtijds gerepareerd had. Doordat de marinewerf met man en macht aan het werk sloeg, kostte de reparatie geen 90, doch slechts 2 dagen.

De stemming was daarom bij de Japanse zeelui opperbest. Nu zou de grote afrekening met het gehate Amerika komen, dank zij de geweldige overmacht van hun vloot, die men in vier eskaders had verdeeld. De hoofdmacht met zijn zware slagschepen stond onder de reeds besproken admiraal **Yamamoto.** De "striking force" met zijn vier vliegdekschepen werd gecommandeerd door admiraal **Nagumo,** die bij Pearl Harbour zijn sporen had verdiend. Dan was er nog een "occupation force", met 12 transportschepen gevuld met 5000 Japanse soldaten, die de eigenlijke bezetting van Midway tot taak had, en nog een eskader, dat tot doel had enige eilanden der noordelijke Aleoeten te bezetten. Weinig vermoedde men, dat slechts dit kleine onderdeel der expeditie succes zou hebben. Doordat de Japanse vloten ver uiteen voeren - een gebruikelijke taktiek bij de Japanners - is in feite slechts de "striking force" onder Nagumo tegen de vloot van de U.S.A. in actie geweest, ofschoon - en dat is typerend voor de nieuwe wijze van oorlogvoering ter zee - de vloten zelf elkaar nooit gezien hebben. Het is vooral een strijd in, en vanuit de lucht geweest.

Op de 3e juni werd de transportvloot door een Amerikaans verkenningsvliegtuig ontdekt. De Amerikanen konden dus vermoeden, dat niet ver daar vandaan zich een Japanse hoofdmacht van zware schepen moest bevinden. Het was een opluchting voor de Japanners, dat een eerste luchtaanval op hun transportschepen geen treffers opleverde, maar, ze waren ontdekt. Gelukkig voor hen onttrok en zeer zware mist hun opvarende vloten aan de aandacht der Amerikanen, die, in tegenstelling tot Pearl Harbour, ditmaal zéér actief in het verkennen waren.

De volgende morgen, op 4 juni, zou de beslissing vallen. Het was nu vrij helder weer, met hier en daar wat wolken. Nagumo zond zijn eerste aanvalsgolf van vliegtuigen uit, die op Midway door een hevig afweervuur werden begroet. Alle Amerikaanse vliegtuigen waren evenwel reeds opgestegen, zodat de Japanners slechts de hangars e.a. installaties konden vernielen. De verwoestingen waren echter verre van volledig en de startbanen bleven bruikbaar.

Douglas Dauntless-duikbommenwerpers stijgen op van Midway.

Daarentegen deden de opgestegen Amerikaanse bommenwerpers en torpedovliegtuigen verwoede aanvallen op de Japanse vliegdekschepen, helaas zonder bescherming van gevechtsvliegtuigen. Daarom hadden de Japanse Zero's die **beter** waren dan hun Amerikaanse tegenstanders, sneller en wendbaarder, gemakkelijk spel. Ook nadat van de Amerikaanse carrier vliegtuigen [11]) waren opgestegen, vermochten de Amerikanen geen enkel succes boeken. Van 41 aanvallende vliegtuigen gingen er 35 verloren, van de 82 vliegers sneuvelden er 69, w.o. drie commandanten. Ongestoord en onbeschadigd vervolgden de geweldige Japanse vliegdekschepen met hun trotse namen, alle veteranen van Pearl Harbour: de Kaga (Gestegen Vreugde). Akagi, (Rood Kasteel), Soryu (Blauwe Draak) en helemaal achteraan de Hiryu (Vliegende Draak), hun koers. Na het afslaan der Amerikaanse aanvallen keerden **alle** Japanse gevechtsvliegtuigen naar hun moederschepen terug en maakten zich gereed voor een tweede aanval op Midway.

Toen meldde plotseling een Japans verkenningsvliegtuig, dat het een Amerikaans smaldeel in het oog gekregen had, bestaande uit vijf grote schepen en vijf torpedojagers, varende ten noordoosten van Midway. Pas na lang aandringen gaf de piloot toe, dat er óók een carrier met vliegtuigen bij was. Dit bericht verraste de Japanse marineleiding volkomen en veranderde hun plannen drastisch. Geen tweede aanval meer op Midway, doch een uitval op het pas ontdekte Amerikaanse eskader! Daartoe moesten de vliegtuigen, die eerst met bommen waren uitgerust, in der haast met torpedo's worden voorzien, welk zwaar werk met grote ijver en snelheid werd volbracht. Doch voorlopig werden de afgeladen bommen (van 250 kilo) om tijd te winnen nog niet naar de magazijnen overgebracht, doch op een rij naast de vliegtuigen opgesteld, wat later fatale gevolgen zou hebben. Ook moesten natuurlijk de torpedovliegtuigen een behoorlijke dekking hebben, dus niet zoals de Amerikanen gedaan hadden, er zo maar op los vliegen. Alles stond nu gereed om een vernietigende aanval op de Amerikaanse vloot te ondernemen. **Geen enkel Japans vliegtuig was momenteel in de lucht,** maar wel 'n nieuwe aanvalsgolf van Amerikanen, die opeens van achter een wolk opdoken, [12]) net toen het eerste Japanse vliegtuig van de Kaga de lucht in ging. De Yankees wierpen hun bommen; vier vielen op de Kaga, drie op de Soryu, twee op de Akagi. De uitwerking was verschrikkelijk. Dit waren de **fatale vijf minuten.** [13])

Dekken werden opengereten, dicht opeen geschaarde vliegtuigen raakten in brand en vormden een vuurzee; hun pas ingeladen torpedo's ontploften, de uitgeladen bommen evenzo, magazijnen gingen de lucht in. Alle drie Japanse vliegdekschepen stonden binnen vijf minuten in lichte laaie. Slechts één, de Hiryu bleef gespaard, daar de Amerikanen haar nog niet opgemerkt hadden. Met leeuwenmoed bestreed de Japanse bemanning de laaiende vlammen, doch de pompen gaven het op, zodat blussen onmogelijk werd. Van de Akagi stikte het ganse machinekamerpersoneel en admiraal Nagumo was genoodzaakt zijn vlag van dit schip naar de kruiser Nagara over te brengen. De Kaga moest door eigen torpedo's de grond in worden geboord. De Soryu verdween in de golven, terwijl de standvastige kapitein op de brug het volkslied Kimigayo zong!

Slechts één carrier was nog ongedeerd, de **Hiryu.** Zijn commandant deed nu, wat de andere drie ontzegd was. Hij begon zelfstandig een aanval op de Amerikaanse vliegdekschepen, èn had succes. Tweemaal zond hij een aanvalsgolf van vliegtuigen uit, tweemaal had hij het geluk 'n Amerikaanse carrier te treffen. Beide malen betrof 't de **Yorktown,** doch daar hij van mening was, twee verschillende schepen

(lees verder volgende pagina)

getroffen te hebben, werden in het Japanse "overwinningsbericht" twee gebombardeerde carriers vermeld. Toen was ook de aanvalskracht van de Hiryu uitgeput. Slechts de Amerikanen hadden nog enige pijlen op hun boog. Het was intussen half 5 n.m. geworden en de strijd luwde enigszins. Om 5 uur was er zelfs tijd, om op de Hiryu voor het middagmaal te blazen: zoete rijstballen, toen om 3 over 5 de laatste Amerikaanse aanval losbrak. Vier maal werd de Hiryu bij de brug getroffen, het vuur verspreidde zich razend snel, sloot de machinekamer af.
's Nachts om half 3 werd het schip pas opgegeven. De commandant en **onder-admiraal Yamaguchi** wijdden zich ten dode en gingen met hun schip ten onder, wuivende met hun petten. Alle vier Japanse carriers waren nu vernietigd.

Daar het schip niet snel genoeg zonk, werd er een torpedo op afgevuurd; de scheepswand spleet open en daardoor werd een deel van het opgesloten machinekamerpersoneel bevrijd. Nadat eerst nog door Nagumo overwogen was, om met zijn overgebleven schepen op de Amerikanen los te varen en hen in een nachtelijke zeeslag te verslaan - nog steeds waren de Japanners in slagschepen en kruisers de sterkeren - zag hij daarvan af, toen hij door waarnemers vernam, dat de Amerikanen zich wijselijk aan een ouderwetse zeeslag onttrokken. Er bleef dus niets anders over dan de aftocht, op 7 juni, de terugkeer naar Japan.

Doch nòg hadden er schermutselingen plaats. Tot een viertal zware kruisers, die de transportvloot moesten dekken, behoorden de **Mikuma** en de **Mogami.** Dit waren twee oude kennissen van de Nederlanders, want ze hadden in de Java-zee gevochten. Bij het maken van een snelle wending in verband met een luchtaanval had er een noodlottige aanvaring plaats. De Mogami boorde zijn boeg in de zijde van de Mikuma. Beide schepen waren nu verplicht langzaam te varen. Dit werd hun ondergang. Hun opengescheurde olietanks lieten een zichtbaar spoor op de zee achter, dat de Amerikanen maar hoefden te volgen. Een dozijn Amerikaanse vliegtuigen deed op beide schepen een aanval. Een hunner, dat van Kap. **Fleming** werd getroffen en raakte in brand. Ziende, dat alles verloren was, liet Fleming zich met zijn brandend toestel op de Mikuma vallen. Deze ging te gronde.

Doch laten wij besluiten met de vermelding van een Japanse heldendaad. Terwijl de Amerikanen druk bezig waren de brand aan boord van de Yorktown te bestrijden, daarbij geholpen door de bemanning van een langszij liggende torpedojager, sloop een Japanse onderzeeboot naderbij en wist door het lanceren van een torpedo beide schepen te treffen en naar de zeebodem te doen verhuizen. Met grote moeite gelukte het de Japanner aan de op hem ingezette genadeloze jacht te ontkomen.
Maar tòch, de overwinning was aan de U.S.A.. Dit werd vooreerst bewezen door admiraal Yamamoto's bevel om de aanval op Midway af te breken en huiswaarts te keren. Als gelagen honden slopen de Japanse schepen hun thuishavens binnen. Amerika had hun onvervangbare verliezen toegebracht, n.l. op het gebied van vliegdekschepen. Honderden vliegtuigen waren verloren gegaan en duizenden manschappen hadden het leven gelaten. Bovendien had de Japanse vloot na 350 jaar zijn eerste nederlaag geleden en nog wel van een zwakkere vijand. Men was te overmoedig geweest. Daartegenover stond slechts een klein en tijdelijk succes in de Aleoeten.
Tenslotte: tijdens Wereldoorlog II streden meestal overmachten van Democratie tegen minderheden van de As, wat tot hun overwinning bijdroeg. Bij Midway echter was "Democracy" in de minderheid, zowel wat getal als gehalte van het materieel betreft, en tòch behaalden de U.S.A. de zege. Redelijker ware geweest, als de Amerikanen toen verloren hadden, hetgeen de oorlog zeker met enige jaren verlengd had. Doch het onverwachte gebeurde: Amerika won. Door het toeval der noodlottige vijf minuten, zal men zeggen, maar ook doordat het Land der Vrijheid technisch beter was uitgerust. Niet alleen was men na maanden lang zwoegen achter het geheim der Japanse radiocode gekomen, doch men paste tevens de radar toe.
Door de slag bij Midway had Japan feitelijk de oorlog reeds verloren. Het initiatief was van Dai Nippon op de Verenigde Staten overgegaan. De aanvaller was in de verdediging gedrongen. Toch heeft Japan het nog ruim drie jaar volgehouden, doch men vrage niet, met hoeveel offers aan mensenlevens en aan materiaal. Hoevelen zouden gespaard zijn gebleven, als men na juni 1942 zijn nuchter verstand had gebruikt en onderhandelingen waren begonnen! Onze Indische samenleving zou er in elk geval beter zijn afgekomen. Nu lagen ons nog drie jaar lijden voor de boeg, en geheel nutteloos.

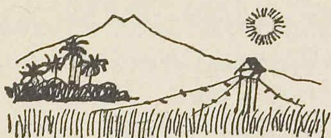
---

11) Amerikaanse carriervliegtuigen... Dit waren de torpedolanceer vliegtuigen - door een afschuwelijk misverstand werden zij niet beschermd door de daarvoor aangewezen jagers. Hun aanval liep op niets uit!
12) niet „opdoken" maar „neerdoken" is het juiste woord. Het waren de duikbommenwerpers van de Amerikaanse vliegdekschepen, die de vernietiging teweeg brachten. Twee formaties van de Enterprise en de Yorktown waren door een gelukkig toeval bijna tegelijk boven de Japanse vloot gearriveerd.
13) de fatale 5 minuten:
De grote aanval op de Amerikaanse vloot was door Adm. Nagumo gepland op 10.30 uur. De volgende evenementen vonden plaats:
09.10 - de Japanse vloot wordt aangevallen door de onderzeeboot
09.20 - aanval van Amerikaanse torpedovliegtuigen
10.10 - 12 torpedovliegtuigen vallen de Japanners aan. Alle verdedigende jagers worden ingezet - geen verdediging op hoogte. De vloot moet tegen de wind in draaien voor de lancering
10.20 - Nagumo geeft order tot lancering (10 minuten voor het plan)
10.24 - Startorder wordt vanaf de brug van de AKAGI gegeven - de eerste vliegtuigen rollen voorwaarts en de eerste Zero gaat van het dek.
OP DIT OGENBLIK VALLEN DE AMERIKANEN AAN
10.30 - De vliegdekschepen Akagi, Kaga en Sorjoe zijn getroffen.

Conclusies

De slag bij Midway werd door de Japanners verloren om de volgende redenen:
1. De geheimhouding van het plan was slecht
2. De Amerikanen gaven een goede impressie dat hun vloot in de buurt van de Salomons eilanden opereerde - misinterpretatie van de Japanse inlichtingendienst
3. Foutieve basisplan van operatie vanwege de te grote verspreiding qua oppervlakte en qua groeperingen van de vloot.
4. Midway werd gebruikt om het doel - de aanval op de Amerikaanse vloot - te bereiken. Daardoor verloor het vliegdekschip zijn flexibiliteit van inzet.
5. Het mislukken van de verkenning en bewaking van de zeeën door de onderzeeboten, waardoor de Amerikaanse vloot ongemerkt in de juiste positie kon komen
6. De foutieve beoordeling van Nagumo mbt de tactische situatie. Hij

(lees verder volgende pagina)

De Wandelaar

We hebben hem voor het eerst gezien toen we zondag gingen fietsen. Hij was gekleed in een grijs-geruit pak, droeg een grijze gleufhoed en had een wandelstok in zijn hand, waarmee hij lustig zwaaide, zijn grote blauwe ogen keken opgewekt links en rechts.
Mijn vader en ik fietsten hem vlug voorbij. Ik bleef een beetje achter om nog eens naar hem te kijken. Hij had zoiets blijs over zich. "Kijk eens jongen", zei mijn vader met zijn wijsvinger naar het water gericht, "een olietanker." Mijn vader was afgestapt op de brug en liet de olietanker onder zich door varen.
Ik keek ook naar de olietanker, maar toch meer naar die vreemde meneer die daar onder de brug stond, dichtbij het water.
Hij had een grijs-geruit pak aan en een gleufhoed op zijn hoofd, de blauwe ogen keken kinderlijk blij naar de olietanker.
Het was toch niet dezelfde man, die we zoëven voorbij gereden waren? Nee, dat kon toch niet, want zo'n oude man is toch niet meer zo rap ter been. Ik wees mijn vader op hem.
"Kijk pap, die man daar bij het water," zei ik.
"Ja jongen, maar we gaan weer verder, want we willen immers vóór twee uur in België zijn," zei mijn vader ongeïnteresseerd.
We stapten weer op en spurtten een heel eind zonder te praten.
Het weer was zacht en bijna geen wind, dus ideaal om te fietsen.
In de buurt van Borkel en Schaft hadden we pech. Ik (......natuurlijk ik) verloor de macht over mijn stuur, nadat mijn fietswiel dwars door een glasscherf was gereden en ik mijn band duidelijk pffft had horen roepen.
"Geen nood," zei mijn vader, "We hebben het reparatiedoosje meegenomen."
Terwijl we in 't gras zaten te wachten tot de band redelijk droog was, zag ik uit een zijweg een man aankomen; hij droeg een grijs-geruit pak en had een gleufhoed op. Zijn wandelstok zwaaide lustig rond en hij floot een of ander oud wijsje, dat mij bekend in de oren klonk.
"Pap, kijk daar eens", zei ik.
"Die zet er stevig de pas in," zei mijn vader, "hij liever dan ik. Ik pak mijn ijzeren paard wel."
Mijn vader boog zich weer over de fietsband om te voelen, of hij goed droog was. Ik keek de eenzame wandelaar verbaasd na, was hij het nu of niet?
"Kom op jongen, blijf daar nou niet zo zitten, we moeten de verloren tijd inhalen," zei mijn vader om mij uit mijn droom te halen. Bij de grens van Nederland-België stapten we af en namen een ijsje bij de "Zingende Waardin". Het smaakte echt "Bels" met die rose stroop erop. Toen we weer opstapten keek ik nog even naar binnen. Tegen de trap stond een man geleund, hij droeg een grijs-geruit pak, aan zijn arm hing een wandelstok en een grijze gleufhoed lag naast zijn glaasje bier. Ik kreeg een raar gevoel in mijn buik en keek nog eens om.
"Kom jongen," zei mijn vader. "Je bent toch niet moe, hoop ik? Nu is het niet ver meer."
Bij de brug moesten we wederom afstappen, want je kunt tegen zo'n steile helling beter oplopen. Aan de andere kant stapten we weer op en lieten ons freewheelen naar beneden.
Voor ons uit liep een eenzame wandelaar in een stevige pas. Hij droeg een grijs-geruit pak. Zijn hoed hield hij in zijn hand en de wind speelde door zijn haren. Hij was zo grijs als een duif. Ik knikte naar hem in het voorbijgaan en hij knikte vriendelijk terug. Ik keek nog eens om; het kon toch dezelfde wandelaar niet zijn, vroeg ik mij verbaasd af.
Heel de verdere weg dacht ik aan de oude heer.
De gedachte dat het elke keer dezelfde man was, liet me niet los en ik antwoordde maar half op de vragen van mijn vader. "Of het nou niet fijn was een keer te fietsen en dat die autoloze zondag best wel door te komen was, als je zelf maar iets ging doen". "Ja, ja," zei ik maar en ik was dolblij, toen ik het grote witte bord zag met "Blauwe Meer" erop.
Ik fietste door, toen mijn vader afstapte en een praatje ging maken met de portier in het houten huisje.
Ik keek nog even om of mijn vader nog niet doorreed, toen zag ik hem weer, die wandelaar, die man in dat grijze pak met zijn wandelstok. Ik fietste wat ik fietsen kon. Bij ons huisje aangekomen, gooide ik mijn fiets tegen een boom, rende naar de pomp, pompte het heldere water in de emmer die er onder stond en stopte mijn gezicht erin. Het water smaakte heerlijk fris, een beetje naar ijzer.
Toen de rimpeling uit het water in de emmer verdwenen was, zag ik er een gezicht uit te voorschijn komen, een gezicht, dat me heel bekend voorkwam!
Ik had ineens datzelfde rare gevoel als bij de grens en ik draaide me met een ruk om. En ja hoor, daar stond hij, de eenzame wandelaar in zijn grijs geruit pak en zijn gleufhoed op.
Hij keek me waarschuwend aan, hief zijn vinger op en zei: "Je moet niet zoveel koud water drinken jongeman, als je pas zo'n eind gefietst hebt, dat is niet goed voor je maag.
Daarna keerde hij zich om en wandelde het laantje uit. Verbijsterd keek ik hem na, intussen mijn natte handen aan mijn zakdoek afvegend.

ESJE PEER

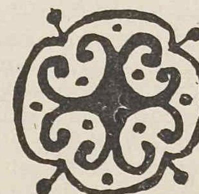
(Vervolg: Vijf beslissende minuten)

lanceerde niet meteen vliegtuigen toen de Amerikaanse carrier werd ontdekt, maar koos het zekere voor het onzekere door eerst alle vliegtuigen de laten retourneren, vervolgens te laten herbewapenen en dan in volle sterkte te laten lanceren.

7. Doordat het Oppercommando op een schip zat en mee deed met het plan moest radiostilte worden gehouden (onderzeebootgevaar). Hierdoor was Yamamoto verstoken van informatie, totdat de nood aan de man kwam. Dit in tegenstelling tot de Amerikaanse wijze van commandovoering. Adm. Nimitz bevond zich te allen tijde op het land - eerst op Hawaiï en later op Guam - hierdoor was hij altijd in contact met zijn eenheden.
8. Geen radar.
9. Het continu winnen op het oorlogsterrein heeft de Japanners een ziekte gegeven die wordt beschreven als: "Victory Disease". De houding werd arrogant waardoor de vijand werd onderschat en dit is de grootste fout die gemaakt kan worden.

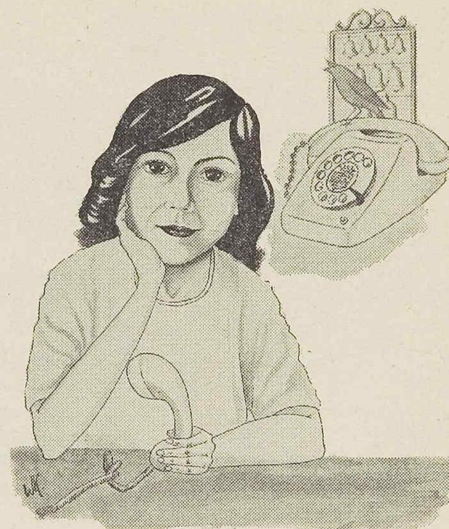
Noot:
De slag bij Midway moet worden beschouwd als één van de beslissende zeeslagen uit de geschiedenis.
Het heeft n.m.m. niets te maken met **democratisch** of **totalitair** regeersysteem, maar de overwinning kan nog het best worden betiteld als: de overwinning van de intelligentie (victory of intelligence) zoals dit werd gekarakteriseerd door de Amerikaanse historicus Prof. Samuel E. Morrison.

O. G. WARD

Overpeinzingen van een Tikpoes

door E. C. BERG

(ill. Will Banning)

Het is stil op de afdeling. Mijn chef Dr. Bolle Boos heeft opgedragen hem niet te storen. De redactie van het tijdschrift "Getal en Geval" heeft gevraagd, waar zijn artikel "Het interpoleren zonder hoofdpijn van een trillioen termen en reeksen" toch bleef. Daar hij wel beloofd, maar nog niets gedaan heeft, is hij ijverig aan het schrijven. Nadat ik al mijn plichten voor heden, morgen en overmorgen heb vervuld, houd ik mij bezig met mijn liefhebberij.

Het is het typen van een feuilleton voor mijzelf. Niet voor publicatie geschikt, daar het onderwerp voor een lezerskring niet interessant is. "De Droom van Tien Vingers" behandelt het probleem van een juffrouw: "Hoe krijg ik *f* 10.000,— in de kortst mogelijke tijd bij elkaar?" om haar aankoop, een Steinway-kamervleugel, te verwezenlijken. Telkens als ik wat gespaard heb, komt er een hoofdstuk bij. In dit jaar ben ik er in geslaagd *f* 25,— bij elkaar te sparen voor het doel. Een regenloze zomer en een zwak voor Italiaans ijzen voor de kleur en smaak; affiches van de herfst in Frankrijk, waar het goud in de bomen hing om het er van af te plukken, waren voor kapitaalvorming niet bevorderlijk. Momenteel bezit ik geen cent, en kan dus er geen hoofdstuk aan toevoegen. Drie hoofdstukken nog maar. Een bankbiljet van *f* 25,— in één jaar. Pijnlijk, zeer onaangenaam. Bovendien, wanneer men werkzaam is in een Electronisch Brein, en dagelijks logarithmen en tabellen leest, verarmen fantasie en woordenschat van een mens. Er is nooit een schrijver geweest, die een roman heeft geschreven in cijfers.

De telefoon gaat. Een vriendin in dezelfde omstandigheden zoekt conversatie. Jammer, dat je onder een telefoonbabbel nooit een kop thee of een koekje kunt serveren. Dan rinkelt het apparaat opnieuw. Het zijn nu mannenstemmen, die naar mijn chef vragen. Beleefd antwoord ik, dat hij momenteel niet aanwezig is, maar dat hij terug zal bellen, zodra hij gekomen is. Het is een boosaardig en zoet genot te moeten en te mogen liegen en het apparaat leent zich er uitstekend voor.

Is er wel één instrument, dat in het persoonlijk en zakelijk leven van zo vérstrekkende betekenis is? Door de lijnen gaan over enorme afstanden in alle talen woorden. Woorden over transacties, mededelingen, over allerlei onderwerpen in allerlei stemsoorten, intonaties. Een vreemde muziek om te horen zou dat zijn. Als de telefoontoestellen door één of andere kosmische straling eensklaps een ziel kregen en zelf beslisten, wat ze belangrijk vonden om door te geven of niet...... waarschijnlijk zouden ze en bloc gaan staken.

Een wereld, waarin geen telefoon meer zou zijn. Zou er dan niet meer worden gedàcht, gedicht, gemusiceerd, bemind en gelóófd dan nu?

Voor dit apparaat op mijn schrijfbureau voel ik een genegenheid. Hoe eenvoudig is het gemaakt en wat voor mogelijkheden zitten er niet in. De eenvoudige wijzerplaat, omrand door een lijst, waar in de cirkelvormige gaten de vinger oneindig veel combinaties van cijfers kan kiezen. Hoeveel malen per dag zou het nummer van de tijdsaanwijzing gedraaid worden? En van het weerbericht? Het witte knopje, dat extern inkomende gesprekken kan overschakelen op andere interne toestellen is een parmantig slagtandje. En hoe grappig is de symerische vorm van de hoorn, die als een beschermende arm in het telefoonlichaam rust.

Zelfs in het kunstleven is de telefoon

Dit is geen Indisch verhaal maar een gewone vertelling.

doorgedrongen. De Italiaan Menotti heeft een opera "De Telefoon" geschreven; Fie Carelsen's "Een vrouw telefoneert" was een monoloog, waar iedere vrouw in spanning naar luisterde. In de hoorspelen (vooral detectives) vervult het een belangrijke rol. Wat zou Paul Vlaanderen beginnen zonder dat apparaat? En hoeveel advertenties beelden het niet af naast heren in keurige pakken, of charmante secretaressen, die altijd telefoneren met een brede glimlach, terwijl in werkelijkheid het niet zo is? Converserende dames via dit instrument over soepen, gas of zeep?

Als het arme ding piept of kraakt of schoon genoeg heeft van de conversatie, die het (al of geen ziel bezittende) moet aanhoren, komt de monteur en wordt het omhulsel er af getild. Een verrukkelijk doolhof van kleurige draden door elkaar heen lopend, kruisend, kronkelend wordt zichtbaar. Het oog wordt moe van het volgen der rode, gele en blauwe lijnen. Dan komen de miniatuur-gereedschappen voor het repareren te voorschijn. Met dat schroevendraaiertje hebben de kabouters van Sneeuwwitje haar glazen kist geschroefd; en met dat nijptangetje heeft Klein Duimpje de kiezelsteentjes neergelegd, die voor zijn vingertjes te scherp waren.

De mensen hebben toen deze werktuigen gevonden en ze nagemaakt voor hun handen.

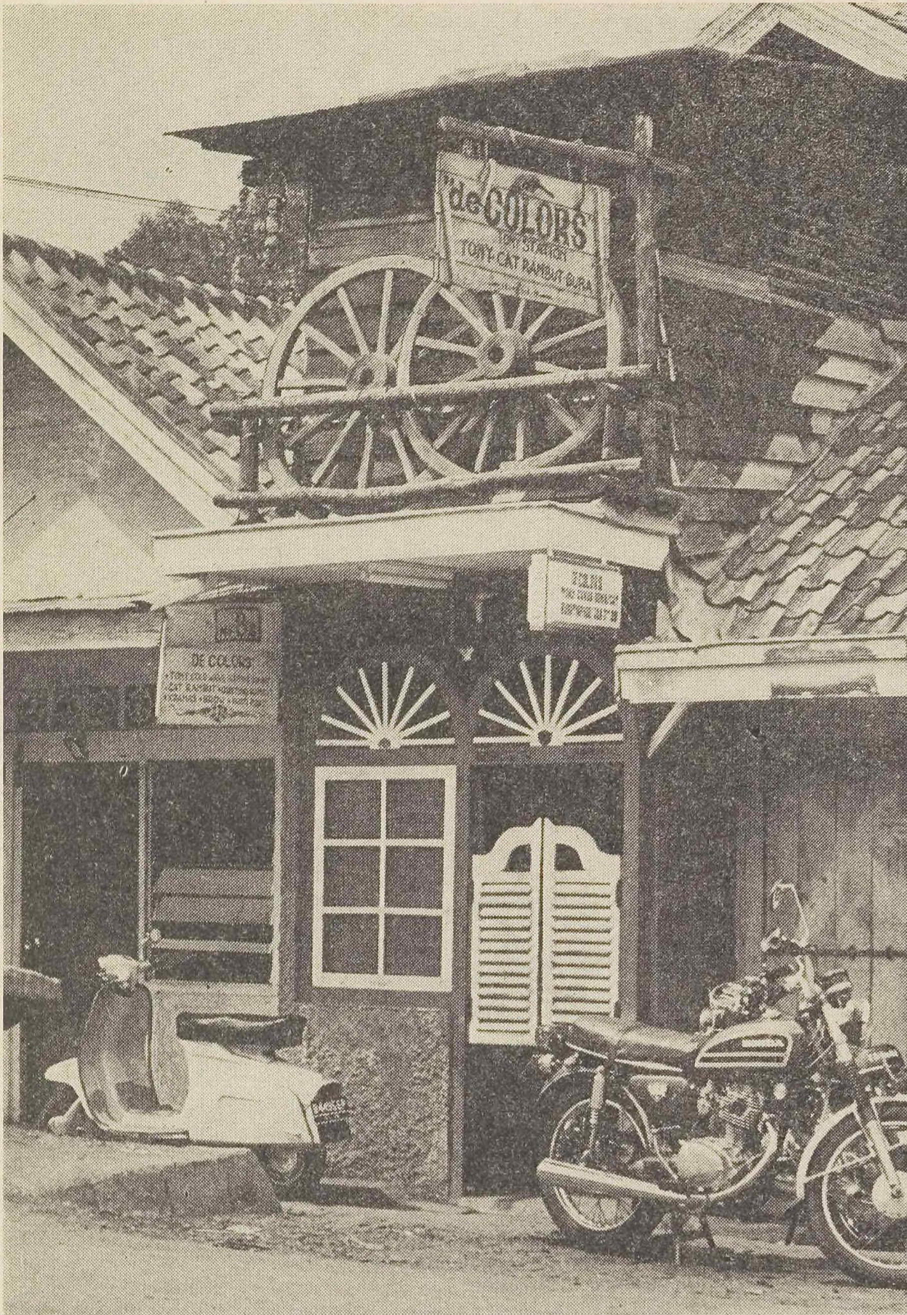
In koningspaleizen zullen ze wel niet de toestellen gebruiken, die overal te vinden zijn. Het omhulsel is daar uit goudplaat gemaakt en de draden snoeren van briljanten. De rinkelbel is vervangen door een carillon van zilveren klokjes. Voor het koninklijk trommelvlies is de normale zoemtoon te hard en daarvoor werd een nachtegaal gevangen, die fluiten gaat, zodra het lampje van de zoemtoon brandt. In het apparaat is het wapen van het koninklijk familielid gegraveerd.

Wat zou ik dolgraag eens in dat gouden hoorntje willen telefoneren. En wat decoratief zou dat bij mijn ravenzwart haar staan. "U spreekt met het toestel van Hare Koninklijke Hoogheid Linda Marion." "Is Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Linda Marion aanwezig?" "Ik zal even in de agenda zien. Wilt U een ogenblik wachten?" Op een schrijftafel ligt een goudleren agenda. Het hele jaar is volgeboekt met afspraken. Dan een schip tewater laten, hier een kindertehuis bezoeken, daar een tentoonstelling openen, kijk, een vorstelijke trouwpartij, en daar een uitnodiging voor een bal.

Maar ook afspraken, die alle vrouwen in de westerse wereld hebben. Kapper, modehuizen, schoonheidsspecialiste, tandarts. Een boekje, dat eenvoudig vertelt van de representatieve plichten, die aan een prinsessebestaan verbonden zijn. Waar een onderdaan geen idee van kan krijgen, hoe intens vermoeiend dit leven is. Geen wonder, dat daar tussen rode strepen een woord staat: Vakantie ! ! Een heel jaar door vriendelijk zijn, gefotografeerd worden, in alle kranten vermeld als je ziek bent. Wat zal Hare Koninklijke Hoogheid Prinses...... snakken naar een eenvoudig tikpoezenbestaan als ik op het ogenblik heb......

Een harde plof verbreekt mijn gedroom. Ach neen, de agenda van H.K.H. Prinses...... blijkt het telefoonboek van mijn woonplaats te zijn. Ik

(lees verder pagina 21, kolom 3)

WESTWARD HO!

"Toen in 1848, James W. Marshall in Sutter's Mill, California, goud ontdekte, ensceneerde hij eigenlijk onbewust het grote Wild West Drama. Uit het hele land, uit Australië, Europa en andere landen, kwamen de horden mannen - alleen in 1849 al zo'n 75.000 - naar de Californische goudvelden. Een groot deel van de bevolking, toch al voornamelijk "gepeupel", bestond uit avonturiers, roekelozen en, onvermijdelijk, criminelen. De strijd om een plaatsje, een hapje en wat gemak in de enorm overbevolkte "boomtowns", veroorzaakten geweldig grote wanorde, zoniet chaos......" (Uit: Horan & Sann / Pictorial History of the Wild West).

1966. De Val van Bung Karno. De grenzen worden weer geopend. De bodemschatten van Indonesië, en dan vooral de OLIE (het vloeibare goud!) ligt weer voor iedereen voor het opscheppen. En wéér klinkt als een dikke 100 jaar geleden de kreet: Go West, Young Man! En dan kunnen we bovengenoemd stukje eigenlijk woordelijk herhalen. Want geen oceaan is weer te breed gebleken voor de honderden roekelozen, avonturiers en zelfs criminelen die als de horden van Attilla op deze Gordel van Smaragd neerstreken......

Na de magere jaren met Soekarno wil iedereen zo snel mogelijk rijk worden. "Joint-Venture" is een magisch woord. In het vocabulaire van deze drie bovengenoemde soorten "heren" betekent dat: Samen delen, Broer! Maar ikke de vetste helft!

Dus: Ik geef jou een fabriek, als ik hem eerst vijf jaar lang, belasting vrij, mag runnen. Na die 5 jaar krijg je zomaar deze fabriek van mij. Helemaal gratis, helemaal voor niks. Okay???

Hoera! Dank je wel!! roept Kromo verrukt en tekent elk papiertje dat hem voor de neus gelegd wordt. Gewoon blindelings.

Niets te danken, Broer, niets te danken!! zeggen Bill of Günter of Hiroshi en gaan aan de slag. En draaien dan heel happy hun fabriekjes 24 uur per dag in drie shifts. 5 Jaar lang. Tax-free. Maar na die 5 jaar, als er dus belasting betaald moet worden, is de lol er plots van af. En wordt met een groots gebaar de fabriek met alles erop en eraan overgedragen aan Kromo. En stappen Bill enz, enz. op en naar huis toe met hun goudgevulde bankrekening. Kromo in zijn, nu bloedeigen, fabriekje achterlatend. Die helaas na een paar maanden zomaar spontaan in mekaar DONDERT... ! ! !

Nogal wiedes! Want daar kan zelfs geen fabriek van Damascener-staal gesmeed tegen op...... 24 uur per dag draaien, 365 dagen per jaar en dat weer 5 jaar achtereen...... (belastingvrij uiteraard!)

Zoals Horan & Sann in hun rijkgeïllustreerde boek zeggen: "Wanneer we praten over het Wilde Westen bedoelen we niet "wildernis wild" maar wetteloos wild - wanorde, geweld, vechten en moorden; we bedoelen niet de grandeur van de ongerepte natuur, maar het drama van ongetemde, ongedisciplineerde mannen......"

*

1976. Tweehonderdjarig bestaan van de U.S.A.

1976. Tienjarig bestaan van het "nieuwe Indonesia". De tiende jaargang van de NEW Wild West. In deze tien jaar is Jakarta van een rustig stadje uitgegroeid tot een boom-boom-boomtown. Compleet met wolkenkrabbers zo groot als in Texas. En olieschulden... zo groot als Texas! Maar dat weet iedereen nu en er mag over gepraat worden......

En op een dag rij je wat verdwaasd rond op je moderne mustang genaamd Honda, in de canyons van al die wolkenkrabbers. En dan opeens... whoa!, je houdt de mustang in want...... gee whiz, daar staat tussen al dat splinternieuwe nog zo'n echt stukje Old Frontier!...... Bliksemsnel trek je de camera uit de holster...... en...... FLAR! schiet je deze plaat. Als "verjaarskado" voor je Yankee-adiks in de USA. (Selamat ja luitjes, met de verjaardag van jullie nieuwe Vaderland. En banjak redjeki allemaal!)

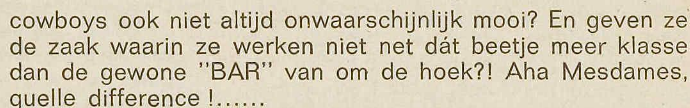
*

Je denkt heel even aan een fata morgana. Maar neen, het is immers gewoon high noon in het oudste gedeelte van "Batavia", aan de voormalige Jacatraweg......

(lees verder volgende pagina)

Vive la Difference!

In Indonesia heten alle kapsalons "salon". Maar ja, dat is zo gewoontjes niewaar? Trouwens wanneer men in Holland ook wat meer klasse aan zijn zaak wil geven, noemt men zich immers ook niet zomaar kapsalon, maar "Maison de Coiffures" of zo? Ach ja, stand moet er zijn!
Ook hier in Indonesia geef je jezelf dát pietsie meer cachet door met een vreemde taal te goochelen. Maar dan zijn eigenlijk Hollands en Engels de enige vreemde talen waar je mee terecht kunt. Tenminste, die gesproken en verstaan worden door een groot deel van de bevolking. Frans helemaal niet eigenlijk. Er was hier in Jakarta vroeger bijv. een Frans restaurant "Chez Mario". Als je het gewoon op zijn Frans zei, wist niemand waar je het over had. Maar zodra je het op zijn Jakartaans uitsprak, nl: Tjès Mario, wist men direkt waar je gedineerd had......! !
Dus hoe ja? Hoe moet je je salon nu dát kleine beetje meer standing geven. Daarbij is ook nog het vervelende dat zowel in het Hollands als in het Engels salon OOK salon is...... Maar misschien is de eigenaar van deze luxe haarsnijderij wel een Western-liefhebber! En zag hij in al die films altijd wel één of ander gebouw voorkomen met de fraaie naam "Saloon". En in die tenten lopen immers ook altijd dames rond in van die lange jurken met veel kant en ruches en zo. En zijn zij in de ogen van die ruwe cowboys ook niet altijd onwaarschijnlijk mooi? En geven ze de zaak waarin ze werken niet net dát beetje meer klasse dan de gewone "BAR" van om de hoek?! Aha Mesdames, quelle difference !......

ROGIER

(Vervolg: Westward Ho!)

"de COLORS", Tony Station, zegt het met hoefijzers en een oud plasticpistooltje versierde uithangbord. En als die hypermoderne Honda's en Vespa's er niet voor stonden geparkeerd, zou je zweren dat deze kompleet met oude grobakwielen getooide shack een tot leven gekomen illustratie is uit de Pictorial History of the Wild West!
Ik stijg af en ga door de swingende klapdeurtjes naar binnen. Want ik wil wel eens kennismaken met deze "afstammeling van een Italiaanse gouddelver". Ketjelik!...... want Tony is NIET van Italiaanse afkomst, het is zelfs niet de naam van de eigenaar! "Tony" is nl. het Indonesische woord voor "haarversteviger"......! En verder is het helemaal zo'n 100% Jakartaanse gado-gado.
Want het "de" uit "de COLORS" is gewoon het Hollandse "de" en COLORS slaat op het feit dat je hier je pruik in elke kleur van de regenboog kan laten spoelen. En behalve verstevigen en spoelen kan je het ook nog laten knippen, verven, wassen en cold waven. Plus dat het hier ook nog een Panti Pijat is, dus een "massage parlor"......
Als je hier dus argeloos binnen zou wandelen en "alles zou nemen", kom je er beslist als volkomen iemand anders uit. Zou het dan toch een fata morgana wezen......

ROGIER

"The STARS And STRIPES"

Het nationale symbool bij uitstek voor Amerikanen is de vlag, die op elk gebied in het Amerikaanse leven een grote rol speelt. De originele "Stars and Stripes" werd op 14 juni 1777 door het Continental Congress in Philadelphia aangenomen. Tengevolge van de precaire omstandigheden, waarin de jonge natie verkeerde - de voortdurende bedreiging van de voorlopige hoofdstad door Britse troepen - werd de kwestie van de vaststelling van de vlag op tamelijk achteloze wijze behandeld. In de betreffende resolutie werd geen nauwkeurige omschrijving gegeven van het arrangement, zodat in het begin vlaggen van verschillend ontwerp gebruikt werden. Slechts werd besloten, dat de vlag zou bestaan uit 13 strepen, wisselend rood en wit, 13 witte sterren in een blauw veld.
De geschiedenis van de Amerikaanse vlag was echter reeds anderhalf jaar voor dit besluit begonnen. Tijdens de onzekere periode na de eerste gevechten bij Lexington in 1775 was door de rebellerende kolonisten een vlag aangenomen, die de hoop op een compromis met het moederland uitdrukte: 13 rode en witte strepen met behoud van de Britse Union Jack in de linker bovenhoek.
De vorm van de vlag werd definitief geregeld door een wet van 4 april 1818, waarbij voor het eerst werd bepaald dat de strepen horizontaal zouden zijn en dat een ster moest worden toegevoegd voor iedere staat, die tot de Unie werd toegelaten. Ook in het Amerikaanse volkslied "The Star Spangled Banner" neemt de vlag een bijzondere plaats in. Francis Scott Key werd geinspireerd tot het schrijven van deze hymne, toen hij zag dat na een zwaar nachtelijk bombardement van Baltimore door de Engelsen in 1814, de vlag bij het aanbreken van de dag nog steeds boven fort McHenry wapperde. Sedert 1959, met toelating van Alaska en Hawaii als staten, telt de Amerikaanse vlag 50 sterren. CH. M.

(Vervolg: Overpeinzingen van een tikpoes)

raap hèt op. Namen, adressen, telefoonnummers. Een deel van de bevolking van een stad, die door draden en toestellen verbonden is. Een nummer betekent een mensengroep, welke uit verschillende stemmen en karakters bestaat. Een nieuwsgierigheid bekruipt mij naar de abonné's met geheime telefoonnummers. Daar zijn vast spoken in huis. Iedere seconde begint of eindigt een gesprek tussen twee mensen en wordt een verhaal in dat gesprek verteld. Overal woelen, léven, dánsen verhalen door lijnen, diep onder de grond. De 20e eeuw is de eeuw van de verbinding van mens tot mens. Het tijdperk van de telefoon en de daaruit voortvloeiende ontwikkeling van de tele-apparaten. Het wonder, dat kilometers het aardoppervlak omspant en doorklieft......

Lux Vincet en Olcottpark

Een herinnering aan Bandungse logeergelegenheden.

De heer D. C. W. Engelman schrijft ons over de geschiedenis van Lux Vincet en het Olcottpark in Bandung het volgende:

"Mijn ouders arriveerden per M.S. Rintjani in 1919 in Indië. Mijn Vader werd uitgezonden als vertegenwoordiger van een Haagse Exportfirma. Na ongeveer een jaar als zodanig werkzaam te zijn geweest werd hij mededirecteur van een zaak in landbouwwerktuigen. Tijdens deze laatste periode was mijn Moeder een pension begonnen. Toen de zaak waar Vader directeur van was tengevolge van de crisis van 1923 slecht begon te gaan werd geheel overgeschakeld op het pensionbedrijf, dat de naam kreeg van Lux Vincet. Mijn Vader verkocht dit bedrijf in 1928 en dacht rustig te kunnen gaan leven in Nederland. Maar de zaak ging slechter en slechter en ging tenslotte failliet. Mijn ouders besloten naar Indië terug te gaan om te zien wat er nog te redden was. Zij kwamen echter te laat.

De consequentie was zonder geld opnieuw starten, onder de slechtst denkbare condities. De crisis was zo ongeveer op zijn dieptepunt en mijn Vaders gezondheid zeer slecht. Wij maakten dan ook bange dagen door. Maar een operatie door Dr. Rizzi bracht uitkomst wat de gezondheid betreft en Vader werd benaderd door de toenmalige eigenaren van het Olcottpark om in hun gebouwen iets te beginnen wat tegenwoordig service-flat wordt genoemd. Er kwam van vrienden wat geld beschikbaar en de zaak begon en viel direct in de smaak van het publiek hetgeen voor geen klein deel te danken was aan de grote naam die mijn ouders zich op dit gebied hadden verworven.
Helaas is mijn Vader in 1940 overleden; het Directoraat kwam toen in andere handen, maar ook dit duurde niet lang daar de oorlog in de Pacific begon en Java al spoedig werd bezet. Na de oorlog is eerst een deel van de Amacab in het Olcottpark gevestigd geweest en daarna is het korte tijd in gebruik geweest als opvangcentrum voor zieken en ouden van dagen.
Wij kregen de zaak echter vrij spoedig terug. Zij bleef onder Nederlands beheer totdat naasting plaats vond in December 1957. Maar nu nog heet Lux Vincent, Lux Vincet en Olcottpark, Olcottpark!"

*

De heer Engelman zond ons ook een pagina uit het Algemeen Indisch Dagblad - meer populair bekend als AID - van 21 juli 1933 waarin een meer dan een kolom lange beschrijving van de inrichting van de appartementen in het Olcottpark. Daaraan ontlenen wij nog het volgende:
"Ongeveer 10 jaar geleden ontvouwde de heer D. H. Engelman ten onzen kantore zijn plannen inzake den verhuur van compleet gemeubileerde appartementen.
Hij was destijds de oprichter van het hotel - en pensioncomplex "Lux Vincet" en onder zijn leiding groeide deze zaak uit tot een formidabel bedrijf, dat destijds een kleine 30 compleet gemeubileerde huizen aan de Riouwstraat exploiteerde. Hieruit bleek dat het denkbeeld om huiselijke gezelligheid te verbinden aan het comfort van een eerste rangshotel, hier te land ingang vond.
Ongeveer veertien maanden geleden deelde dezelfde heer Engelman ons mede, dat hij voornemens was eenzelfde soort bdrijf te gaan exploiteren in het Olcott-park, hetwelk hem tot dit doel uitermate geschikt leek.
De plannen namen vasten vorm aan en ongeveer elf maanden geleden werd het Flat-complex Olcott park op bescheiden voet geopend. Men exploiteerde toen één flat, doch dank zij de energieke leiding van de heer en mevrouw Engelman groeide het bedrijf met de maand. Voortdurend overtrof de vraag het aanbod en steeds werden meerdere huizen in het Olcott-park gelegen, aan het bedrijf getrokken.
Thans, dus na nog geen jaar bestaan te hebben, worden 15 compleet gemeubileerde huizen geëxploiteerd, terwijl in den loop van dit jaar nog een tweetal woningen hieraan zullen worden toegevoegd, waarmede alle huizen in het Olcott park gelegen, tot het Flat-complex zullen behoren.
Momenteel bedraagt het aantal gasten ongeveer 60, doch alsdan zal de capaciteit 75 bedragen.
Wij hebben een rondgang gemaakt door het geheele flat-complex en, alhoewel alles was bewoond, werden wij in de gelegenheid gesteld, de verschillende appartementen te bezichtigen.
Wat in alle flats allereerst de aandacht trekt is de buitengewoon smaakvolle meubileering.

Hier is volkomen afgeweken van wat men onder het meest moderne hotelmeubilair verstaat. De ontwerpen, van de hand van mevrouw Engelman maken een zeer gedistingeerden indruk. Het spreekt vanzelf, dat het ons te ver zou voeren, de verschillende bezochte flats te beschrijven. Wij hebben evenwel zoowel de étage- als de gelijkvloersche bezichtigd en overal frappeerde ons de smaakvolle inrichting en het comfort."
"Dit is in het kort een overzicht van hetgeen Flat-complex Olcott-park in minder dan één jaar bereikte. Wij hebben groote bewondering voor den gepresteerden arbeid en de bereikte resultaten van zijn energieke leiders." Aldus het AID.

"Dispereert niet" was blijkbaar niet alleen de zinspreuk van Jan Pietersz. Coen, maar ook van de familie Engelman!

Over Bandungse hotels is in de loop der jaren, ook in Tong Tong, het een en ander gepubliceerd. Geen wonder, want de stad op de hoogvlakte, schoon jong in jaren - in het begin van onze eeuw was 't nog maar een forse bergdesa! - had zich in korte tijd ontwikkeld tot een recreatieoord van betekenis, druk bezocht door vacantiegangers, die er inderdaad alles konden vinden wat zij maar wensten: een koel klimaat, fraaie natuur en een prettige bevolking. Twee grote hotels, Homan en Preanger waren de voornaamste centra waar in de loop der jaren duizenden vacantiegangers samenstroomden. Maar er waren ook andersgeaarde gelegenheden, die in reputatie konden wedijveren met de grote caravanserais. Over twee daarvan, die beide in dezelfde handen waren geweest, ditmaal een en ander.

Straatnamen BANDOENG oud en nieuw (slot)

Hieronder publiceren wij het laatste gedeelte van de oude en nieuwe straatnamen van Bandoeng, overgenomen uit een straatnamenboekje van het A.I.D. Wie kan helpen aan straatnamenboekjes van Soerabaia, Batavia/Djakarta, Jogjakarta etc?

*

P.

Palmenlaan, Dj. Sukaasih - Pangeran Soemedangweg, Dj. Tegallega - Parklaan, Dj. Taman Merdeka - Parkweg Dj. Taman Sari - Pasarstraat, Achter, Dj. Belakang Pasar

R.

Radiostraat, Dj. Sumedang - Randweg, Dj. Rantjabentang - Ravijnweg, Dj. Djurang - Reaalstraat, Dj. Samodja - Regentsweg, Dj. Kabupaten - Regentsweg, Verlengde, Dj. Kabupaten - Rembrandtlaan, Dj. Dipo Negoro - Residentsweg, Dj. Pasar Baru - Riebeeckweg, van, Dj. Patjar - Ringboulevard, Dj. Dipati Ukur - Riouwstraat, Dj. Riau - Rochussenweg, Dj. Katja Piring - Roelofsenstraat, Dj. Banda - Roemer Visscherweg, Dj. Dokter Tjipto - Roozeboomweg, Dj. Riau - Rotgansplein, Lpg. Dr. Otten - Rotgansweg, Dj. Dr. Otten - Rozenlaan, Gg. Hadji Moh. Mesri - Ruysdaellaan, van, Dj. Prabu Dimuntur - Ruyterlaan, Admiraal de, Dj. Bosscha - Rijpwijk, De, Dj. Salam

S.

Schoolweg, Dj. Merdeka - Selectalaan, Dj. Sindangsirna - Seringenlaan, Dj. Pudak - Sim de Ruyterlaan, Dj. Riau - Simpangsteeg, Gg. Simpang - Slachthuisweg, Dj. Ardjuna - Sociëteitstraat, Dj. Patrakomala - Soendastraat, Dj. Sumbawa - Sorghvlietplein, Lpg. Panglajungan - Spaarbank, Gang, Gg. Morse - Speelmanstraat, Dj. Tjenteh - Spoorstraat Oost, Dj. Setasion Timur - Spoorstraat West, Dj. Setasion Barat - S.S. straat, Dj. Kebang Sepatu - Stadhouderslaan, Dj. Ermawar - Stadhouderslaan, 2e, Dj. Sumarsana - Stalweg, Dj. Astanaanjar - Steenlaan, Jan, Dj. R. Pagergunung - Sijthoffpark, Pieter, Taman Merdeka

T.

Tasmanstraat, Dj. Tjilaki - Tegallega Noord, Dj. Tjiateul - Tegallega Oost, Dj. Bandjaran - Tegallega West, Dj. Tegallega - Tegallega Zuid, Dj. Tegallega Selatan - Telefoon Gg., Gg. Tilpon - Tegallega Raceterrein, Tegallega - Tempat Plesiranweg, Dj. Taman Chewan - Tesselschadeweg, Dj. Dokter Rubini - Timorstraat, Dj. Banda - Tirionweg, Dj. Dokter Abdul Rivai - Tjibeunjingplantsoen N., Taman Tjibeunjing Utara - Tjibeunjingplantsoen Z., Taman Tjibeunjing Selatan - Tjibeunjingstraat, Dj. Tjibeunjing - Tjiboeniweg, Dj. Tjibuni - Tjiboenoet Binnen, Tjibunut Dalam - Tjiboenoetweg, Dj. Buton - Tjikapoendoeng Oost, Tjikapundung Timur - Tjikapoendoeng West, Tjikapundung Barat - Tjikinilaan, Dj. Imam Bondjol - Tjipaera Zuid, Gg. Tjipaera - Tjipagantiweg, Dj. Sastra - Tjitaroemplein, Taman Tjitarum - Tjitaroemstraat, Dj. Tjitarum - Trompweg, Dj. Bapa Husen - Tuindorpweg, Dj. Lengkong Tengah

V.

Valkenetlaan, Gg. Rais - Veldelaan, van der, Dj. Panatajuda - Verkerkweg, Dj. Lengkong Dalam - Vermeerlaan, Dj. Hadji Hassan - Vleutenweg, van, Dj. Multatuli - Vondelstraat, Dj. Hariangbanga - Vosmaerweg, Dj. Dokter Gunawan - Vijverlaan, Dj. Kolam

W.

Waringinplein, Lpg. Waringin - Wenckebachlaan, Dj. Trunodjojo - Westerpark, Dj. Suriani - Wigmanweg, Dj. Tjilamaja - Wilhelminaboulevard, Dj. Dipo Negoro - Wilhelminaplein, Lpg. Dipo Negoro - Wittweg, Johan de, Dj. Srigading - Wijckweg, van der, Dj. Banten - Wijckweg, van der, Dj. Krawang (ged. tussen v.d. Wijckweg en Dj. Kiaratjondong (waar gelegen Tegelhuis Alphen).
(djalan antara v.d. Wijckweg dan Dj. Kiaratjondong jang hanja sebagiannja telah ada (dimana terletak Pabr. Tegelhuis Alphen).

Y.

IJkweg, Dj. Tera - IJzermanpark, Taman Ganeca

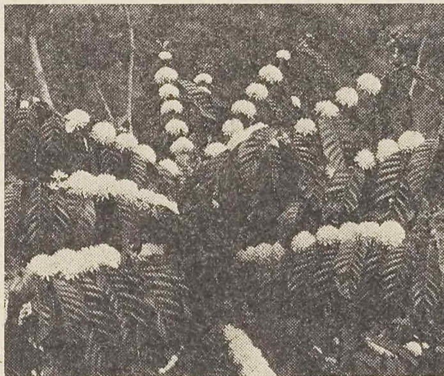
Z.

Zadelweg, Dj. Pelana - Zeelandiastr., Dj. Maulana Jusuf - Ziekenhuisweg, Dj. Rumah Sakit - Zorgvlietlaan, Dj. Tengku Umar.

Koffiebloesem en maneschijn

't Is intens droog voor de tijd van 't jaar. En dat met de grote bloei voor de deur. De bloei waar zoveel van afhangt op een onderneming. Als daar geen regen aan vooraf gaat, niet een beetje hemelwater over heen komt, een ramp betekent dat voor de oogst van 't jaar. Verlangend wordt er dan ook naar uitgekeken, maar iedere dag opnieuw spant zich een strak helder blauw over onze berg; weken al, zeker een maand.
Er lopen barsten door de harde aardkorst, de koffiebomen laten hun takken mistroostig hangen. Bovenop, volle trossen geelgroene knoppen die dreigen te verschroeien.
De regen blijft uit......

Maar dan ineens, van de ene dag op de andere, pakken in 't Westen zich wolken samen. En als de duisternis valt over 't land komen ook de eerste druppels. 't Rikketikt op 't zinken dak, zachtjes eerst, maar dan harder en harder.
Eindelijk; en precies op tijd nog voor de uitdrogende knoppen. Wonderbaarlijk zijn de wegen die de natuur bewandelt......
't Wordt geen geweldadige, alles neerslaande tropische bui, maar een regentje vol zegeningen. Voor de hele avond, de lange nacht, voor de hele volgende dag en daarop ook nog de nacht. Dankbaar neemt de natuur al dat vocht in zich op. 't Dorre hout vult zich met nieuwe levenssappen, de takken, de bladeren. De knoppen worden dikker en dikker. En als na de tweede regennacht de zon ineens haar warmte gaat uitstralen over de druipende wereld, barsten ze open, allemaal tegelijk. Miljoenen sterretjes geven hun zoete geuren met de wind mee, over de heuvelrug en de toppen van de bomen in 't dal.
"De koffie bloeit, rúik je 't?"
"Ja, ik ga de oogst taxeren. Ga je mee?"
Natuurlijk ga ik mee. Maar de jongen dan; en zijn school! Och, zijn school. Wie maakt zich bij dit heerlijk buitengebeuren nu druk over school. Of we daar niet alle tijd voor hebben, de Godganselijke lange dag. Eerst die mooie bloesemtocht. Met ons drieën klimmen we in de open jeep die ons naar de koffietuinen moet brengen.
Huib maakt 't zich makkelijk achter in de bak die hij voor zich alleen heeft. Want Juno heeft haar plaats vóór op de motorkap, waar ze vanaf kan springen wanneer 't haar óók zint. Opzijuit, achter een eekhorentje aan of een onschuldig kwarteltje. Gelukkig zijn die haar toch altijd te vlug af. Ze klotst en hotst met ons over bobbels en kuilen, 't soepele lijf zwenkt mee met de weg. Ze neemt een sprong en verdwijnt in 't hoge centrocema-dek onder de rubberbomen. In de verte veert een zwarte schim telkens omhoog. Ze snijdt een stuk af van de weg en ligt dan aan de kant te wachten. We stoppen, ze springt overeind om haar plaats op de motorkap weer in te nemen, wuivend met de pluimstaart. Kop omhoog, neus in de wind. Ze laat de tong uit de bek hangen en slierten hondekwijl kledderen tegen de voorruit. Wat een leven voor een hond! Wat een leven ook voor mensen die van zo'n leven houden, die houden van bergen en van dalen, van de rimboe met zijn kris en krasse, schots en scheve bomen.
De jeep blijft staan aan de kant van de weg, wij duiken de aanplant in. De bomen hebben zich in 't nieuw gestoken. Hard glanzend groen. De takken staan weer fier omhoog, trots nu op hun feestelijke tooi; dikke guirlandes van wollige kant, smetteloos wit en geurend naar hyacinten en honing

met iets er in van bittere amandelen. Wat een rijkdom, al die honderden hectaren wit, wit, wit...... in eindeloze rijen. 't Gonst om ons heen, 't roezelt en smoezelt van duizenden insecten. Van bijen die zich dronken staan te drinken aan zoete nectar. Ze rollebollen over elkaar, tuimelen naar omlaag en blijven, met de pootjes graaiend in de lucht, liggen onder de bomen; láveloos......
Ineens klinkt vlakbij de schorre kreet van een ajam-alas, een boshaantje. Wég is Juno, als een pijl uit de boog. Maar ook 't haantje, met veel lawaai van vleugels en druk getok. Spijtig kijkt Juno hem na.
Dan maar achter de apen aan; een kolonie loetoengs in de bamboehaag langs de bosgrens. Als overrijpe vruchten hangen ze tegen de bamboe's aan, die in de toppen doorbuigen onder hun gewicht. Beneden op 't pad frutselen begerige vingertjes onder dorre blaadjes, op zoek naar alles wat de inwendige aap maar dienstig kan zijn; rupsen, torren, zaden. Ze plukken jonge spruiten van geurig kruid waarmee ze de wangzakjes vol stouwen. Als Juno komt aangestoven, vliegen zij, diep beledigd, de hoge bamboe's in. Scheldend en krijsend tegen de blaffende hond. 't Is een leven daar aan de bosrand, dat horen en zien je vergaat.
"Koest Juun, áf. Laat ze met rust, kom. we gaan naar huis."
In 't middaguur wordt de verzaakte schooltaak ingehaald. Op de zijgalerij is 't heerlijk koel want altijd is er de wind van over de bergen. Buiten zindert de hitte over 't gazon. Over de vijver, waar lotussen hun slanke stengels uit 't water doen oprijzen; aan 't eind een blauwe bloem.
Libellen poetsen zich de achterlijfjes in 't heldere water, de gazen vleugeltjes glinsteren in de zon. In 't gras ritselt en snort 't van sprinkhaantjes. Heet is 't ook in de aanplant aan de voet van de heuvels. Balsemiek, vol geuren van tekie en de kruidige van lampes, wilde kruisemunt, gestoofd in de zon. Een luwe bries doet de windpaggers, de hagen van goudbloeiende crotalaria, zwiepen, golven en buigen met lange, in elkaar vloeiende bewegingen. De gele lupinen moeten de jonge rubberboompjes beschermen tegen uitdroging.
Wiedsters houden de boelan'ans om de planten vrij van alang-alang en andere ongerechtigheden. Loom en traag gaan in de warmte de pandjangs door 't hoge onkruid. Af en toe trilt een melancholisch gezangetje op, een kwinkslag over en weer...... Voor meer is 't te warm.
Een groepje jongens van negen, tien jaar, vormt de apenwacht, de "djagamotaq". Apen zijn dol op zoetige jonge rubberblaadjes en kunnen daarom veel schade aanrichten. Door met een stok te roffelen op holle bamboe's jagen de kinderen de dieren schrik aan. Ze blijven wel bij elkaar, want apen kunnen erg agressief zijn.
En voort gaat de zon op haar lange baan naar 't Westen. Koeler en koeler wordt de wind.
Daar klinkt een serie holle slagen; op de fabriek wordt met een houten knots gehamerd op de kentong, een uitgeholde boomstam, voor de akoestiek opgehangen boven een kuil. Boem... boem...boem... boem... boem...boe...

Eerst langzaam, dan sneller en sneller en weer afnemend. Een laatste, dreunende slag. In 't ravijn worden ze tegen de wanden teruggekaatst, ze klinken ver door, overal weten de werkers dat 't werk voor vandaag weer gedaan is.
Ook de wiedsters pakken de attributen bij elkaar. Zij haasten zich naar huis over 't hellende pad; als eendjes achter elkaar. Eten koken, eerst de rijst wassen in de kali, zelf een lekker bad nemen. Langs de kant plukken zij varentopjes, pakis. Lekker, om sajoer van te maken. En dan éven nog, dan zal de lucht zich beginnen te verven met alle vlammende kleuren van een zonsondergang. Oranje, rood, roze, flarden zacht-turquoise overgaand in lila, paars......
Tegen 't silhouet van een paar randoebomen wieken, traag, drie, vier neushoornvogels. Woejsch... woejsch...... woesjch...... Ze kakelen luid...a-oehk ...a-oehk......

In de jonge rubbertuinen klinkt een langgerekte schreeuw. De liefdeskreet van een jonge kidangbok om een hinde. Aan de bosgrens roepen pauwen, toe-woeoé...... toe-woeoé...... En ook in de bomen op 't erf wordt 't druk van vogels die zich ritselend en kibbelend een plekje zoeken voor de nacht. Ze wippen van de ene tak op de andere, vinnig uithalend naar elkaar, twistend om de beste plekjes.
Cicaden snerpen, krekels beginnen hun instrumenten te stemmen. Ze vangen hun concerten aan, eerst schuchter, een beetje onzeker. Dan valt plots 't orkest in, een sonoor geronk van goudgekraagde, pikzwarte djelitengs, honingkleurige kedorangs tjeliring, van de kleine djangkrih-oepoh tot de gangsir, de reus die zijn hol in 't diepst van de aarde heeft. Voor zijn oorverdovend sierrrr...... steekt hij 't achterlijf naar buiten door de ingang van zijn woning.

Met zijn allen overstemmen zij 't geprevel in de bomen, 't gemekker van kikkertjes in de vijver, de roep van de kokohbeloh, 't uiltje in de boengoerboom, die met zijn paarse bloemenkroon nog wat ná staat te gloeien in de laatste stralen van de zon. En als alles is geweest, komt hij ook nog met een duit voor 't zakje. De tokèh in de hanebalken van 't dak. Hij hinnikt... tok'otok'otok...tok'otok'otok... en dan komt 't diep uit zijn keel, hard, staccato... tokèh... tokèh... Zeven keer. De zegenbrengende, zaligmakende...... Hij hikt, kucht... en bij een laatste rochel sluit de nacht zich over 't land.

Nachten van donkerblauw fluweel, bezaaid met myriaden twinkelende sterren als fonkelende juwelen.
Vleermuizen vangen hun jacht aan op muggen, kevertjes, argeloze vlinders. Piepend fladderen ze door de lucht. De cicaden hebben hun zagende zang gestaakt. Aangetrokken door 't helle lamplicht schiet er één door 't open raam naar binnen. Hij draait, daas, een paar keer om de suizende cylinder, en kletst dan met een harde tik tegen 't tafelblad.
Nachten, die komen in golvende gewaden van zilverlamé, geurend naar sedep-malem, tuberoos, naar patchouli en Indische sering, bedwelmend, sprookjesachtig.
Widodarie's, hemelnimfen, dalen neer uit hogere gebieden. Aan de oevers van 't bergmeer, tussen ketjoeboeng en gandarsoeli leggen zij haar glanzende vleugels weg, de goudbestikte kains néér. Ze stappen 't koele water in om zich een poosje vrolijk met elkaar te vermeien; zich onbespied wetend door aardse ogen.
De srigoenting, in zijn nachtrust gestoord, laat even één van zijn glasheldere tonen horen.
Nachten, gehuld in somber zwart. Vol onheil. Waarin de mens waakzaam moet zijn, op zijn hoede voor boze machten. Van geesten en demonen. Ook van aardse slechterikken. Dieven, moordenaars begeven zich op pad. De dieven-vogel kondigt ze aan......tjoelih...tjoelih...tjoelih...... Luister goed, wees voorzichtig en sluit deuren en ramen.
Ja, soms heb ik toch wel heimwee naar mijn bergen. Naar de zoete geuren van koffie-bloesem en tjempakagondoh. Ik denk aan 't koeltje op de zijgalerij van onze mooie besaran, op 't heetst van de dag. Aan de magrib, de korte schemering met duizenden geheimzinnige stemmen van insecten en andere schepsels. Geluiden die de goede en boze "djins" voorgaan, als die op dat uur hun machten komen tonen aan de mensheid.
En ik verlang naar de nachten, die ik nooit en nergens zó meer heb ervaren. De lávende, van donkerblauw fosforescerend fluweel, stil, alleen verstoord door 't geritsel van bamboeblaadjes. Sprookjesachtige maannachten, vol mysterie en zoete beloften. En ten slotte, de boze, zwarte die er ook bij horen. Zwaar van dreiging, met geuren van walmende wierookpotjes en kembang-borèh, om al dat kwaad te bezweren......

PLANTERSVROUW

Centrocema = groenbemester, tevens grondbedekker.
loetoengs = zwarte apen
tekie = hardnekkige grassoort
boelan'ans = ring om de boom
alang-alang = harde grassoort, onuitroeibaar.
pandjangs = tuin-werktuig
sajoer = groente gerecht, soepje
randoe = kapokboom
kidang = klein hert, ree
tokèh = gekko, grote muurhagedis
ketjoeboeng = grote doornappel
gandar-soeli = soort waterorchidee
kains = lende-doek
srigoenting = moeras-zwaluw
tjempaka-gondoh = solitaire plant met eivormige, goudkleurige, zwaargeurende bloemen.
djins = geesten
kembang-borèh = bloemen-offer
besaran = administrateurs-woning

"Hij heeft de voeten van zijn vader".

Aan de inzenders (-sters) van bijdragen aan de tentoonstelling "Nederlanders in Japanse kampen"

Van de Heer P. M. Adriaanse, organisator van de Tentoonstelling "Nederlanders in Japanse kampen" ontvingen wij de hiervolgende ciculaire:

De tentoonstelling "Nederlanders in Japanse kampen" is ten einde. Na een jaar lang achtereenvolgens in Amsterdam, Den Haag, Breda, Leeuwarden en Arnhem te zien te zijn geweest en tienduizenden bezoekers te hebben getrokken, heeft ze op 13 juni j.l. definitief haar poorten gesloten.
Het doel dat voor ogen stond, namelijk een ieder hier te lande, die daarvoor belangstelling heeft, in de gelegenheid te stellen een indruk te krijgen van de manier, waarop Nederlanders gedwongen werden te leven (en vaak ook te sterven) onder Japanse heerschappij (1942-1945), is bereikt.
Tot de bezoekers behoorden om te beginnen vele duizenden vroegere krijgsgevangenen en geinterneerden met hun verwanten. Voor het eerst kregen zij hier een denkbeeld van de soms geheel andere wijze, waarop het in andere kampen als de hunne is toegegaan. Maar ook kwamen er grote aantallen landgenoten op bezoek, die ons voormalig oosters gebiedsdeel niet uit eigen ervaring kenden, maar de oorlog in Nederland hebben beleefd of toendertijd nog niet ter wereld waren gekomen.
Vooral voor deze categorie was het jammer, dat het beeld niet completer kon zijn. Want het is nu eenmaal zo, dat zowel gedurende de oorlogsjaren als in de 30 jaar die nadien zijn verlopen, heel veel van het oorspronkelijk voorhandene verloren is gegaan. En dit proces duurt, naar ik bij mijn onderzoekingen in de afgelopen jaren dikwijls heb kunnen constateren, nog onverminderd voort. De generatie van hen, die als volwassenen de kampen in gingen, begint uit te sterven en vaak verdwijnen met hen de visuele herinneringen, die zij, in de vorm van tekeningen of voorwerpen, uit hun kamptijd hadden bewaard.
Hoe jammer dit uit historisch oogpunt is, is zonder meer duidelijk en daarom is het niet te verwonderen, dat velen, ook inzenders, mij gevraagd hebben of het niet mogelijk zou zijn hier te lande een centrale instelling te vinden, bereid en in staat om zaken als hierbedoeld niet alleen in een gemeenschappelijk register op te nemen en naar behoren te bewaren, maar bovendien, althans gedurende de eerstkomende 25 jaar, de kern van zulk een verzameling permanent en het overige, voorzoveel mogelijk, afwisselend publiek ten toon te stellen.
Bij het beantwoorden van deze vraag wil ik op de voorgrond stellen, dat al wat op de tentoonstelling te zien is, in bruikleen is ontvangen van de diverse in de catalogus genoemde inzenders en dus na beëindiging van de tentoonstelling naar hen teruggaat. Van overdracht aan een instelling als boven aangegeven zal alleen sprake kunnen zijn, als de eigenaar zich daartoe bereid verklaart.
Natuurlijk zouden wij het van harte toejuichen als bij velen deze bereidheid aanwezig zou blijken, want alleen dan is het mogelijk hier te lande te komen tot een blijvende getuigenis van deze bijzondere episode in de Nederlandse geschiedenis.
Het doet ons genoegen te kunnen melden, dat een niet gering aantal inzenders reeds te kennen heeft gegeven zich te kunnen verenigen met de aanbevolen gedragslijn. Lijnrecht daartegenover staan echter degenen, die onder geen beding van hun kampeigendommen willen scheiden. Wij haasten ons te verklaren, dat wij voor hun standpunt volledig respect hebben. De band met wat op tastbare wijze aan deze tijd herinnert, wordt namelijk door de betrokkenen op zeer verschillende manier ervaren.
Veel voorkomend is de figuur van hen, die in beginsel alles er voor voelen om, terwille van het algemeen belang, door beschikbaarstelling van wat ze bewaard hebben, mee te werken aan de bovenbepleite constructie, maar er toch min of meer voor terugdeinzen zich zonder meer los te maken van wat nu eenmaal hun bezit is. Hier lijkt een geschikte tussenweg wel mogelijk, namelijk in die zin, dat men het betrokken stuk wel dadelijk in eigendom afstaat, maar met de bepaling dat over het tijdstip van overdracht er van nader overleg zal worden gepleegd. Het is raadzaam om in zulke gevallen aan het desbetreffende objekt een schriftelijke aanwijzing te bevestigen en/of zulk een aanwijzing zo vast te leggen, dat voorkomen wordt dat, uit onwetendheid, op andere wijze over het stuk in kwestie wordt beschikt.
Het is moeilijk om over deze aangelegenheid uitspraken te doen die voor allen gelden. Daarvoor lopen de omstandigheden van geval tot geval te zeer uiteen. Ik ben dan ook gaarne bereid om met ieder der eigenaars persoonlijk overleg te plegen over de vraag welke weg de beste is om de zorg voor het niet verloren gaan van wat uit de kampen overbleef te verzoenen met de weerstand tegen voortijdige afstand van wat men bezit.
De kracht van het hiervoren ontwikkelde denkbeeld ligt vooral in de concentratie van het bijeengebrachte op één bepaald punt. Is men het daar mee eens, dan dient men derhalve met elkander ook zoveel mogelijk één lijn te trekken om versnippering te voorkomen.
Een grondige overweging van alle mogelijkheden heeft uitgewezen, dat er hier te lande maar één instelling blijkt te zijn, die bereid en in staat is om op de gestelde voorwaarden de vereiste taak integraal op haar schouders te nemen.
Dit is het Gemeentelijk Museum voor het Onderwijs te 's-Gravenhage.
Velen uwer zullen in dit museum de tentoonstelling "Nederlanders in Japanse kampen" hebben bezocht en daarbij kunnen constateren met hoeveel toewijding en bekwaamheid al het ingezondene, ook het geringste, was opgesteld. De voor deze gelegenheid door het museum vervaardigde grote kaart van het Z.O. Aziatisch oorlogstoneel en de minutieuze overzichtskaartjes van de kampen in Java en Sumatra alsook van de Birma/Siamspoorweg en die van Pakan Baroe gaven de noodzakelijke achtergrond bij de tentoongestelde stukken. Men mag verwachten dat deze zorg zeker niet minder zal zijn, wanneer in de toekomst dit museum het centrale beheer van deze stukken op zich zal hebben genomen.
Twee omstandigheden zijn hierbij als versterkende factoren te beschouwen. De eerste is dat voor verwezenlijking van een denkbeeld als dit, van alle plaatsen in Nederland Den Haag de meest voor de hand liggende is. Het is genoegzaam bekend, dat deze stad verreweg het grootste aantal "Indische mensen" onder zijn bewoners telt en vanouds met duizenden banden aan het overzeese gebiedsdeel verbonden is geweest. Alleen in zulk een milieu is een bescheiden maar sterk monument als dit, ter gedachtenis van het tijdens de kampjaren gezamenlijk doorleefde, op zijn plaats.
Een tweede gelukkige factor is, dat het Museum voor het Onderwijs over enige jaren zijn intrek hoopt te kunnen nemen in een gloednieuw gebouw op een aantrekkelijke plaats in Den Haag, waarin voor een bevredigende presentatie van de kamprelicten voldoende ruimte beschikbaar zal zijn.
Om aan het vorenstaande een concrete wending te geven, zijn bij deze circulaire een paar formulieren gevoegd, die de geadresseerden benutten kunnen om van hun standpunt te doen blijken. (Aan de inzenders van de tentoonstelling werd de circulaire en formulieren toegezonden, aan hen die niet inzonden doch wel tekeningen en voorwerpen uit de kamptijd in hun bezit hebben, en positief staan tegenover het hier naar voren gebrachte idee, kunnen een aangifteformulier telefonisch of schriftelijk aanvragen bij het hieronder genoemde adres.)
Het zou wat optimistisch zijn om te verwachten, dat ieder uwer één dezer formulieren zal invullen en verzenden, maar wij hopen wel dat velen uwer ons verzoek om medewerking zullen willen honoreren.
Een laatste punt dat nog bespreking

(lees verder volgende pagina onderaan)

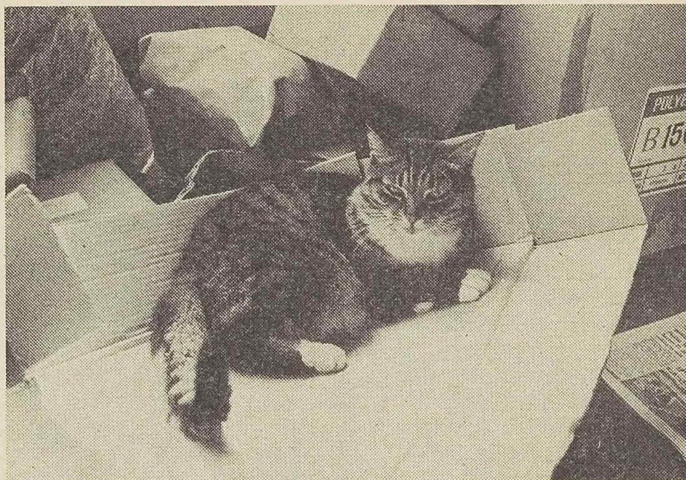
Meng-Meng †

We hadden haar graag in ons 21ste Tong-Tong jaar meegenomen, maar het heeft niet mogen zijn. Meng-Meng, 14 jaar trouwe dienst als kantoorkat, overleed op 23 juni. Heel stilletjes, zonder spuitje, op eigen kracht, gelukkig.

Als piepklein katje meegelopen met een van de dames op kantoor werd ze door Tong-Tong geadopteerd. Ze was van iedereen en dus van niemand, met alleen een speciale verzorgster die ze in haar niet-toeschietelijk kattehartje sloot: Thera Ruiter. Meng-Meng (genoemd naar het geluid dat ze voortbracht) was een echte Indo-kat. Klein, nooit dik, lichtgeraakt, introvert en soms uitermate mata gelap. Dan rende ze als bezeten over schrijftafels, boekenrekken en toko-uitstallingen en dank zij Meng-Meng's capriolen werd onze afdeling "afgeprijsde" boeken en artikelen altijd geregeld aangevuld.

Er is geen plekje in de Prins Mauritslaan of Meng-Meng heeft het beslapen. Het neerzetten van dozen en lappen op bepaalde plekken, had geen zin, ze koos zelf haar tampats uit. In het postmandje als je aan het werk was, soms boven op de wagen van je schrijfmachine. Als er iets ingepakt werd plofte ze boven op het pakmateriaal en als je haar met nederige excuses verwijderde, was ze Indisch beledigd en verwenste je naar het dak. En omdat je niet ging, ging ze zelf maar het dak op, waar ze hele dagen en nachten doorbracht.

Ze ving muizen en at ze op, ze belaagde vogels waarvoor ze (ten onrechte en vergeefs) op haar grijze kopje kreeg. Zelf werd

Meng-Meng als vrouwtje ook op gezette tijden belaagd door monsterachtige dikke katers, maar ze weerstond de "dirty old men" met een heftigheid die met de jaren toenam en die haar een gespleten oortje bezorgde. Eén nest jongen heeft ze gehad, en dat was genoeg. Ik zei U al, Meng-Meng was een keurig Indisch dametje.

En nu is Meng-Meng dood. Alles wat leeft, zal sterven, wat gestorven is zal als zoete herinnering voortleven. Zo is dat.

L.D.

Wie het voornemen heeft een goed werk te doen, moet niet verwachten, dat de mensen daarom voor hem de stenen uit de weg zullen ruimen, maar eerder moet hij er op zijn voorbereid, dat zij juist zware stenen op zijn weg zullen rollen.

Albert Schweitzer

(Vervolg: Tentoonst. Ned. in Jap. kampen)

vraagt is, in hoeverre het op zijn plaats is, in bepaalde gevallen iets te stellen tegenover de gedane afstand. Degenen die tot nu toe zich bereid verklaarden het hunne voor het beoogde doel af te staan, hebben geen van allen het denkbeeld van een (geldelijke) tegenprestatie geopperd. Sommigen van hen verklaarden dat ze dit moeilijk verenigbaar achten met het karakter en de voorgeschiedenis van wat ze beschikbaar stellen.

Men kan echter ook hierover op verschillende wijze denken en ook kunnen er omstandigheden zijn, die het verlangen naar een financiële tegenprestatie ten volle rechtvaardigen. Daarvoor moet dus ruimte zijn. Door het Museum wordt deze opvatting onderschreven.

Wel lijkt het goed er de aandacht op te vestigen, dat in het onderwerpelijke geval elke maatstaf voor een waardebepaling ontbreekt. Veel van de bijeengebrachte zaken hebben geen of geringe handelswaarde. Uitsluitend de betekenis, die de eigenaar en zijn of haar oud-kampgenoten er aan hechten, maakt er de (ideële) kostbaarheid van uit. Intussen zal het in uitzicht gestelde persoonlijk overleg met de ondergetekende ook in dit soort gevallen naar het zich laat aanzien, tot een bevredigende oplossing kunnen leiden.

Moge de vroegere lotsverbondenheid u er toe doen besluiten, uw onmisbare steun te verlenen aan de nu ondernomen poging om de stille getuigen van de geschiedenis van de Nederlanders overzee tijdens de Tweede Wereldoorlog een vaste plaats te verzekeren in deskundige moederlandse hoede.

P. M. ADRIAANSE

Correspondentie-adres:

P. M. Adriaanse, Cronenburg 134, Amsterdam, telefoon 020 - 42 92 03 (na 18.00 uur als regel: 020 - 71 46 59)

RECHTSHERSTEL INDISCHE OORLOGSSLACHTOFFERS

In een gemeenschappelijke verklaring die ons is toegezonden met verzoek tot publicatie zeggen de Federatie van Oud-strijdersorganisaties en de Stichting Rechtsherstel KNIL het volgende:

Ter weerlegging van geruchten betreffende onderlinge naijver verklaren de Federatie Oud-Strijders Organisaties en de Sichting Rechtsherstel KNIL hierbij nadrukkelijk dat zij elkaar beschouwen als bevriende organisaties en elkaars uitgangspunten en doelstellingen eerbiedigen.

In verband hiermede zal de Stichting Rechtsherstel KNIL, teneinde de voortzetting van de besprekingen van de F.O.S. met Regering en Parlement over een minnelijke schikking der achterstallige salarissen van militairen en burgers uit het voormalige Nederlands-Indië niet te doorkruisen, tot het einde van de kamerdebatten over de begroting 1977, althans tot 1 maart 1977, afzien van activiteiten die genoemde besprekingen zouden kunnen belemmeren.

Hierna zullen beide organisaties opnieuw overleggen hoe zij de overeengekomen coördinatie van hun optreden nader zullen verwezenlijken.

Tevens zond de F.O.S. ons een vijftal adhesiebetuigingen aan haar streven tot rechtsherstel van de slachtoffers uit het voormalig Nederlands Indië van Wereldoorlog II. Daaronder bevinden zich een aantal militaire organisaties en voorts de Nederlandse Vrouwenraad en de Centrale Federatie van Hogere Functionarissen, samenwerkingsverband van NCHP en CHA.

BOEKBESPREKING

H. van Brakel, ing. B.O.W.

In Amsterdam bestaat de Stichting Vrienden van het Amsterdams Literair Café de Engelbewaarder. Zij geeft o.a. een kwartaalschrift uit. Het derde nummer van dit tijdschrift bevat een volledige reproductie van nog weer een novelle van "Paatje Daum" onder de hierboven vermelde titel. De tekst is verzorgd door Rob Nieuwenhuys en Thijs Wierema. Dit is dus de tweede druk van een boek, dat omstreeks 90 jaar geleden voor het eerst als feuilleton van het Bataviaasch Nieuwsblad - de krant die Daum in 1885 oprichtte - verscheen en een paar jaar later in boekvorm werd gepubliceerd. Rob Nieuwenhuys leidt deze uitgave in met korte biografische notities en een schets van de betekenis van Daum, die opvallendste onder de Indische journalisten in de laatste jaren van de vorige eeuw. Daum schreef zijn feuilletons niet vanuit een brandende inspiratie, maar eenvoudig omdat hij daarin een attractie voor "zijn" krant zag. Hij deed dit uit de losse hand, schreef die dagelijkse rubriek meestal op de dag dat de krant verscheen (vandaar, dat hij zich wel eens herhaalde en niet steeds de draad van het verhaal vasthield) en zou zeker verbaasd zijn geweest wanneer hij had vernomen dat hij thans tot de Indische literatuur behoort en zijn feuilletons in boekvorm nieuwe uitgaven beleven. Eerst langzaam is zijn betekenis als de beste chroniqueur van het Indische leven vlak voor de eeuwwisseling tot ons doorgedrongen, al mag men aannemen dat de toenmalige lezers van het Nieuwsblad hem in hun tijd eveneens hogelijk hebben gewaardeerd.

Naast de heruitgaven van verscheidene van Daum's meer bekende producten ligt dus thans, dank zij de activiteiten van de Vrienden van de Engelbewaarder een vrij onbekende Daum voor ons en opnieuw mag worden vastgesteld wel een voortreffelijk verteller en scherp opmerker Daum is geweest. Het is de geschiedenis van een B.O.W. Ingenieur "ergens" op Java, van aanleg een fatsoenlijk, maar zwak man, gehecht aan het goede leven en de kaarttafel die langzamerhand in financiële moeilijkheden en vandaar in allerlei verderfelijke avonturen verzeild raakt. Na de crisis in zijn leven, die ontstaat als zijn vrouw - die ook een gat in haar hand heeft - ontdekt dat zijn behoefte aan geld hem in een weerzinwekkende amoureuze relatie heeft gestort, krijgt hij nog eenmaal de kans, maar verpest ook die.

Opgang en ondergang van een overigens doodgewoon man en goed ambtenaar. Geen diepgrijpende psychologische problemen, maar een simpel verhaal van iemand, die zich niet staande kon houden. Ja, zo moet het gegaan zijn met van Brakel, zijn vrouw Lucie en hun omgeving, zegt men na lezing van deze her-uitgave van een mij tot dusver onbekende Daum.

JHR.

Bovendien is dit boek nu eens laag geprijsd, dank zij de uiterste zuinigheid bij deze toch welverzorgde heruitgave betracht.

De prijs bedraagt slechts *f* 6,— plus *f* 2,75 porto.

De boekhandel Tong-Tong heeft maar een beperkt aantal exemplaren, dus haast U!

"VANONDER DE KOPEREN PLOERT"

Na een verblijf van ruim 19 jaar op vele plaatsen in Indonesië, voor en tijdens de oorlog, bracht ik 5 jaar geleden een kort bezoek aan Java. Indonesië was inmiddels een oosters land geworden, maar ik trof het aan zoals ik mij had voorgesteld. Over het Indonesië van vroeger en nu, dat mij zo zeer aan het hart ligt, heb ik in de afgelopen 30 jaar heel wat gelezen. Onlangs ontmoette ik oude kennissen, pas terug van een bezoek aan Java en Zuid-Celebes. Zij spraken niet alleen over de bekende hitte. Het verwonderde mij, dat zij nogal zwaar tilden aan het algemene gebrek aan comfort, de armetierige verwaarloosde hotelkamers (de luxe toeristenhotels buiten beschouwing gelaten), brutale betjakvoerders/c.q. chauffeurs, opdringerige verkopers, slechte service van de nutsbedrijven en gebrek aan regelmaat in het openbaar vervoer. Het klonk me niet leuk in de oren.

Dezer dagen kreeg ik een boek in handen, dat ik achter elkaar verslond: VANONDER DE KOPEREN PLOERT van Hans Vervoort (uitgave Thomas Rap A'dam). Het is een reisverslag van 3½ maand van een jong echtpaar met twee kleuters en een vriend naar Java en Bali, begin 1975, dus recent. Opmerkelijk vond ik, dat zijn kritiek veel overeenkomst vertoonde met het bovenstaande. Hans Vervoort komt bij mij over als een links georiënteerde, cynische angry young man. Hij schrijft vlot en duidelijk over hetgeen hij waarneemt, maar een diepploeger lijkt hij mij niet. Ik zou het op prijs gesteld hebben, als hij dieper ingegaan was op het hoe en waarom van zijn waarnemingen. Hij noemt zichzelf progressief en staat klaar om het etiket "rechts-reactionair" te plakken op dingen uit het verleden, die hem niet aanstaan en noemt "koloniaal" ongeveer alles wat Nederlanders verricht hebben in de dagen van weleer. Dat is dan de overtreffende trap van rechts-reactionair! Hij vindt Indonesië bloedheet (vandaar de titel). Waar hij komt heeft hij vaak terecht kritiek op vele dingen. Een prettige uitzondering vormt Malang. Malang noemt hij een lief provinciestadje (blz. 155). Hij is erg selectief in zijn appreciatie. Een Balinese priester is gekleed in een witte robe (blz. 127); een Hollandse pastoor draagt een witte jurk (blz. 157). VANONDER DE KOPEREN PLOERT is een interessant, vrijmoedig, maar geen opwekkend boek. Toch geloof ik, dat het goed zou zijn, wanneer mensen die Indië van vroeger kennen er kennis van nemen. Misschien zullen zij met mij moeten erkennen, dat Indonesië in de laatste paar jaar via stroomversnellingen in een moderne maalstroom is geraakt. En bandjirs sleuren grote stukken van het oude Indië mee, om het te dumpen in de diepe zee van de vergetelheid.

JO.

"Van onder de koperen ploert", H. Vervoort UITSLUITEND op bestelling leverbaar. *f* 19,50, porto *f* 2,75.

Naschrift

"Der Mensch is, was er isst". Als we volgens dit Duitse spreekwoord het karakter, de aard van de mens kunnen opmaken uit wat (en hoe) hij consumeert, dan mogen we geloof ik het consumeren ook tot andere zintuigen dan zijn smaak, doortrekken. De mens geeft zichzelf bloot door datgene wat hij waarneemt, waarover hij een oordeel velt. Uit wat en hoe hij iets becritiseert en beschrijft daarmee geeft hij zichzelf weg. Waar of niet waar? Iemand die van dieren houdt, zal een hanen- of stierengevecht heel anders beschrijven dan iemand die een op sensatiebeluste, oppervlakkige aard bezit. Iemand die van de oetan houdt, zal zich opgelaten voelen in de bollenvelden en hij die zich alleen prettig voelt aan een smetteloos gedekte tafel met goede bediening, daar moet je geen opgetogen verhaal van verwachten als je hem op z'n hurken kopi toebroek laat drinken bij de koffieboer of nasi rawon laat eten op de pasar in Kediri.

Tot zover is er niets aan de hand. Maar wat gebeurt er als ervaringen te boek worden gesteld. Wie schrijft waarover? Om deze reden is ELKE reisbeschrijving pas goed en prachtig als die door de lezer persoonlijk op waarheid is getoetst.

Misschien zou het - in afwijking tot wat JO over het boek van Vervoort aanmerkt - goed zijn om Indonesië eerst zelf te zien of opnieuw te zien - en dan pas dit boek (elk boek over Indonesië) te beoordelen. Per slot van rekening: een ieder ziet de dingen met zijn eigen ogen. Een simpele eigen mening is beter dan knap napraten.

L.D.

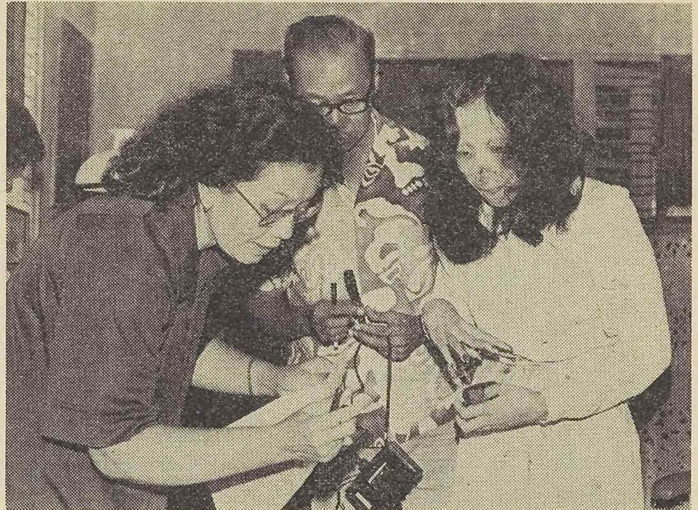
(lees verder pagina 31, onderaan)

UTJE

Allereerst dank ik Lilian voor de kesempatan die ze me gegeven heeft, enkele woordjes te richten tot de grote Tong Tong familie.

Ik neem van deze goede gelegenheid gebruik om de lezers op de hoogte te brengen omtrent m'n "troetelkind" Utje Sukensih, het verpleegstertje dat in 1971 het slachtoffer werd van een ontploffing in de rijdende trein dichtbij Sukabumi. Het beursje of liever gezegd "Dompet Utje" wat ik voor haar in het leven riep heeft ook van Tong Tong eens een financieële bijstand gekregen. In de maand februari '76 gaf Utje me door dat ze na al de operaties, ongeveer 40 in getal, echt moe is geworden en dat ze dus liever niet meer onder het mes wil. Wel vroeg ze me wat geldelijke bijstand voor haar verdere leventje. Na overleg gepleegd te hebben met de betrokken doktoren werd besloten Utje verder met rust te laten en haar het resterende "Dompet Utje" geld af te staan. Dit alles is dan gebeurd op de 5e april '76. Hiermee is dus ook verklaard dat de Dompet Utje opgehouden heeft te bestaan. Dit dan even ter kennisgeving, en ik wil langs deze weg ook nogmaals hartelijk dank zeggen voor de medewerking en hulp aan Utje verleend. Ook wens ik Lilian en de hele staf van Tong Tong "Een selamat ulang tahun ke 20 en een selamat bekerja en succes" toe. Tuhan Beserta kita sekalijan!

MERI HOEGENG

5 april 1976: Utje ontvangt het resterende "Dompet Utje" geld uit handen van Mevr. Hoegeng. In het midden de Hr. Hoegeng die het gebeuren op casette vastlegde.

111 Centen voor de Steurtjes

Op 10 juli 1976 was het 111 jaar geleden dat Pa van der Steur in Haarlem geboren werd. Pa is sinds lang gestorven maar zijn werk, de door hem in 1892 te Magelang opgerichte instelling voor de verzorging van wezen, is nog springlevend. Zijn werk heeft de Japanse tijd en de Indonesische revolutie overleefd, zij het niet zonder belangrijke materiële schade. De tehuizen te Magelang zijn voor een groot deel verwoest en zijn sinds 1949 door de Steurtjes verlaten. Het werk wordt thans in Jakarta voortgezet onder de naam Yayasan (Stichting) Pa van der Steur. De Yayasan heeft nu drie tehuizen in exploitatie: te Depok, Matraman en sinds kort ook te Pondok Gedeh, waar de Yayasan in 1975 een stuk grond van 20.000 m² heeft aangekocht voor de bouw van een geheel nieuwe inrichting. Daar staat nu al een gebouw van twee verdiepingen, waar een deel van de kinderen uit Depok is ondergebracht en een keuken. Pondok Gedeh zal verder worden uitgebreid zodat het uiteindelijk plaats kan bieden aan 500 kinderen. Het bestuur van de Yayasan moet nu nog vele aanvragen voor opname van behoeftige kinderen afwijzen omdat het voor hen geen plaats heeft. Hierin kan alleen verandering komen door Pondok Gedeh verder af te bouwen. De twee nieuwe gebouwen die er nu al staan hebben bij de *f* 400.000,— gekost. De verdere bouw zal zeker nog eens zoveel kosten. Het bestuur van de Yayasan staat dan ook voor een zeer moeilijke taak. Het heeft niet alleen te zorgen voor de 138 kinderen die het nu reeds onder zijn hoede heeft, maar het moet ook aan de fondsen zien te komen voor het verdere werk aan Pondok Gedeh.
Toen Pa nog leefde had hij elk jaar de gewoonte om bij zijn verjaardag evenveel centen van het publiek te vragen als hij jaren oud was geworden. Bij zijn 70e verjaardag vroeg hij om 70 centen, bij zijn 71e om 71 centen en zo door. Nu hij op 10 juli 1976, 111 jaar oud geworden zou zijn zullen de Steurtjes u zeer dankbaar zijn indien u 111 centen of een veelvoud daarvan, voor het werk van Pa van der Steur in Jakarta wilt afstaan.
Giften kunnen via de bank of per postwissel rechtstreeks worden overgemaakt aan de Yayasan Pa van der Steur, Jalan Matraman Raya 77, Jakarta, Indonesia, of op giro 38343 t.n.v. Penningmeester Bond van Oud Steurtjes, Den Haag.

LEVENSBEURS VOOR UTJE

In Tong-Tong van Oct. '71 stond het trieste verhaal van Utje Sukensih met haar foto voor en na het ongeluk. Op deze pagina ziet U dus Utje zoals ze er nu uitziet. Haar zintuigen functioneren, ze is redelijk gezond en bezit een geweldige spirit. Dus wil ze blijven leven, zo goed als de Heer het haar toestaat.
Praten over studiebeurzen is een gewone zaak, maar studeren komt pas na Leven. Utje wil alleen dat laatste en met het geld dat men 5 jaar geleden voor haar bij elkaar bracht, Rp. 1.244.729,03, is haar leven voor jaren gegarandeerd. Alles wordt duurder, laten we hopen dat Utjes levensbeurs het lang zal uithouden.
Natuurlijk kunnen we daar wat aan doen. Onze Bruine Bus is daarvoor. Als U misschien voelt af en toe ook wat te moeten doen voor Utje, ach, U weet toch ons gironummer? "Een gulden voor Utje" of "de rest voor Utje", op uw girokaart, dan weten we wat we moeten doen. We zullen geregeld onze bijdragen op haar rekening storten, als U ons daarbij af en toe wat wil helpen, graag!

Charitatieve Fondsen
Tjalie Robinson
giro 6685

ÉÉN MAAR

Verzorg iedere dag uw planten en dieren. Welke domme, slechte dingen U de rest van de dag ook denkt, zegt of doet, die éne goede daad is tenminste gewonnen!

Het wapen der Militaire Luchtvaart KNIL

Een Roemrucht Wapen (VIII)

De laatste fase van de 100 dagen oorlog

Het einde van de luchtoorlog boven ons eilandenrijk was genaderd. In de voorgaande artikelen heb ik beschreven hoe de oorlog is aangevangen aan de periferie: Malakka, Brits N. Borneo, maar ondanks heldhaftige tegenstand drong de Japanse krijgsmacht onweerstaanbaar op, oppermachtig en niet te stuiten. In het laatste artikel heb ik chronologisch de plaatsnamen genoemd in de archipel waar zwaar gevochten werd en we zagen duidelijk dat de omsingeling van het hoofdeiland Java werd voltrokken.. Want op dit eiland zetelde immers de regering en bevond zich het hoofdkwartier van de geallieerde land-, zee- en luchtstrijdkrachten, het z.g. ABDA-Command (American, British, Dutch and Australian Forces) onder leiding van de Britse veldmaarschalk Sir Archibald Wavell. Dit Commando heeft slechts 42 dagen bestaan, maar over het ontstaan, werkwijze en uitvoering is beter het stilzwijgen te bewaren.

Eind januari 1942 waren alle buiten Java opererende afdelingen weer op de thuisbases terug. Gedecimeerd door de strijd moest een reorganisatie en een herdislokatie plaats vinden. Op 1 februari 1942 zien we op Andir: 1 VLG I Glenn Martins olv. Kapt. **van Randwijk,** 2 en 3 VLG V Brewsters Buffalo jagers olv. resp. Kapt **van Rest** en de 1e Lt. **Tideman;** op Kalidjati 2 VLG I Glenn Martins olv. Kapt. **de Senerpont Domis,** een gedeelte van 3 VLG III olv. de 1e Lt. **Wolff** en de vliegschool olv. Kapt. Ir. **Asjes;** 1 VLG II Glenn Martins werd verdeeld in 3 patrouilles en verspreid over Singosari, Pasirian en Maospati alwaar ook de 1e Lt. **van der Poel** aanwezig was met zijn 1 VLG IV Curtiss Hawks terwijl de "Oosthoek" verdedigd werd door 2 VLG IV olv. de 1e Lt. **Anemaet** met Curtiss Interceptors en gestationeerd te Perak. Op Tjililitan vinden we 2 VLG III Glenn Martins olv. de Kapt. **Boot** en 3 VLG IV Brewster Buffalo's olv. de 1e Lt. **de Vries** en op Semplak nabij Buitenzorg vinden we de 2e patrouille Glenn Martins 3 VLG III van de 1e Lt. **Wolff** en de Brewsters van 1 VLG V olv. de Kapt. **van Helsdingen.** Verkenningsvliegtuigen in West Java vinden we op de vliegvelden Tjikembar, Tjililitan, Tjileungsir en Pameungpeuk, alle behorende bij VLG VI.

Commandanten van deze patrouilles waren de 1e Ltn. **Verhoeven Oostindien** en **Cox.** Een andere patr. was geplaatst op Magelang olv. de 1e Lt. **Staal** voor de verkenningsdoeleinden in Midden-Java. In Oost Java waren gestationeerd 2 patrouilles te Singosari en Bangsal olv. resp. de 1e Lt. **Staal** en **Meelhuizen.** Alle verkenningspatrouilles behoorden tot de VI vliegtuiggroep. Vliegtuigtypes: Curtiss Falcons, Lockheed 212, Koolhoven FK51. Tenslotte waren de transportvliegtuigen van de ML, de Lockheed Lodestars verspreid in West-Java, met als hoofdbasis Andir. Afdelingshoofd was de kapt. **de Mul.**

In Februari 1942 kwamen de jachtvliegtuigen spoedig weer in actie en wel op 3-2-42, maar de Glenn Martin bommenwerpers hadden het betrekkelijk rustig tot medio februari. Toen begon de laatste fase van de offensieve operaties tegen de krachtig opdringende vijand. Tijdens de stilte voor de storm heeft de ML niet de gelegenheid gekregen de zwakke bewapening van de Glenn Martins te verbeteren. Zij bleven dus vrijwel kansloos tegen de snelle en goed bewapende Japanse jagers. Ook het broodnodige onderhoud aan de intensief gebruikte machines kon niet goed worden gedaan vanwege de verspreide opstelling van de groepen met alle fatale gevolgen van dien.

Kapt. Vl. wn. A. A. M. van Rest met een aantal jachtvliegers.

Op 9-2-42 werden Kemajoran en Tjililitan aangevallen. Vele vliegtuigen gingen op de grond verloren. In de lucht werd de Glenn Martin M-538, bestuurd door Sgt.-maj. **Galistan,** terugkomende van een verkenningstocht neergeschoten. Een andere bommenwerper gevlogen door de 2e Lt. **Hagers** werd ook afgeschoten, maar allen kwamen er heelhuids uit. In het dagboek van Hagers staat lakoniek: "Gecrashed na een achtervolging door Zero's"...........meer niet.

Het is niet mogelijk gebleken alle Glenn Martin bombardementen te vermelden. Rapporten zijn onvolledig, er worden weinig namen genoemd, data zijn soms weggelaten, de doelen worden vagelijk aangeduid. Het geheel geeft een vermoeide indruk. Vermoeid en zenuwslopend. Want na 12 februari begonnen de Glenns aan de bombardementen op de opstomende invasievloot bij Banka en op de rivier de Moesi. Ook de bezette vliegvelden en olieraffinaderijen te Pladjoe en Soengai Gerong waren doelen. Een nu volgend overzicht geeft een beeld van de prestatie: 15-2-42. Een onbekend aantal Glenn Martins bombardeert schepen op de Moesi - geen verdere bijzonderheden.

16-2-42. Bombardement van het vliegveld Palembang I. Hierbij gaat de machine van Vdg. **Postma** verloren. Hij sneuvelt - van de overige bemanningsleden is niets bekend.

17-2-42. Wederom een aanval op Palembang I. Vdg. **Haye** maakt een noodlanding op een veldje nabij Lahat. De bemanning weet na een avontuurlijke tocht dwars door het Boekit-Barisan gebergte naar Benkoelen en vandaar per boot vol évacuées naar Tjilatjap, Bandoeng weer te bereiken. Sgt. **Bakker** wordt ten zuiden van Palembang neergeschoten. Zijn relaas is weergegeven in de vorige T.T.

19-2-42. Pladjoe en schepen op de Moesi gebombardeerd. Eén van de vliegers is Sgt. **van Onselen.**

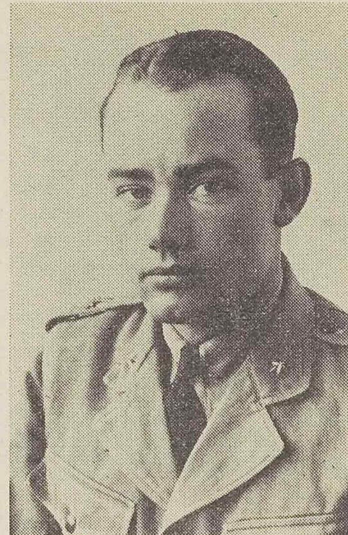
21-2-42. Pladjoe met 4 Glenns gebombardeerd. Leider is de 2e Lt. **Schäftlein.**

(lees verder volgende pagina)

2e Lt. vl. wnr. B. van Thiel

23-2-42. Wederom Palembang I gebombardeerd.
24-2-42. Pladjoe en Palembang I waren de aanvalsobjecten. Vdg. **van Hogendorp** sneuvelt en Vdg. **Magnee** wordt afgeschoten, overleeft het incident maar sneuvelt later.
26-2-42. Boven Banka wordt de Glenn Martin M-599, bestuurd door de 2e Lt. **Schäftlein** neergeschoten. Hij weet zijn brandend vliegtuig per parachute te verlaten en wordt hangend aan zijn valscherm door Japanse jagers beschoten. Hij wordt verwond aan rug en arm. De rest van de bemanning sneuvelt. Zijn volgvlieger de Vdg. **Bosman** wordt dermate zwaar aangevallen dat hij ternauwernood de thuisbasis weet te bereiken.
Op 26-2-42 eindigen de operaties op Zuid-Sumatra, want de invasievloot bestemd voor Java is verkend en gelokaliseerd. De eindfase van de operaties met de Glenn Martins staat voor de deur.
1-3-42. Een aanval van 2 Glenn Martins op schepen, liggende voor Indramajoe. De toestellen worden gevlogen door de 2e Lt. **van Thiel** en de Vdg. **L. Kroes.** De 2e Lt. **van Erkel** en een onbekend aantal Glenns vallen schepen voor de kust van W. Java aan. Kalidjati wordt bij verrassing door de Japanners veroverd. Velen worden gevangen genomen o.a. de 1e Lt. **Beckman** en de Sgt. **Cramerus.** De laatste weet te ontsnappen en Bandoeng te bereiken. Beckman wordt helaas vermoord ! !
2-3-42. Drie Glenn Martins worden neergeschoten op een aanval op Kalidjati. Ze werden gevlogen door de 2e Lt. **Straatman,** en de Vdg's **Belloni** en **Haye.** Slechts één man weet dit drama te ontsnappen.
4-3-42. Drie onklare Glenns worden van Andir naar Tasikmalaja gevlogen met het kenmerk om na inbouw met reservetanks uit te wijken naar Australië.
5-3-42. Toestellen worden vernietigd tijdens een bombardement op Tasik. De vliegers waren 1e Lt. **van Erkel** (Lees T.T. nr. 14 ddo 1 febr. 1976), de 2e Lt. **Samson,** de Vdg. **Bosman** en de Sgt. **Hofmeister.**

1e Lt. vl. wnr. J. C. Beckman

Naast de reeds hiervoor vermelde vliegers hebben aan de operaties boven Zuid Sumatra en West Java ook deelgenomen: de 1e Lt's **Wolff, Zoetemeier, Beckman** en **Otten,** de 2e Lt. **Gosma,** de Vdg. **Stuurhaan,** de sgt.'s **Bos** en **de Bont,** de waarnemers 1e Lt. **van Loggum** en **Akkerman,** de brigadier telegrafist **R. Timmerman,** en nog vele anderen. Door gebrek aan gegevens blijft deze lijst helaas onvolledig.

O. G. WARD

(wordt vervolgd)

(Vervolg: Boekbespreking, pag. 28)

THE DISTRICT
A study in decentralization in West Malaysia

Dit boekje verscheen als no. 6 van een serie monografiën over Zuid-Oost Azië van de Universiteit van Hull bij de Oxford University Press en werd geschreven door J. H. Beaglehole.
Het eerste hoofdstuk begint met een historisch overzicht van de ontwikkeling van het plaatselijk bestuur, waarin een vergelijking wordt gemaakt met ervaringen in de koloniale periode opgedaan. Vervolgens wordt ingegaan op de veranderingen die er sinds de onafhankelijkheid van de federale staat Malaysia hebben plaatsgehad, in het bijzonder op de positie van het districtshoofd, de rol van specialisatie en coördinatie in het bestuur, de groei van het plaatselijk bestuursapparaat en de politieke verhoudingen.
Zeer belangwekkende lectuur voor hen, die geinteresseerd zijn in bestuurswetenschap. De schrijver is lector in de politieke wetenschappen aan de Universiteit van Waikato in Nieuw Zeeland. Het werkje is voorzien van een uitgebreide bibliografie.
Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong, *f* 17,50 + *f* 1,70 porto.

CH. M.

"DIE GOEDE OUDE TIJD"

Ziekenverpleging door dames uit den goeden stand.

Drie jaar geleden bracht de heer dr. Lykles te Soerabaja het goede denkbeeld tot uitvoering om jonge dames op te leiden voor de ziekenverpleging. Zijn cursus werd aanvankelijk gevolgd door een 16 tal jongedames van wie enigen wegens verandering van woonplaats, huwelijk of om andere reden afvielen; voor de overblijvenden had eergisteren het eindexamen plaats. Het diploma kon worden uitgereikt aan de dames J. E. Copper, G. Donner, V. J. Hoogenraad en A. Chr. A. Merghardt, die zich aan de praktijk der ziekenverpleging gewijd hebben in de klinieken van drs. Koefoed en Koch en in de Soerabajasche Ziekenverpleging.
Het voorbeeld van dit viertal ontwikkelde dames, die zich een zo schoon levensdoel gekozen hebben, zal zonder twijfel navolging vinden bij vele dames in Indië uit de goede stand, die een goede en geëerde maatschappelijke positie zoeken. Het is een gelukkig verschijnsel te achten dat de weerzin van vele jonge dames hier te lande om zich aan de Ziekenverpleging te wijden geleidelijk wordt verdrongen door het besef dat de vrouw in geen andere werkkring beter de in haar binnenste sluimerende liefde en toewijding tot hun recht kan doen komen dan aan het ziekbed.
Het ware ons inziens dan ook wenschelijk dat het werk van dr. Lykles - die zoo als bekend ons spoedig metterwoon verlaat - wordt voortgezet door een collega. Wel denkt de heer Lykles mettertijd aan zijn gesticht te Lawang een cursus als boven bedoeld te verbinden, maar dit sluit de behoefte aan een gelegenheid tot opleiding te Soerabaja geenszins uit, schrijft het Soer. Hbld.

Uit: "De Echo", Weekblad voor Dames in Indië, van 18-5-1902.

Losse Herinneringen aan Tjilatjap (II)

Van sierstenen, tijgers, eten en films

door B. W. Rijk

Tjilatjap is gelegen aan de Donan, gespeld met Nico aan het eind. Misschien is dit wel de reden, waarom niemand het in zijn bolle hoofd haalt er een lied over te componeren. Het enige lied, wat enigszins toepasselijk zou zijn, is m.i. "Dirty old town", maar die begint met de woorden: "met my love by the old gasworks" en die gasworks ontbreken ook. De schrijver van "Don Quixote" zou deze stad hebben gerangschikt als een uit "linage que son el no tenir" één uit de familie der have-nots.

Ik heb eens een lelijke vrouw horen beschrijven: Zij had niet veel en wat zij had, had zij op de verkeerde plaats, en dit beschrijft Tjilatjap geheel. Het riviertje de Danan, stelde niets voor, behalve dat er wel eens een krokodil in werd gesignaleerd en dat er een reuk van heiligheid omheen hing, maar het was niet mogelijk er achter te komen, waarom dit water heilig zou zijn. Er is daar ook een graf van een heilig persoon maar waar, niemand weet het precies.

De taal die de bevolking sprak was ook totaal verschillend van de taal die in de omgeving werd gesproken, het was geen Javaans en geen Soendanees en het leek eerlijk gezegd nergens op.

Men kon er echter wel siersteentjes vinden, maanstenen, en andere half edelstenen, maar het slijpen, wat op een natte glasplaat moest gebeuren, vergde een hoop geduld. Men kon ze m.i. beter geslepen kopen op het eiland Noesa Kambangan, dat voor Tjilatjap ligt. Ik heb dit nooit gehoord als Noesa Kembangan, altijd Kambangan. Dat het gedreven zou hebben, is natuurlijk een sage. Het m.i. betrekkelijk kort geleden ontstaan door een opwaartse plooi van de aarde. Hierdoor werden gassen in steenholten samengedrukt en zijn die tegenwoordig te vinden als brokken amethyst in de rotsen. Men heeft hier echter nooit een siersteenslijperij opgezet.

Deze streek was ook bekend of berucht door een ander fenomeen. Indien de Engelse schrijver Kipling hier gewoond zou hebben, dan zou hij zijn liefde voor Bagheera, de zwarte panter, hier bot gevierd kunnen hebben Dit is namelijk het gebied van si-gembong - de zwarte panter, niet zijn neef toetoel, de gevlekte - moeders mooiste met de sproeten - die heerst in Oost-Java, op de majestueuze bergspitsen van het hooghartig Janggebergte, tot aan het schiereiland Blambangan. Hier zou volgens de verhalen nog een stam van de Hindoe-Javanen zich ophouden in het oerwoud van het wildreservaat Blambangan, vijandig tegenover de huidige maatschappij, wat, met het oog op de moderne belastingen best te geloven zou zijn.

Maar om terug te komen op Tjilatjap, deze stad heeft een nachtleven of wat daarvoor moet doorgaan, die beheerst wordt door een eethuis - restaurant is eigenlijk wat anders - en een bioscoop. Het eethuis bestond uit een, door enkele palen gesteund dak, waaronder enkele tafels en stoelen stonden. Men nam plaats aan een der tafels en bestelde luidkeels - hoe luider hoe beter - de keus uit drie gerechten, meer was niet te krijgen. Wat men kreeg was goed en smakelijk, maar miste ieder raffinement, het was simpel dine and no nonsense. Een intiem tête-a-tête in een chambre was er niet bij. Of dit kwam omdat de doorsnee Tjilatjapper te puriteins was, weet ik eigenlijk niet, ik accepteerde dat ook zo maar.

De bioscoop had een dak van gegolfd plaatijzer, wat tengevolge had, dat bij een regenbui het getik der druppels alles overstemde. De films die gedraaid werden, waren veelal zo oud, dat de krassen er op, op het scherm geprojecteerd werden als stortregens, zodat iedere scene zich afspeelde in een pseudo-regenbui. Ik zal niet vergeten, dat ik daar een film zag, die "Het geheim van de gele kamer" heette, en er kompleet confuus van raakte. De film speelde zich af in een frans kasteel en je verwonderde je er over, dat de huisbaas het dak niet liet repareren, het dure ameublement zou door de regenbui kompleet naar de Filistijnen gaan. Ik raakte helemaal van de kaart en vergat de Tjilatjapse, die naast me zat en me dat nooit vergaf.

Na een maand of wat kregen wij versterking van de patrouilledienst, kompleet met patrouilleboot, de P-6, die per K.P.M. werd afgeleverd. Aan het registratienummer is te merken, dat de boot één der eerste op de marinewerf gebouwde vaartuigen was. Boze tongen beweerden zelfs, dat zij een product was van een daad van jeugdige overmoed van de Doe-het-zelvers van de afdeling Scheepsbouw. Zij was geheel van saal gebouwd, maar volgens insiders waren de ribben te zwak, zodat bij iedere ferme golfslag de romp ingedrukt werd. Het dek bolde dan wat op en drukte als een veer weer terug. De bemanning op dek bewoog zich dan ook heel elegant in een soort pas-de-deux-de-la-mer, die echter wel vermoeiend was. Ieder moment zakte het dek even weg om je daarna met een smak tegen de zolen weer te herstellen. Men had ook een koker om de schroef gebouwd, wat men toen noemde een straalbuis systeem de Kort, naar de uitvinder. Het is mij als leek op dit gebied niet bekend of dit de reden was dat zij zich wat opmerkelijk voortbewoog, zoals de Engelsen dat zeggen: "Like a dame with lots of oomph", in het ontroerend lied "De liefde van een moeder" wordt dit weergegeven als een wezen, waar men nadrukkelijk wordt geadviseerd van af te blijven. Een moderne versie spreekt van "Een dame, die zich moet schamen, weet je wel". Overigens was ze een beste meid, de boot bedoel ik natuurlijk.

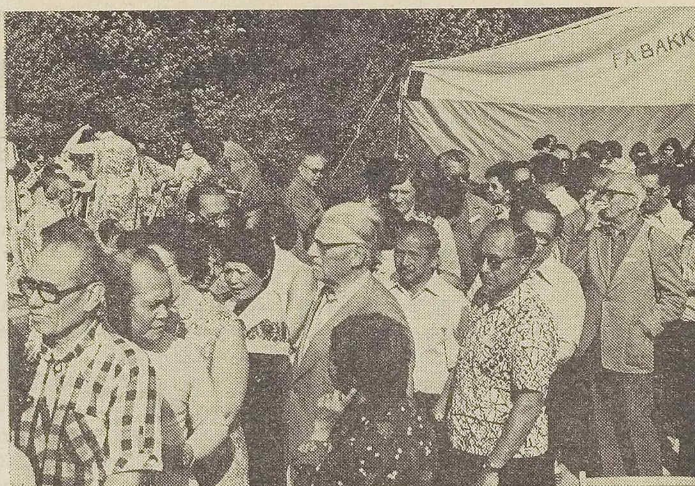
Het patrouillegebied begon in de Kinderzee, die betrekkelijk ondiepe baai, waar de mensen hele dorpen op palen boven het water hebben gebouwd. Door de stroming kwamen wij met enkele palen in aanraking, waardoor een paar huisjes achter ons krakend in zee stortte. Gelukkig waren ze niet meer bewoond, zodat toen en daar het probleem van de verkrotting reeds moest hebben bestaan. Het wemelde daar wel van de krokodillen en 's avonds zag je hun rode ogen naar je opkijken.

Oostelijk daarvan is de Moeara Tjitandoei, een diepe smalle baai, die de monding van de Tjitandoei vormde. De naar het zuiden gekeerde breedste deel van de baai vormde een open ingang voor de oceaandeining, die samengeperst werd en tenslotte als een hoge watermuur oprijst. In deze baai ligt een rotseilandje, alleen bij laagwater te bereiken, en hierop groeit een boom, die de drager zou moeten zijn van de heilige bloem. In tegenstelling met de verhalen, dat deze bloem op Noesa Kambangan zou groeien, moet dit hier zijn. Deze boom, de enige begroeiing van de rots, is een Koolbanda boom, zoals door de kijker kon worden waargenomen. Deze boom onderscheid zich op twee punten van andere bomen, eerstens is zij, volgens zeggen, de uitverkoren boom voor boomgeesten, de gondoruwo's. Deze Tarzans-in-spookverpakking frequenteren deze boom, maar persoonlijk heb ik ze nooit ontmoet dus kan ik er niet voor instaan of zij zich ook voorstellen met het stereotype: "Me Tar zan, you Jane". In de tweede plaats is zij de boom voor de beroemde atlasvlinder, U kent ze wel, die reuze vlinders met een spanwijdte van 30 cm en doorzichtige vensters in de vleugels. Thuis hadden wij zo'n boompje, te klein voor het spook, maar groot genoeg voor de vlinders.

Noesa Kambangan, die ik nooit Kembangan heb horen noemen, is nooit drijvend geweest, zo min als de andere Noesa's, t.w. Baroeng, Penida. Het

(lees verder volgende pagina)

MALANGERS IN GULPEN

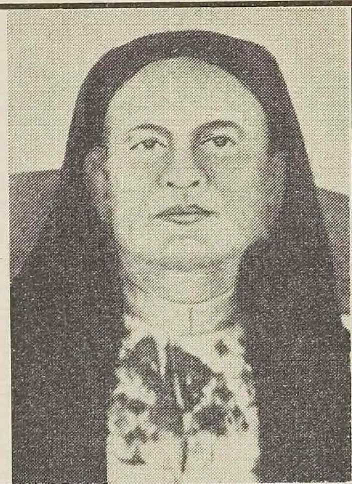
"Alweer een reünie, maar één die anders is dan andere" stond er in de convocatie, die dit voor 15-16 mei jl. aankondigde. Inderdaad anders, uniek en geslaagd mag er gezegd worden over deze week-end ontmoeting. Vanaf vrijdagmiddag kwamen de oud-Malangers plus familie en kennissen uit alle delen van Nederland Gulpenwaarts. **Ook uit Engeland waren aanwezig Dick Abell, Bob de Rooy en Frans Trieling; uit Oostenrijk Zus Muller de Raadt; uit Californië Jet Meyer en uit Indonesië de indonesische oud-burgemeester van Soerabaia, die al 20 jaar in Malang woont en momenteel een tijdje in Nederland vertoeft.)**
In hotels, pensions, bungalows, caravans, boerderijen en in hun eigen oer-caravans en tenten logeerden de deelnemers. Het was een gezellige logeerpartij in dit mooie toeristenplaatsje, dat temidden van groen, heuvelachtig schoon aan Malang doet denken.
Op zaterdag arriveerden de andere reünisten, die na het afchecken van hun deelnemersbewijs zich konden neervleien op het terras van de kantine van Camping Osebos of in een grote tent, naast de kantine opgezet. Velen namen de moeite oude vrinden terug te vinden tussen het gezelschap van meer dan 600 personen. Dit lukte na 35 jaar - het is n.l. de eerste grote Malang-reünie - niet zo gauw, maar bij herkenning speelden zich hartelijke, ontroerende taferelen af. Overigens een enthousiaste, vrolijke menigte al smullend van de lempers, bapao's, enz. en drinks.
Na een welkomstwoord van de organisatrices Net Fisser-Stekkingen en Loes de Beer-Wouters werd een gezamenlijke nasi goreng maaltijd genuttigd. 's Avonds werd het samenzijn voortgezet bij een bal in het restaurant de Gulperberg. De Rhythm X uit Swalmen lieten de Malangers swingend de mooiste jaren uit hun leven herleven en misschien droeg de onverwachte "black-out" door een lichtstoring ook wel bij tot sweet memories!
Nog één dag om op het campeerterrein oude kenalans op te sporen en de mooie omgeving samen te verkennen en toen zat de reünie er voor dit jaar weer op. Dit jaar, want er zijn natuurlijk alweer vele stemmen opgegaan voor een herhaling volgend jaar. Maar dat zien we morgen dan wel weer.

Reünist

(Vervolg: Tjilatjap)

heeft echter wel een sinistere aanblik door de donkere begroeiing van rubberplantages en oerwoud. Ik voer er meer om heen, dan dat ik er op was, dus veel kan ik er ook niet over vertellen.
Wij voeren verder oostelijk tot voorbij de monding van de Serajoe en ontdekten, dat het landschap hier veel weg heeft van Nederland, namelijk ook duinvorming, wat men toch eigenlijk niet verwachtte van de Zuidkust van Java.
Het Zuidergebergte begon verder oostelijk; hier was geen sprake van een stijle kust. Ook heb ik hier niets gevonden, wat op Ratoe Loro Kidoel wees, maar eigenlijk zocht ik daar ook niet naar.
De Serajoe voert zoveel puin mee, dat de monding steeds verstopt raakt en daardoor slingert. Wij plaatsten een baak bij de monding, maar bij inspectie enige tijd later, stond dit baak midden in het water. Wij hebben het baken weer op de goede plaats neergezet, maar enige tijd later stond het meters van het water af, midden op het land. Wij hebben het toen maar opgegeven.

Pòtjut Barén, heldin van Tunkop

Naast Tjut Nja' Diën en Tjut Meutia heeft ook Potjut Baren als adelijke Atjehse vrouw een belangrijke rol gespeeld in het verzet tegen de Nederlanders, en wel in het boven Woyla gebied. (Westkust van Atjeh.)
Zij werd geboren omstreeks 1880; haar vader was uleë-balang van het landschap Tungkop en zij huwde met het landschapshoofd van Geumè, die echter in 1898 op het gevechtsveld het leven liet.
In de periode 1898-1906 leidde deze energieke vrouw met honderden volgelingen het verzet tegen de Nederlandse troepen. Na gevechten met Ned. troepen trok zij zich terug in een grote grot in de Matjangberg, (Matjang is de naam voor een boomsoort), gelegen boven Tanoh Mirah in het landschap Tungkop.
Toen echter de Marechaussee's Kuala Bheë (benedenstrooms aan de Woylarivier) en Tanoh Mirah bezetten, werd de strijd voor haar zwaarder, maar zij bleef haar verzetsgroepen aanvoeren als een Panglima (krijgsoverste), steeds bewapend met gouden rentjong en peudeuëng.

Het uitroken van de grot in de Gunung Matjang.

Omdat de Nederlanders wisten, dat Potjut Baren en haar volgelingen zich ophielden bij de Matjang berg, werd een patrouille van twee brigades (40 man) daar heen gezonden.
Tijdens het beklimmen van een steile helling, werd de patrouille onverhoeds aangevallen door Atjehers met blanke wapens. Dit leidde tot zware verliezen onzerzijds, en wekte de woede op van de Luit. Scheurleer, bivakcdt. van Tanoh Mirah.

Er kwamen versterkingen uit het bivak Kuala Bheë, en werd er wederom een poging ondernomen de berg te beklimmen. Maar nu daalde een regen van grote rollende stenen op de troepen neer, en trokken deze zich terug op een bivak aan de voet van de berg. Gedurende de nacht werd dit bivak weer door de Atjehers aangevallen.
Niet lang daarna werd de ingang van de grot, die zich binnen de berg bevond, gevonden, en trachtte men de grot binnen te gaan. In de grot werd de afdeling aangevallen door achter stenen verscholen Atjehers, bewapend met peudeuëng en speer.
Door de Troepencommandant te Meulaboh, Kapt. P. H. A. Heldens werden nog vier brigades ter versterking gezonden, om de ingang van de grot te bewaken, met het voornemen, de bezetters van de grot uit te hongeren. Uit Kuta Radja per "Albatros" kwamen nog versterkingen aan. Intussen werden hernieuwde pogingen gedaan de grot binnen te dringen (Westzijde) en de G. Matjang te beklimmen, en werden er zware gevechten geleverd. Eerst na enkele maanden kwam men er achter, dat de grot vier uitgangen had, nl. aan de West, Noord, Oost en Zuidzijde van de berg, terwijl zich binnen de grot een bronriviertje bevond, en dat er van binnenuit een weg voerde naar de top van de berg.
Na de sterkte opgevoerd te hebben tot 12 brigades, werd de grot van vier zijden tegelijk aangevallen, echter zonder resultaat.
Door luit. Scheurleer werd nu als laatste middel voorgesteld de grot door het aanleggen van vuren bij de uitgangen uit te roken. (Oorlog is een vies karwei).
Dit voorstel werd door de Gew. Mil. Cdt. te Kuta Radja afgewezen. Door luit. Scheurleer werd echter het verzoek herhaald, omdat een onhoudbare toestand ontstond, en hij anders ontslag uit zijn functie verzocht.
Volgens gegevens van de nu nog levende Teuku Zainal Harun, destijds schrijver in het bivak te K. Bheë, werden toen 1200 blikken petroleum besteld bij Toko Nas te Kuta Radja, om dit de grot te laten binnen stromen.
Aantekening: Volgens mijn gegevens als Bivakcdt. te Kuala Bheë in 1933 zijn wel vuren aangelegd aan de ingangen der grot, maar van de aanwending van grote hoeveelheden petroleum is niets bekend.
Vele volgelingen van Potjut Baren werden door de rook verstikt en kwamen hierbij om. Enkele dagen later kon men de grot binnendringen. Onder de omgekomenen bevond zich Teuku Tjut Ahmad, de vader van Potjut Baren, uleë-balang van Tungkop.

Potjut Barén raakt gewond.

Tijdens de omsingeling van de grot G. Matjang bevond Potjut Baren zich elders; zij gaf echter het verzet niet op en verzamelde Atjehse strijders om de Ned. troepen aan te vallen.
Na overleg met haar Panglima's Datok Sarong en Njak Kuta Sabah besloot zij het bivak Tanoh Mirah aan te vallen. Luit. Scheurleer had echter door spionnenberichten hiervan hoogte gekregen en was op zijn quivive.
Een brigade onder co. van de Luit. Hoogers werd gereed gehouden om buiten het bivak te opereren. Tijdens de aanval op het bivak vertrok de patrouille Hoogers langs een achterdeur het bivak uit, en werd bij daaropvolgende actie Potjut Baren door een kogel in haar voet geraakt en gevangen genomen.
Zij werd naar K. Bheë afgevoerd, en van daar naar Meulaboh en verder per schip naar Kuta Radjah gebracht. In het Militair Hospitaal aldaar bleek, dat er infectie was opgetreden, en dat haar onderbeen geamputeerd moest worden. Na haar genezing werd zij geinterneerd in de voormalige woning van Sultan Muhd. Daud Sjah in de Gang Air Wangi.
Onderwijl werd de strijd in Tungkop voortgezet, onder leiding van Teuku Teungoh, een familielid van haar.

Potjut Baren te Kuta Radja.

Toen Potjut Baren genezen was, was het voornemen van Gouverneur van Daalen haar te verbannen naar Batavia of Bandung. Maar door Kapt. Veltman als Civiel Gezaghebber te Meulaboh, die Potjut Baren tijdens haar ziekte enkele malen had opgezocht, werd voorgesteld dit niet te doen, daar in de praktijk juist familieleden van verbannen personen de strijd opnamen tegen de Nederlanders of het verzet aanwakkerden.

Tijdens één van de bezoeken van de charmante Kapt. Veltman (bijnaam bij de Atjehers: djangot tjut = sikje) kreeg het vrouwelijk gevoel van de mooie Potjut Baren de overhand en verzuchtte zij: "Had ik U maar eerder gekend, dan had ik mijn been niet verloren." Het voorstel van Veltman werd aangenomen en Potjut Baren bleef te Kuta Radja.

Aantekening: Dikwijls gaven de Atjehers bijnamen aan Commandanten. Een korte, gezette Kapitein te Meulaboh werd door hen kortheidshalve aangeduid als: "bòh keulidè'", een Atjehse benaming voor de witte oebi. (witte ronde knolsoort)

Potjut Baren terug naar Tungkop.

Door Gouverneur Swart werd op advies van Kapt Veltman bepaald, dat Potjut Baren naar Tungkop en Geumè kon terugkeren, en wel als uleë-balang van beide gebieden, teneinde orde en rust te bewerkstelligen.
Intussen was een houten been voor Potjut Baren aangekomen.

In het jaar 1910 werd Potjut Baren per schip naar Meulaboh terug gevoerd, en vandaar door Kapt. Veltman persoonlijk naar Tungkop teruggebracht. Aldaar werd zij met vreugde en ontroering door haar eigen volk ontvan-

lees verder volgende pag., 1e kol. onderaan

1001 avonturen met de soetil

SOETIL-AVONTUURTJE

Een lekker groenten-hapje voor de hondsdagen.
Hoeveelheden bepaalt u zelf.
Andijvie in stukjes verdelen en gaar, maar niet te zacht koken in een beetje water met zout en suiker. 't Moet zoetig worden. Uit laten lekken en overdoen op een schaaltje. Nu de saus, de sambal er door.
Jonge rabarber in stukjes snijden en fijn oeleken met lombok, trassi, zout en een beetje suiker. Doe er ook een theelepeltje petis bij en zoveel water dat 't echt een sausje is.
In Indische toko's is altijd wel verse sereh te krijgen. Haal van een paar stronkjes de buitenste blaadjes er af. Kunt u bewaren om later te gebruiken. De kern snippert u met een scherp mesje haarfijn. Van deze rafels ongeveer een eetlepel door de saus mengen en dit dan over de uitgelekte andijvie gieten.
Semanggi, al is 't niet uit de sawah.

PLANTERSVROUW

(Vervolg: Potjut Barèn)

gen. Tijdens haar tournee's gebruikte zij aanvankelijk het houten been, maar dit knelde pijnlijk bij de knie, en daarom liet zij zich verder dragen, schrijlings gezeten op de schouders van een manspersoon.
Een van hen was een zekere Rasjid, met wie zij huwde en die zij de titel gaf van Teuku Muda Rasjid.
De energieke Potjut Baren deed ook uitstekend haar plichten als Bestuurder; luie mensen werden aangespoord de sawah's en de ladangs te bewerken, en anders volgens de adat (gewoonterecht) gestraft, zodat het volk haar vreesde, maar tegelijkertijd ook liefhad.

Potjut Baren probeert een Ned. officier neer te steken.

In mei 1912 was de eerste Cdt. van het nu permanente bivak Kuala Bheë de Luit. J. B. de Kort, die als vaste spion had de Atjeher Njak Kulam.
Een vrouwelijke bediende van Potjut Baren, Afeulah genaamd, had na enkele waarschuwingen wederom overspel gepleegd met een persoon, die niet haar echtgenoot was.
Potjut Baren vatte dit op als een belediging voor haar eigen huis, en strafte haar volgens de Atjehse adat, m.a.w. haar hoofdhaar werd afgeschoren en zij werd het huis uitgejaagd. Afeulah was echter familie van Njak Kulam, spion van luit. de Kort welke laatste hem het hele verhaal overbriefde. Door de Kort nu werd een schriftelijke oproep verzonden naar Potjut Baren, om naar Kuala Bheë te komen. (een dagmars)
Potjut Baren kwam, en de schrijver T. Zainal Harun deelde haar mede, dat hij opdracht had, om van het gebeurde procesverbaal te maken.
Potjut Baren's antwoord was, dat hij geen recht had te spreken over een geval van toepassing van de adat.
Luit. de Kort verscheen nu zelf, en zij antwoordde hem, dat hij geen recht had deze zaak te onderzoeken; dit had alleen de Gouverneur te K. Radja, of hoogstens de Civ. Gezaghebber te Meulaboh.
Dat U mij als uleë-balang hebt opgeroepen is al buiten de regels, aldus haar woorden.
Luit. de Kort antwoordde: "Ik ben de bivakcdt. van K. Bheë en heb ook civiele bevoegdheden.
Zij anwoordde weer: "U heeft Uw militaire plichten, en moet U zich niet met bestuursaangelegenheden bemoeien."
In het daaropvolgende gesprek werd Potjut Baren zeer kwaad, verhief zich van haar zitplaats, trok haar rentjong en stak naar luit. de Kort, die snel achterwaarts sprong.
Dit voorval werd telefonisch gerapporteerd aan Kapt. Veltman, die beval de kwestie even te laten rusten, en dat een officier uit Meulaboh gezonden zou worden.
Des namiddags arriveerde een Marechaussee brigade onder co. van de jonge luitenant Gosenson, die Potjut Baren een brief van Veltman overhandigde, waarin stond, dat deze persoonlijk de affaire zou onderzoeken en regelen.
Luit. de Kort werd op 9 september 1912 afgelost door de luit. G. F. V. Gosenson, en kapt. Veltman kwam persoonlijk naar Tanoh Mirah om de kwestie op te lossen.

Het verscheiden van Potjut Baren.

Potjut Baren overleed in 1933, en tot haar oude dag was zij bij haar volk geliefd als uleë-balang, om haar bekwaamheden, haar plichtsbetrachting en haar ijver.
De gedichten, die zij maakte over de Woyla-rivier zijn nog steeds bekend.
Aantekening: Een van mijn brigades uit K. Bheë is in 1933 de grot binnengegaan en vond daar nog een stalen speerpunt en een lege fles Hoboken. (vierkante pot, voor water)
Luit. Scheurleer bleef nog enkele jaren na de acties, dus in een rustiger periode, Cdt. van Tanoh Mirah.
Bij de opening van de nieuwe volksschool, kwam zelfs de Resident op inspectie.
De Atjehse kindertjes waren behoorlijk getraind; bij binnenkomst van de Resident stonden de leerlingen in drie bewegingen op in hun banken, met de hen door Scheurleer geleerde woorden:
"Aan me hi! Aan me ha! Aan me Resida!
Dit welkomstwoord werd, tekenend voor de verhoudingen in die tijd, met veel plezier aanvaard.

*

Veel historische gegevens heb ik geput uit: Riwayat Hidup Pahlawan Aceh (levensverhaal van Atjehse helden), uitgegeven in 1972 ten tijde van het Atjehse Culturele Festival.

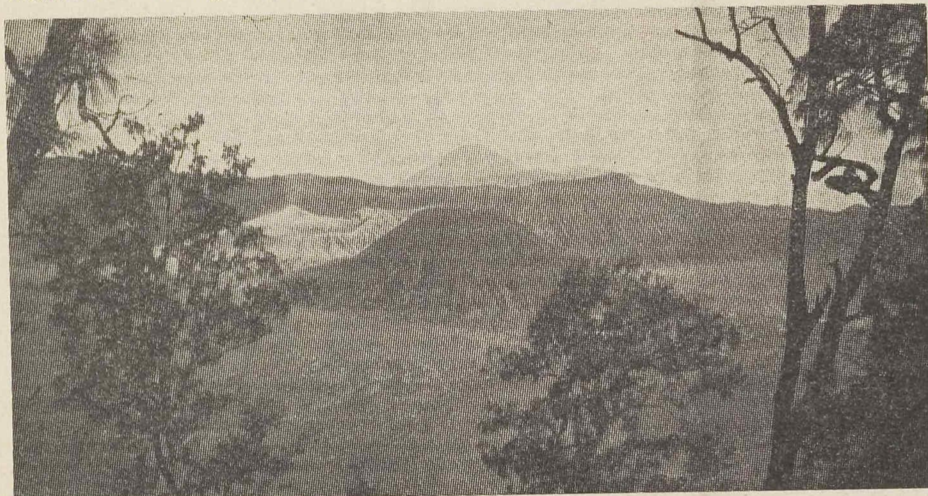
J. H. J. BRENDGEN

De Oosthoek (VI)

NGADISARI

In aflevering II, welke handelde over de suikeronderneming Pradjekan, heb ik het zijdelings gehad over Ngadisari, een plaatsje dat ligt op de Noordhelling van het Tengger-gebergte, dichtbij de Zandzee.
Daar bracht in 1935 de hele onderneming na het maalfeest een genoeglijk week-end door. Ik heb toen in aflevering II gezegd, dat ik nog nader op Ngadisari terug zou komen. Welnu, in deze aflevering ga ik het hebben over dat verblijf in Ngadisari en de reis per auto erheen. Het begin van deze reis zal ik over de Arak-Arak-weg laten lopen, welke aan de Oosthoekers welbekend is.
Als men nu te Bondowoso via de hoofdstraat, langs de aloon-aloon en de Gouvernements Lagere School recht door reed, dan ging men zonder mankeren richting Arak-Arak, welke zich voortslingerde tussen de Gunung Malang (een van de toppen van het Ijang-gebergte) en de Gunung Beser. Het was een nogal bochtig traject, hetgeen te beluisteren viel aan het jammerend protest van de ballon-banden van mijn Vaders Ford V-8. Bij het dorpje Wringgin ging de weg tamelijk steil omlaag en evenzo steil weer omhoog. Hier was het in de regentijd uitkijken geblazen, omdat soms op deze plaats de weg bij een fikse regenbui onderliep. Vlak na Wringgin was er een look-out, waar men kon uitkijken over de Straat Madura, waar men de witte driehoekige zeilen der vissersprauwen op het blauw van de zee kon zien. Aan het eind van de Arak-Arak ging de weg steil omlaag en vlak daarna passeerde men de suikerfabriek Boedoean, welke tijdens de malaise buiten gebruik was gesteld. Verder doorrijdende, bereikte men een T-kruising, waarna men, linksaf slaande de richting Besuki opging. Links van de weg kon men de suikerfabriek De Maas zien.

Besuki was vroeger de hoofdstad van de residentie Besuki, voordat Bondowoso haar van die plaats verdrong. Achtereenvolgens passeerde men nu de plaatsen Banjoeanget (waar men van een mooi uitzicht over zee kon genieten), Binor, Phaiton (ook een suikerfabriek en hier begon de stoomtramlijn langs de Noordkust van de residentie Malang), Djaboeng, Kraksaän, Padjarakan (suikerfabriek), Kredjengan, Gending (suikerfabriek), Kedoengbadjoeng, Wonolangan (suikerfabriek), Probolinggo, Pilang en Tongas-Wètan.
Bij laatstgenoemde plaats draaide men weer linksaf en nu volgde wederom een weg, die behalve bochtig ook nogal steil op en af ging. Ik weet nog goed, dat op die tocht naar Ngadisari de grote, zware Buick van de baas het tamelijk moeilijk had op dat traject.

De Zandzee met de Batok, op de achtergrond wazig de Semeroe.

Op deze laatste étappe passeerde men nu respectievelijk de plaatsjes Loembang, Lambangkoening en Soekapoera. Hierna werd uiteindelijk, na een laatste 14 km. vol magnifieke panorama's Ngadisari bereikt, alwaar ons gezelschap zijn intrek nam in de plaatselijke pasanggrahan. Heel gezellig! Degenen onder ons, die een muziekinstrument bespeelden van het populaire genre, en deze ook meegenomen hadden, brachten er met hun "schlagers" de stemming er nòg beter in. Een van de nummers was het toen tamelijk populaire "Sarie Marijs".
De kinderen, waartoe ik ook behoorde (7 jaar) moesten, zoals gewoonlijk vooruit eten en daarna naar bed.
De slaap-accomodatie was niet je dat, althans niet naar mijn smaak, alleen al vanwege het feit dat de bedden met diverse volwassenen gedeeld moesten worden.
Daarbij kwam nog, dat er geen goelings voorhanden waren, in Indonesië een onderdeel van het beddegoed, waar ik aan verknocht was. Later, na de tweede wereldoorlog in Holland, heb ik tamelijk veel moeite gehad aan de afwezigheid van goelings hier te wennen.
Het feit, dat er in de pasanggrahan geen goelings waren, was de oorzaak van een nogal vermakelijk incident. Omdat het slapen niet plaats vond onder de gewone optimale gemakken, sliep ik erg onrustig. In mijn slaap zocht ik steeds naar een goeling, die er uiteraard niet was. Tenslotte meende ik, die gevonden te hebben in een onrustige droomtoestand. Ik schrok prompt wakker door een tamelijk heftig protest. Wat was er nu gebeurd? Ik had in mijn slaap de echtgenote van de baas, die naast me lag te slapen voor een goeling aangezien en had haar dienovereenkomstig behandeld. Het goede mens schrok zich natuurlijk ongelukkig en reageerde enigszins emotioneel. Tegen de morgen werd ik wéér wakker, maar ditmaal door een nogal doordringende koude, waartegen mijn dunne slimoet niet voldoende bescherming bood. Geen wonder, dat hier een voor de tropen zo lage temperatuur heerste, als men bedenkt, dat Ngadisari 1950 m. boven de zeespiegel ligt.
Nu heb ik altijd al een gloeiende hekel gehad aan kou en aangezien ik aan zo'n lage temperatuur niet gewend was, waren de eerste ochtenduren niet al te aangenaam. Dat gold trouwens ook voor het merendeel van het gezelschap, uitgezonderd enkele rasechte totoks, die de Europese koude vrij kort geleden achter zich hadden gelaten en dus wat meer gehard waren.
Na het ontbijt beklommen enkelen van ons de klaarstaande paarden (onder wie ook ik) en begaven ons onder leiding van enkele gidsen naar de Zandzee, waar de vulkanen Bromo en Batok uit het zand verrezen. In de verte verhief zich het silhouet van Java's hoogste vulkaan, de Gunung Semeru (3676 meter) tegen de helderblauwe lucht.
De kraterrand van de Bromo werd bereikt door een betonnen trap en daar werden de meegebrachte broodjes en dranken genuttigd. In de diepte van de krater was het gesis van ontsnappende stoom hoorbaar. Het leek wel de toegang tot de onderwereld, het Hades van het oude Griekenland. Dichtbij de Bromo was de tamelijk zuivere kegel van de Gunung Batok zichtbaar. Aan deze vulkaan is een legende verbonden, die ik t.z.t. nog wel aan het papier zal toevertrouwen. Het uitzicht vanuit de kraterrand van de Bromo was weer eens fantastisch. De Zandzee is volgens mij enigszins te vergelijken met de Mojave-woestijn in Californië.
Na het middaguur werd de terugtocht naar Ngadisari ondernomen en na de lunch in de pasanggrahan begon de terugreis naar Pradjekan. Al met al was het een welbesteed en plezierig week-end geweest, de ochtendkoude daargelaten.

A. POUTSMA

WIE ?
WAT ?
WAAR ?
WANNEER ?

Deze nieuwe rubriek dient UITSLUITEND voor:
- Opsporing of informaties over personen.
- Bekendmaking van bijeenkomsten, reünies en alle NIET- COMMERCIËLE gebeurtenissen.
- Inlichtingen over diverse onderwerpen.
- Gratis aanbiedingen niet tegen geld of anderzins.
- Alle oproepen onder deze rubriek met duidelijke opgave van naam en adres.

Voor abonnées en niet-abonnées geldt het tarief *f* 5,— per oproep/aanvraag. REDACTIE TONG TONG.

*

EXTRA BEWIJSNUMMERS UITSLUITEND TEGEN BETALING !

Aan alle oud-MZSers van Makassar, waar ook ter wereld ! !

Op 28 augustus a.s. hopen wij onze derde reünie in Utrecht te houden. We hebben vele jongens kunnen "achterhalen", doch nog lang niet allemaal. Geeft Uw adres zo snel mogelijk op en mocht U dit jaar niet kunnen komen, dan het volgend jaar. Dit geldt uiteraard niet voor hen, die reeds op onze adreslijst staan. Ook oud-GM-ers en KPMers zijn van harte welkom!
Contactpersonen: USA en Canada: Rudi A. Messerschmidt, 1500 Birdstreet Oroville, Cal. 95965 U.S.A.
Europa: "Boelie" F. Tielsch, Anna Paulownastr. 53, Alkmaar (072 - 10378).
"Ped" J. F. Elmensdorp, Huis te Zuylenlaan 142, Utrecht. (030 - 44 51 03).
Indonesië: Alex Caloh. Jln. Wijaya XIII/ 23B Kebajoran Baru Jakarta-Selatan, Indonesia.
Australië: Ron Vandersar, 15 Lord Street, Roseville. N.S.W. 2069-Australia.

Wie helpt? Wij zoeken fam. of kennissen van Prof. Busono Wiwoko en zijn vrouw. Zij woonden in Jogjakarta. Hij was voor 1965 docent aan de Gadja Mada Universiteit te Jogjakarta. Brieven naar Pieter Timmermans, Populierenhoek 42, Zevenaar.

Wie kan mij helpen aan het adres van Theo Breidenbach. Wil hij ten spoedigste in contact komen met C. W. A. H. Bernard (Ceno), Jalan Tanjung G3/ 43, Malang (Jatim) Indonesia.

Tussen 1950-1955 woonden in Sorong, Nw. Guinea twee personen geheten C. J. Schotel, de één toenmaals in dienst van het boswezen, de ander in dienst bij de Nw. Guinea Petroleum Maatschappij NV. Van eerstgenoemde is alles mij bekend, maar kan iemand mij misschien aan informaties over laatstgenoemde helpen, eventueel zijn laatst bekende adres? Inl. gaarne aan G. A. Schotel, Ranonkelstraat 15, Den Haag. tel. 070 - 63 14 44.

In het fotoarchief van de Sectie Luchtmachthistorie van de Koninklijke Luchtmacht bevinden zich een aantal foto's van militairen van de Militaire Luchtvaart v.h voormalig KNIL, waarvan geen gegevens meer bekend zijn. Vlak voor de capitulatie in 1942 zijn vele archieven verbrand. Alleen weten we dat zij Onderofficier (sergeant) Vlieger zijn geweest. Gevraagd wordt of er lezers zijn die de personen op de foto's herkennen en de informatie schriftelijk willen berichten aan: Lt. Kol. b.d. **O. G. Ward**, Sectie Luchtmachthistorie, Vliegbasis Ypenburg Kamp C gebouw A-1, Rotterdamseweg 35 te Rijswijk (ZH).

Wie weet het adres van A. F. Kahle, Los Angeles, California, USA, afkomstig en geboren te Semarang ± 28-8-1915. Inl. A. J. van Straaten-Kanis, Dirk Fockstraat 27, Wijk bij Duurstede.

Wie kan mij helpen aan de adressen van mijn oom Gabriel Christoffel Folkert Johannes (geb. op 7 mrt. '25 te Batavia) en mijn tante Juliana Emma Johannes (geb. op 10 mei '33 te Batavia). Ze zijn de kinderen van Adolf Corintius Johannes en zijn vrouw (Nellie Bertha) Bie Nio Tjam. Zou verder iedereen die de achternaam Johannes draagt en oorspronkelijk uit Timor/ Koepang afkomstig is mij zoveel mogelijk gegevens over hun voorouders kunnen opgeven! Franz Reinewald Jr., Burg. Raymakerslaan 207, Grave-6853.

Wie kan mij vertellen waar het plaatsje Bondokerep ligt waar op Temoegoeroe de heer Timmerman voor de oorlog een melkerij had? Is dit in de buurt van Lawang (Malang) of ligt dit bij Ambarawa? Ik vraag dit in verband met een geschiedkundig onderzoek. Bericht graag aan W. Buijze, Sportlaan 576, Den Haag.

Opsporing gevraagd van:

In de periode 1930-1934. Kolonel H. A. Vennik; Overste J. v.d. Sluis Veer; 1ste luit. J. Hubeler; Pl. Mil. Comm. (Tarakan 1929-1931); Kap. Inf. J. Hageman; 1ste Luit. Inf. J. W. Logeman; Adj. Mil. Adm. W. Kousemaker; Sgt. Maj. Geweermaker J. Goedhart; Sgt. Inf. Bennink, Leyting, Anthonio, Siebel, v. Beveren.

B. Bestuur Tarakan 1930-1933.
Civ. Gezagh. H. Romswinckel; Chef Post en Telegr. Kant. S. Kalff; Hfd-Insp. Politie: J. W. v. Gerweck.

B.P.M.-Empl. Tarakan 1930-1932.
Ir. Faassen; J. Villa Nueva.

Opperhoutvesterij Tjepoe-Boswezen 1938-1941.
Opperhoutvester Ir. J. Ramkema; Stapelpl. Beheerder J. W. Bausch; Bos-Architect J. Gallaart; Bos-Opzichter ressort Tjabak: J. Verbeek. Br. naar Hr. v. Haagen, Bertelmansstr. 20. hs., Amsterdam.

Heden overleed geheel onverwacht, nog voorzien van de H.H. Sacramenten der Zieken, mijn innig geliefde man, broer en oom

JOHANNES HUISMAN

sgt.-maj. KNIL

op de leeftijd van 72 jaar.

Namens de familie:
R. Huisman-Masrah

Den Helder, 19 mei 1976
Wilhelminastraat 19

De begrafenis heeft plaatsgevonden op zaterdag 22 mei op het R.K. kerkhof St. Jozef.

Het nummer van Tong Tong van 1 Augustus vervalt. Het volgende nummer is van 15 AUGUSTUS

Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.

Bij brieven onder advertentienummer:

DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.

---

t.k. gevr.: oude gebatikte kains, slendangs etc. Mw. Spée, Westmijzerpad 3, Beemster. Telefoon 02999-285.

T.k.: oude Ind. kris compl. Inl. tel. 03432 - 14 36.

T.k.: mooie gr. ketjubung kasian (Indon. ringsteen) slechts één ex., asli uit Jakarta. Waarde *f* 125,— Tegen elk aann. bo. Br. aan postbus 7, Hengelo (O).

Gevr.: Logeeradr. in Djakarta en Djogjakarta en een boekje (overn. of te leen) m. Maleise zinnen en woorden, zoals destijds uitgereikt aan de Ned. troepen. Br. naar Postbus 1186, Maastricht.

T.k. aangeb.: orig. schilderij v.d. Duitse schilder Th. Baumgartner (1917) 60-75 cm., weergevende 2 Portugese soldaten (lijkende op een Ambonnees en een Menadonees) v. *f* 850,—. Te bevr. telefoon 071 - 15 01 35.

Berlicum (N. Br.) 6 km. v. Den Bosch, Bosr. omg. logies m. ontb., C.V., w+k. water, douches, toiletten, 1 pers. kms. *f* 17,50, 2 pers. *f* 30,—, per week *f* 110,— en *f* 190,—. MATA HARI TERBIT. Fr. P. v.d. Dungen-Black, Hooghei 50, Berlicum, Tel. 04103-1352.

Urgently wanted: Penfriend ! Victoria Santos (from the Philippines), Morritt Arais Hotel, Greta Bridge near Barnard Castle, Co. Durham, Gr. Britain. Letters in English.

T.k. gevr.: "Tanah Air Kita" in Hollands of Engels. Tel. 070 - 25 99 55 na 5 uur p.m.

Aangeb.: ansichtkaarten/boeken v. Ned. Indië (ook K.P.M.). F. Dam, L. v. Meerdervoort 1759, Den Haag. Tel. 070 - 25 76 87.

Gevr.: "Tanah Air Kita" in het Engels. M. C. Soumokil, Bristolroodstraat 56, Zaandam. Telefoon 075 - 16 75 72.